

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2020
5

Moesko Péter prózája | Nádasdy Ádám, Sopotnik Zoltán,
Zalán Tibor versei | Kálai Sándor, Török Lajos,
Gazda Albert tanulmányai | Falvai Mátyás interjúja
Kolozsi Lászlóval | Erhardt Domonkos képregénye |
Kritikák Horváth Márta, Szabó Erzsébet, Yrsa Sigurðardóttir,
Megan Abbott, Laura Lippman, Oyinkan Braithwaite
és Eva García Sáenz de Urturi könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Új folyam, 19. évfolyam

Szerkesztők:

Demus Zsófia (*képregény*), Makkai T. Csilla (*Idegen horizontok*),
Pataki Viktor (*tanulmány*), Vass Norbert (*kritika*),
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Olvasószerkesztő:

Szenkovics Enikő

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu

www.szepirodalmifigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Rodics Eszter, Dávid Emma Bernadett

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Veresbarát Bt.

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Koloszvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szörös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múzsza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,

terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknél,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Sopotnik Zoltán: <i>Rögwie</i> (Tiszatáj, 2020/7–8.)	3
Vitéz Ferenc: <i>Montaigne szobájában</i> (Tempevölgy, 2020/3.)	4
M. Fehérvári Judit: <i>Pessoa-triptychon</i> (Partium, 2020/2.)	7
Molnár Dávid: <i>Ketten</i> (Új Forrás, 2020/7.)	9
Zalán Tibor: <i>Folyosók</i> (Parnasszus, 2020/2.)	11
Korpa Tamás: <i>Lánykérés a Belvederében</i> (Korunk, 2020/7.)	14
Nádasdy Ádám: <i>Más cipője talpát</i> (www.ambroozia.hu, 2020/3.)	15
Moesko Péter: <i>Magic Dance</i> (Jelenkor, 2020/7–8.)	16

■ KRIMI

Kálai Sándor: <i>Bűnügyi regények magyar fordításai a szocializmus időszakában</i>	26
Török Lajos: „Rendszerváltás” a szocialista detektívtörténetben	42
Gazda Albert: <i>Szeretem a pókokat, mert nem hordanak kubai inget</i>	53
<i>A bűn elkövetésének leleplezése</i> (Falvai Máttyás interjúja Kolozsi Lászlóval)	68

■ KÉPREGÉNY

Erhardt Domonkos: <i>Akit fotóznak</i>	72
--	----

■ IDEGEN HORIZONTOK

Kányádi András: <i>Kacsaringós út a Mont Parnasse-ra</i>	78
Vajna Ádám: „Nem vagyok megbízható tanú”	88

■ KRITIKA

P. Szathmáry István: <i>Gyilkos az elménkben</i> (Horváth Márta – Szabó Erzsébet [szerk.]: <i>Hogyan olvassunk krimit?</i>)	100
Ficsor Benedek: <i>Puhára fagyott testek</i> (Yrsa Sigurðardóttir: <i>Gének</i>)	104
Dézi Fruzsina: <i>Ha feldobod, feminista, ha leesik...</i> (Megan Abbott: <i>Fogd a kezem</i>)	109

Frei Gabriella: <i>Baltimore-i ébredések</i> (Laura Lippman: <i>Cleo</i>)	114
Makai Máté: <i>Véresen komolytalan?</i> (Oyinkan Braithwaite: <i>Hugicám, a sorozatgyilkos</i>)	119
Pápay György: <i>Hosszú hétvége gyilkosságokkal</i> (Eva García Sáenz de Urturi: <i>A fehérváros csöndje</i>)	123

■ REPERTÓRIUM

2020. július–augusztus (Zahari István)	128
Számunk szerzői	148

Lapszámunk borítóját Erhardt Domonkos
képének felhasználásával készült.

Lapunk megjelenését támogatták:
Nemzeti Kulturális Alap, Emberi Erőforrások Minisztériuma.

A Szépirodalmi Figyelő Alapítvány tevékenységet támogatja:
Logobox, Fidel Coffee Kft.,
Green Collect Kft., TSPC Kft.

SZEMLE

Sopotnik Zoltán

RÖGWIE

Rög, a szerzetes, aki a templom alatti állatkórházban segédkezik, azt mondja, beleköltözött a Bowie. Az énekes, ha nem tudnám, ragyog a fél szeme közben, de tudom, mindenki tudja. Egészen jó parazita ez a Bowie, ha fáj nekem, nem nyújtózik akkorát, közli barátságosan, közben felnyit egy beteg kutyát, kiszed belőle valamit. Azt, hogy honnan tudja, miért éppen a Bowie költözött bele, inkább nem kérdezem meg, egy majdnem szent, azt pontosan érzi. Az, hogy a zene miatt, túl egyszerű lenne. Biztos van még valami, amit kapargatni Rögnél nem szabad. Csak nehogy nácizzon benned, testvér, tréfálkozom, mert régen volt rá példa. Ezért a viccért, már feszítene is keresztre, vagy vinne a szomszéd komposztáló mélyére le. Lehet, hogy már nyújtózott benne egy olyat, ki tudja. Mindenesetre érzem, vétkeztem, gyorsan eltakarodok. Otthon berakok tőle egy ambientet az Enóval, valami közös spirituálét: feszül a táj, tovább feszülnek benne a szemközti fák. Távobabb misére gyűlnek a gyógyult állatok.

Tiszatáj, 2020/7–8.

Vitéz Ferenc

MONTAIGNE SZOBÁJÁBAN

(Gyergyai Albert és Réz Ádám emlékének ajánlva)

Nem kell ma várni nagy csodákra:
a toronyszobából messzire látsz.
A csillagokhoz arasoló hangyák
útvját is láthatóvá teszi
a bölcs tapasztalás.

A könyvesház falai biztosak,
kívül és belül. S a szépen sorba
rakott könyvek belsejében,
tétovázva a betűk teste közt:
egy hangya hegedül.

Nincsen egyedül az örömben:
életben maradt. – A barbár tüzek
elől megmentett gondolatban most
végig tud tapogatni csendesen
egy olvasó szentet.

Montaigne szobájában a hangya-
betűkbe fogalmazott türelemben
meglátod te is a rendet. – Az öreg
homlok áll most a zsenge
teremtéssel szemben.

S vak cseberben hagy néha az értelem
– például, ha eszel vagy alszol és
ölelsz..., mikor nem tudsz úrrá
lenni egy távoli vad folyón
vagy a tűnő éveken.

„Kinek jó, ahogy van, s nem lehetne jobban” – avagy: „quod sit esse velit, nihilque malit” –, mondta Martial; és elképzeled magad egy tajtékzó burokbán.

S hurokba teszed a fejed, mikor csillagszurokban lapoznád vissza a varázslatot vagy „mesés tejed” és a mértékre megszabott finom leheleted.

Semmit sem tehetsz. Te olyan jó vagy. S a jósnak most ellensége lett a nagy mohóság. Fölváltja egymást lélek és az agy. Türelmes álmod a tengerbe fagy.

De mégis ott vagy Montaigne széles és magas szobájában. A könyvek fölszakítják benned az éles lét egyvégtében tapasztalását a könnyek áramában.

Egy pompázó kamrában a hangyával beszélgetsz. Kikérdezed, hogy ő mit látott meg a csillagokból – aztán a soha ki nem nyitott könyvek mindent elmesélnek.

Ám nem érhetsz a legfölső polcig el. Meg kell toldani a létrát magaddal. Hiába vagy kastély: Montaigne szobájában a semmi néz rád, szétfoszló anyaggal.

Hiányzik még egy könyv – a polc így
billeg. Neked kell megírni. Össze-
foglalni benne szürke vágyat és
a hulló arany csillagokba
néző intelmeinket.

Ki kell bírni a szép halálokat. Félve
magunktól – s féltve az álmokat.
Tudni kell, hogy a befejezetlen
könyveink között egyszer
majd az Isten válogat.

(2020 tavaszán)

Tempevölgy, 2020/3.

M. Fehérvári Judit

PESSOA-TRIPTICHON

Válasz Kelebi Kiss István azonos című versére

hangomból temetői harangot öntenek az évek
gondolataim szilánkjai távoli távcsövembe érnek
obszervatóriumok kozmikus jelei mind itt futnak össze

olyan így mintha mindentudó lennék
de a mindentudás mindig ugyanaz
mindig képzeletben látom a hó vakító fényét körülöttem

az infravörös és szubmilliméteres tartományban
gondolatban átkiabálok egykori önmagamnak
nézzétek ott megy Pessoa

* * *

milliárd vasútállomáson egyszerre vagyok otthon
de itt a sírkő közepén nem az én nevem áll
fölösleges volna lyukat fúrnom
az urnád pora tápláléka leendő lepkéké nem lehet
az evolúció folyamán másképpen születnek az emberek

* * *

külön-külön hitek régebbi korok letűnt utcáin
más elvárások szerint keresve ars poeticákat
folytonos indulásban-érkezésben
egy-egy adott percben mindenütt és sehol
elfelejtett festőállvány a szobában
az egyik szomszéd harmadik hete kómában
pletykás vénasszonyok a ház előtti padon
meghalt díszfa az ablakod előtt
egy felesleges szerelem mert új párja van
így eresztett gyökeret a valóság

óvtalak mindettől de te elültetted haláloddal
azt a valóságot amely hasonló a többi valósághoz
mely már nem a tiéd és minden egyes napon
ébredéstől elalvásig ezzel a hiánnyal élek én
olyan érzésem van a mulandóság egyedül csak az enyém

Partium, 2020/2.

Molnár Dávid

KETTEN

A fák közé néz. Az erdő felé. A fatörzsek közti sötétségbe. A kéregmin-tákkal, a kimerevített fatörzs-lánglobogással, a fatörzstánc-pillanatkép-pel tagolt sötétségbe. Soká néz a fák közé, és hallgat, és nem mozdul, néz mereven. Neszeket hall, apró neszeket, mintha őzek, mintha netán szarvasok. A fatörzsekkel tagolt sötétségbe néz. Egy határvonal, egy egész éles határ ott, ahol elkezdődik az erdő, egyre észlelhetőbb, egyre érezhe-tőbb, egyre tudhatóbb. Áll a mezőn, és néz befelé, neszeket hall. A határ, az erdő határa már rendkívül éles, de nem áthatolhatatlan. Gondol rá, de nem lép át rajta. Befelé néz. A neszek. A netán szarvasok. És egyszer csak kúszás, hajlás, mozdulat. Nem a növényeké, nem a fatörzsek pillanatba zárt tánca, lobogása, történő, haladó, más és más önmagába át- meg át-változó mozdulat. Csápok mozgása, az erdő sötétjéből hatalmas polip-vagy tintahalkarok, csonttal nem tagolt karok hajladozása. A karok felé, néha apróbb kerülőkkel, de felé tartanak. Közelednek az erdő határához, a nagyon nyilvánvaló határhoz. Áll a mezőn, és néz befelé, a fatörzsekkel tagolt sötétségbe, a csápokkal tagolt sötétségbe. A polip- vagy tintahal-karok, a talán inkább polipkarok már közel az erdő határához. Most már talán át is nyúlnak rajta. És még nem, még nem nyúlnak át, és igen, át. Az erdőből a karok kinyúlnak, már egész biztosan polipkarok, szinte fa-törzsvastagságúak, felé nyúlnak, kerülőkkel, de felé vonulnak. Már közel, már szinte ott, ott. Hozzá, az ingén keresztül a vállához, az inge alá bújva a mellkasához, a mellbimbójához, az ajkához, a félig nyitott száján ke-resztül a nyelvéhez, a szájpadrólásához, a bokájához, a térdéhez, a nadrág-jába nyúlva a farkához, a herezacskójához, a segglyukához érnek. A fe-neke fölött, deréktájon, mintha csak félretolva azt, az egyik kar bekúszik a bőr alá, mint egy pulóver alá, besiklik, belül kezd el matatni. Egy másik kar az ágyéka fölött, az alhasánál, szintén a bőr alá, szintén a bőre alá kú-szik. Egy megint másik a vállá és a nyaka közt bújik be. Matatnak. A csá-pok matatnak. Bent. Benne. Belül. Amihez érnek, a vesék, a máj, a szív, a belek, mintha maguk is tapogatók, mintha érzékeny ujjbegyek lenné-nek, érzik a mozgolódó, matató csápokat, a tapadókorongokat, a karok nedvességét, rücskeit, hidegét. Néz. A fák közé néz. A szemei is mintha ujjbegyek, hátul, azaz belül, bent a fejében, érzi, amint egy-egy tapadó-korong hozzájuk ér. De néz. Az erdő felé. És látja közeledni azt, amihez a csápok tartoznak, ami a csápokhoz tartozik, látja a fej körvonalait, ahogyan az a sötétből előhúzódkodik, ahogyan az óriás zsigertasak elő-

vonakodik, néha kicsit összelapulva két fatörzs közt, jön felé. Megáll a fejszigerszatyor, megáll az erdő határa előtt, nem jön tovább azon a fölismert határon túlra, megáll. Tisztán látszik a fej, a két kerek szemet viselő rongyhólyag, tisztán a gyomorral, szívvel megpakolt zsák, tisztán az arc nélküli herezacskó-fej. Néz az erdő felé, a polipfejet nézi, mintha két szeme tapogató lenne, mintha ahova csak néz, ott ujjbegye lenne. A fej moccan, hátra hajlik, aljánál, a karjai összetalálkozásánál, a csáp-út-elágazásnál előbukkan valami rideg, éles hússal körülveve, akárcsak egy gumikeretben, előtűnik a karomhoz hasonló, a papagájszűrőhöz, a karvajcszűrőhöz hasonló fekete polipcsőr. A testében kanyargó csápok mind e fekete csillag szétáradó sugarai. A csőr kinyílik, talán szólni akar, talán marcangolni, talán zabálni akar. Kitárul a fekete szarucsillag, benne kezek tűnnek elő, vállak, arc és haj, egy ember, egy ember van odabent. Látja a kezeit, a vállait, az ingét, a nyakát, az orrát, a száját, a szemeit, fölismeri, ráismer az arcra, az arccsont vonalára, a szemöldökre, az orrcimpákra, a borostára és a szempillára, minden látszó tagjára, mind a tagjainak mása, megelevenedett tükörképe az, polipcsőrbé költözött ikertestvére. Amaz is, a képmás-maga is olyan arcot vág, mint aki most fölismert valakit, valaki nagyon ismerőst, mint aki saját magára ismert. A csőr bezárul, becsukódik a fekete csillag, rázárul arra, aki minden porcikájában, az inge mintájában, a borosta nagyságában, a haja hosszában ugyanolyan, pont ugyanolyan. A csőr már zárva. Lassan a fej, a tasak, a zsák előre dől, újra vízszintbe áll, majd hátrább vonul, egyre hátrább, a sötétben egyre távolabb, összelapulva néha két fatörzs közt távolodik. Néz befelé. Az erdő felé. A karok most jobban elkezdeneek benne mocoogni, vonaglni, nem, nem rántják ki a beleket, nem tépik ki a szívet, nem ragadják el a májat, nem szüretelik le a veséket, békén hagyják a szemeket, csak kicsúsznak. Nem marad utánuk rés, nyílás a bőrön, nincs lyuk, nincs seb ott, ahol a csápok kibújtak belőle. Néz. A fej már eltűnt a sötétben. Lekúszik róla az összes polipkar, elhúzódnak tőle az erdő felé, lassan át is kerülnek azon a határon túlra. Vonulnak befelé, a sötétség felé. Eltűnik végül az utolsó is. Néz. Még egy darabig néz befelé. A fatörzsekkel tagolt sötétségbe. Majd ellép onnan, ahol eddig állt. Ellép, hátra lép, és már nem néz oda, már nem néz az erdő felé, megfordul, megy, elmegy a mezőről, megy kifelé. Elmegy. Kimegy az útra, hogy visszatérjen oda, ahonnan érkezett.

Áll az erdő csendesén. Áll a mező üresen.

Új Forrás, 2020/7.

Zalán Tibor

FOLYOSÓK

Már hiányzik a szél Állott le
vegőben téli legyek röpdös
nek Faltól üvegig Üvegtől
a nyári lélek üres folyos
óin végig az újabb falak
ig Alvadt rögökkel a szájá
ban A friss föld összetéveszthet
etlenül csikorgó fekete
ízével a szájában és fal

tól üvegig az üvegtől a
lélek üres folyosóin vég
ig az újabb falakig A ví
rus csak később Nem a szerelem
ideje volt Az ajtók bezár
ódtak és kintről szögelték be
őket a szelek Be a spalett
ákat is a szelek A szelek
et az ajtón kívülről a spal

ettákat A horizont felől
az alkony Sötét lett bár nem söt
étedett A hangok tárgyakhoz
ütődtek és szédülten a föld
re estek Nincs aki összeszed
je őket Mielőtt a hori
zont felől megérkeztek volna
a szelek Már megtörtént minden
Mindennek az ellenkezője

S nem volt a történeteknek kezd
etük sem Az ablaknál ült s néz
ett sötétbe kifelé sötét
ből Úgy érezte átlát az üv
egen és át a falon s már csak
a szelek voltak hátra S a föld
ön veszteglő felhorzsolts perem
ű gyűrött szavak Alsó polcos
gagyi termékekről estek le

hogy irodalomná foldozza
össze őket valami kósza
ötlet Valaki kósza ötlet
e aki már beszédbe elegy
edett a halállal Kockáztak
és alulmaradt Alul maradt
A legalsó polcok alatt a
helyére kerül az ember A
polc alatti nincsen kijelöl

Persze nem kell mindig a halál
lal foglalkozni Bár az élet
tel meg nem érdemes Így talán
e felismeréssel könnyebb a
mi nem váltható meg Választás
nincs A változás meg nem érdek
es Túl van tolva ez az egész
Ahogy nőre néz az éhes fér
fiatal nőre lányra nem tol

akodón Csak félig bizalmas
an ahogy a folyosó végén
kuporog térdét melléhez húz
va Már a semmi térfelén túl
Hagyj még idő a szeleket vár
om sóhajt Sóhajt Hagyj még idő
Az árbocok már feltolultak
kint Az erkély alatt indulás
ra vár a sokféle bolyongó

Mosolytalan napokkal múlik
a fölfelé tartó spirálon
s elválnék emberétől az é
let Onnantól kimondhatatlan
s visszafelé sem dekódolhat
ó az ó milyen nevetséges
ahogy rajta alakítja mag
át a nyelv a nyelv az embert az
ember semmi léte hímporát

Végső soron csak a szélre várt
végtelen folyosókat járva
a nyárban mormolva tűnő én
ekét a hajósinasoknak
s indult neki a nagy vizeknek
ahonnan nem jött vissza senki
ahová nem megy ember vágya
önként s talán dalolva sem Még
szomjas a szája De jön a szél

Parnasszus, 2020/2.

Korpa Tamás

LÁNYKÉRÉS A BELVEDERÉBEN

csupasz rózsaszárazakat szolgáltak fel nekünk ebédre.
s mi ketten,
te meg én,
késsel és villával nekiláttunk.
a fény hirtelen meggyújtott hozzátartozói, karcsú gyertyákon
molett lángok. izzott a levegő, mint a kanóc.
a ropogós száraz alá rejtettem el az egyszerű mágnesgyűrűt.
hozzád megyek, sziszegted, s köröztél vele egyet a
tányér fölött.
hirtelen megmoccant a kés, villa és a kanál.

Korunk, 2020/7.

Nádasdy Ádám

MÁS CIPŐJE TALPÁT

Azt hazudta, hogy szűz. Ha nem is testileg,
de lelkileg igen. Hogy ő még senkivel
nem használta a lelkét. És hogy emiatt
(ezt nem mondta ki így) legyünk óvatosak.
Nem fizikailag. Ott inkább durva volt.
Megszólalni se mertem, mert fájni tud a lélek.
Vigáztam, el ne fűjjam, mint szűz tortán a gyertyát.
De belém szeretett, csúszott felém a lejtőn,
bevallotta, amit be kellett vallani:
hogy félt, hogy megvetem, ha lábnyomot találok
a lelkén, más cipője – mások cipője! – talpát.
Így fosztott meg magától. A végtelen gyönyört
az igazság okozta volna, nem a szex.

www.ambroozia.hu, 2020/3.

Moesko Péter

MAGIC DANCE

Majd jövök, mondja apa, mint mindig, ha több napra kell mennie. Kinyitja a lakókocsi ajtaját, de mielőtt elindulna, felhörpinti a maradék kávét. Az ajtó bevágódik utána. Az ablakból figyelem, hogy a slussz-kulcsot keresi a zsebében. Itt maradt a konyhapulton, utánaviszem. Kösz, mondja, majd szív egy utolsót a cigiből, és elpöcköli. Mielőtt beszállna a kocsiba, megint felém fordul. Jócóéknál fogsz ma segíteni, jó? Apa gyújtást ad, köhög a motor egy párat. Megint a dodzsemes Jócónál? Utálok a rohadt dodzsemeket! Ezt nem csak úgy mondom, tényleg így van, apa is jól tudja, de most csak legyint. Idén nem fogod. Miután elhajt, megkeresem a dekket, és elteszem a farzsebembe.

Anya már forgolódik, amikor a kukába ürítem a kávézaccot és újat teszek fel főni. Mostanában kivégzünk egy hatos adagot ketten apával. Mindig apa főzi le, közben megken egy-egy szelet kenyeret. Én addig megtöltök neki néhány cigit. Nem tudom, észre szokta-e venni, amikor lenyúlok párat. Amúgy nem magamnak, hanem elcserélem. Múltkor is találtam egy kis hülyegyereket, aki teljesen bekajolta, hogy a töltött cigi valami drága, úri dolog. Anya közben az oldalára fordul, és még mindig csukott szemmel azt kérdi: apád? Most az előbb ment el, mondom neki. Amíg fő a kávé, zoknit keresek. Az ágyam végében van néhány, megszagolom őket. Felhúszom azt, amelyik nem büdös.

Kilenc után átslatttyogok Jócóékhoz, nehogy én érkezzek utoljára, aztán valami gané feladatot sózzon rám. Volt már rá példa. Rögtön kiszúrom, hogy most más kamionnal jöttek, sehol egy dodzsem. Helyette vadiúj kabinok, még fólia alatt. Körbesétálok a kocsit, és mikor visszaérek, ott áll a Jócó. Teli pofával vigyorog, és a fölpackolt kamion felé biccent. Na, mit szólsz, Töki? Elég hülyén bámulhatok, mert aztán még röhög is rajtam egy sort. Eladtad a dodzsemeket? El én, mondja nagy büszkén. Nyolc évet lehúztam a kurva dodzsemekkel. Előtte meg céllövöldéztem! Haladni kell előre, Töki, én mondom neked! Jócó közben rágyújt egy cigire, és úgy gyönyörködik a színes kabinokban, mint valami kisgyerek. Faterod már úton? Itt most tart egy kis szünetet az ámuldozásban, és rám néz. Aha, már elindult. Jól van. Jól van akkor! Mindjárt szólok annak a lökedék fiamnak, hogy iparkodjon, aztán kezdjük is!

Jocó fia nem tartozik a kedvenceim közé, mert valami tényleg nem stimmel nála. Néha egyszerűen nem kapcsol. Olyanokat tud kérdezni, hogy sokszor már Jocó szól rá. Azt mondja neki mindig, hogy Patrik fiam, eleget szellőztetted a szád. Pedig ez a Patrik gyerek jóval idősebb nálam. Nem tudom, mennyi, de tizenhat-tizenhét biztos megvan. Már többször segítettem Jocóéknál, mivel mindig tőle kértük el a Suzukit, és apa sose tudott érte fizetni. Azért nekem se volt ez rossz üzlet, minimum egy ezrest mindig kaptam a nap végén, de a rohadék dodzsemeket ettől még tényleg nagyon utáltam. Nehezek, bűdösek, ezer év, mire felállítjuk a pályát, és mindig, de komolyan mindig van valami helyi gyökér, aki már szerelés közben odajön jópofáskodni.

A kabinokat Jocó meg valami másik faszi adogatja le a kamionról, mi meg ketten visszük Patrikkal. Egyébként a dodzsemhez képest marha könnyűek, de Jocó azt mondta, ha csak egyet is leejtünk, úgy kipicsáz minket, hogy karácsonyig nem tudunk majd a seggünkre ülni. Ahogy hordjuk a kabinokat, valamiért azon agyalok, hogy ezt a nagy lakli Patrikot vajon tényleg kipicsázza Jocó? Egy ekkora srácot? Vagy ezt csak úgy mondta? Egyébként szó se róla, a kabinok még így befóliázva is nagyon szépek. A zöldek tetszenek a legjobban, klassz mohaszínük van. Próbálunk óvatosak lenni, de közben sietni is kell, mert a kamionnak délután háromkor tovább kell mennie. Az utolsó kabint nem rendesen adja, hanem pár centiről a kezünkbe dobja Jocó. Egy pillanatra megijedek, de Patrik gond nélkül megragadja, azzal a hatalmas kezével simán fogást talál rajta. Bennem azért megáll egy pillanatra az ütő, de Jocó rám kacsint.

Mikor csontra lepakoljuk a kamiont, már marha éhes vagyok. Épp szólni akarok Jocónak, hogy nekem muszáj ennem valamit, amikor meglátok egy robogót a távolban. Egyenest felénk tart, aztán megáll előttünk, és a kis csomagtartójából egy nejlonszatyrot vesz elő négy nagy kajásdobozzal. Jocó vastag köteg lóvét húz elő a zsebéből, kivessz belőle egy keveset, és a futárnak adja, nekem pedig a kezembe nyom két dobozt. Egyik az édesanyádé, e! Menjél, egyél, de aztán csináljuk tovább! Anya időközben fölöltözött, de most megint alszik, úgyhogy csöndben belapátolom a krumplifőzeléket. Jó nagy kolbik vannak benne, utoljára a keresztanyáméknál ettem ilyen jót. Anya doboza még mindig meleg, úgyhogy nem rakom be a hűtőbe, csak otthagynom a rezsó mellett, hogy biztos észrevegye.

Kaja után folytatjuk, mert hiába nem dodzsem, azért ezt is jó idő összerakni. Jocó is állítólag most csinálja először, de olyan magabiz-

tosan utasítgat, mintha mindig is hintás lett volna, nem pedig dodzse-mes. Ezt el is mondom neki, mire ő félrerakja a kezében lévő alumíniumlemezt, és rágyújt egy cigire. Nem olyan nehéz ez, Töki. Az a titka, hogy nem agyalsz, nem gondolkozol, hanem fogod, azt' csinálod! Így kell élni az életet. Amíg te gondolkodol a dolgokon, addig valaki más fogja magát, és megcsinálja. Faterodnak is mindig mondom, hogy cselekedni kell, nem tökölni. Mielőtt belekezdené a következő mondatba, inkább becsukja a száját és mélyet fújtat. Mindegy, hagyjuk. A lényeg, fiúk, hogy ezt a hintát most tényleg faszányosra kell felhúzni! Úgy, hogy mindenki észrevegye. Sőt, hogy mindenki csak ezt vegye észre! Gondolhatjátok, nem két fillér volt, szóval itt most üzletet kell csinálnunk, nagy üzletet, hét számjegyű üzletet! Hét számjegyű üzlet, ez jó, mondja Patrik, és idiótán vihog hozzá. Jocóval akaratlanul is összenézünk, aztán ő elnyomja a csikket, és nekilátunk a talapzat felállításának.

Hol lesztek ideén, kérdi tőlem Patrik. Mit tudom én. Nem mindegy? Erre csak bambán néz rám, aztán megvonja a vállát. Amúgy tényleg, szinte teljesen mindegy. Apa egy ideig próbált taktikázni, hol középtájr foglalta be a standot, hol rögtön a sor elejére. Lényegi különbség nem volt. Anyát úgyis nagyon szeretik az emberek. Ha már valaki szóba elegyedik vele, az mindig vesz is valamit, és többnyire mindig eladjuk, amit apa szállít. Az is igaz, hogy évről évre kevesebbet szállít. Mesélték, hogy a fénykorban ők maguk csinálták a mézeskalácsokat, még amikor megvolt a nagy ház. Hároméves koromig én is ott laktam, de a hatalmas konyhára, amiről mindig mesélnek, már egyáltalán nem emlékszem. Ott gyártották le mázsaszám a mézeskalácsot. Anya festette őket, apa pedig kivágta és lecsiszolta hozzájuk a kis tükröket. Aztán elkezdtek kevesebben venni, így apa emelt az árakon. Akkor még kevesebben vettek. Most ott tartunk, hogy már csak ötven mézeskalácsot hoz apa valami nagykerből vagy honnan, és örül, ha azt el tudjuk adni. Amúgy meg resztlit árulunk mellé: nyalókát, savanyú cukrot, ilyeneket. Apa irtózik tőle, de azt mondja, muszáj. Anya minden évben próbálja rábeszélni, hogy hagyjuk a fenébe a mézeskalácsozást, mert az a világ már elmúlt. De ez családi tradíció apa szerint. Állítólag még a nagymamájától tanulta a receptet. Persze már nem mi készítjük, de hát akkor is.

Igazad van, Töki, tényleg mindegy. Jocó leteszi a csavarkulcsot, megtörli a homlokát, és felém fordul. Mert te itt leszel, remélem. Ha olyan forgalom lesz, mint amire számítok, elkel majd a segítség. A zsetonozás úgyis a kisujjadban van. Fateroddal már lebeszéltem, a standot

meg lazán elviszi egyedül is édesanyád. Sajnálom, Töki, de ez van. Itt mindenesetre nem fogsz unatkozni, az hót ziher. Tudod mit, be is köszönök most édesanyádhoz, megbeszélem vele is. Addig folytassátok, mindjárt jövök.

Este olyan fáradt vagyok, hogy mosakodni is alig van erőm. Anya megmelegíti nekem a krumplifőzeléke maradékát. Amíg én eszem, ő befejezi az utolsó rejtvényt is. Holnap elszaladsz majd nekem egy Fülesért? Nézek rá, várok, hogy ő is rám nézzon. Honnan tudjam, hol van újságos a környéken? Meg amúgy is, Jocó holnap már nyolckor kezdeni akar! Anya a homlokát ráncolja, aztán nevet. Hova siet ez a pali? Eléggé be van sózva, mi? Kicsit rosszul esik, hogy anya kineveti Jocót, mert oké, tényleg be van sózva, de hát miért ne lenne? Ő legalább be van! Mikor kikotrom az utolsó falatot is a dobozból, rászánom magam, és megkérdezem anyát, hogy szerinte nem kéne-e valami mást csinálni jövő évtől. Hosszan mosolyog rám, aztán beletúr a hajába. Apádat kell meggyőzni, nem engem. Szerinted én szeretek egész nap ott strázsálni? Még mindig mosolyog, de közben megrázza a fejét, és maga elé mered. Volt ám ennek fénykora is! Tudom, vágok közbe, mert már kezdem unni, hogy mindig ezzel jönnek. Rám néz, megsimogatja a kezem. Tudom, hogy tudod. De nem tudod, milyen volt. Nagyon jó. Tényleg jól ment, sajnos túl jól, azt kell mondom. Apádat ez részegítette meg. Az a négy-öt jó év. Akkor aztán belevágott több mindenbe is, amibe nem kellett volna. Úgy látom, anya kezd egy kicsit elkámpicsorodni, úgyhogy hozok neki még egy doboz sört. Kösz, Töki. Nem szokott így hívni, de néha húz vele. Az első évben, amikor Jocó rám ragasztotta, utáltam ezt a nevet, de most már nem érdekel, meg amúgy lehetne rosszabb is. Mint az a gyerek, akit valamiért Mónikának hívott, pedig fiú volt. Mikbe vágott bele, kérdezem anyától, mert ezeket a dolgokat mindig elintézték annyival, hogy régebben volt pénzünk, de könnyen jött, könnyen ment. Anyának viszont most sincs kedve erről beszélgetni, csak legyint, és iszik a sörből. Azért szerintem megpróbálhatnánk valami mást is, mondom neki. Igen? És mit?, kérdi. Nem gúnyosan, úgyhogy egy ideig egymás szemébe nézünk. Végül én kapom el a tekintetem. Hát mit tudom én. Akár céllovöldét is. Anya hatalmasat nevet, de mondani végül nem mond semmit.

Másnap szinte egymáshoz se szólunk, úgy dolgozunk. Jocó reggel még ideges, de ahogy látja, milyen jól haladunk, egyre jobb kedve lesz, és kezd osztogatni a szokásos poénjait. A robogó ma is hozza az ebédet. Ezúttal kint esszük meg a hintánál, mert úgy tűz a nap, hogy Jocó

szerint ez az utolsó lehetőség az évben, hogy feltuningoljuk magunkat D-vitaminnal. Igazából persze az evés alatt végig a hintát bámulja, oda-vissza végignézi a kabinokat, amik már föl vannak csavarozva a karokra. Azért ez már hinta, srácok! Kávézni aztán anya is kijön hozzánk, ő ekkor látja először a hintát. Látom rajta, hogy meglepődik, és Jócón is látom, hogy látja anyán a meglepettséget. Na?, kérdi izgatottan. Mit szólsz, Edit? Elég pöpec, mi? Anya csak tátog, aztán hitetlenkedve nevet. Miután megittuk a kávé, anya hoz egy kísérő sört is Jócónak meg magának. Aztán folytatjuk a munkát. Elég jól állunk egyébként, a vezérlőpult és a kassza már kész, a hátsó falat kell még fölhúzni. Ma este beindítjuk, mondja Jócó villogó tekintettel. Már-már ijesztő, ahogy néz. De csak magunknak! Le kell tesztelni a taligát, jól forog-e. Zene nem lesz, vagyis hát jó, oké, valami kis halk zene lesz csak, nehogy fölnyomjon valami paraszt, de egyébként meg telibe nyomjuk ma este. Teljes világítás, padlógáz! Jócó közben úgy járkál körbe a kabinok között, mint valami hadvezér. Annyira koncentrált, hogy még rágyújtani is elfelejt. Mondom, mi a délutáni menetrend. Patrik, te összerakod a lámpákat. Refi, színesek, minden. Töki, te átsuvickolod a talapzatot, de úgy, hogy enni lehessen róla, aztán ha az kész, segítesz Patriknak. Csillivillire kinyaljátok az összes izzót, úgy, hogy három utcával arrébb is látsszon a fénye! Miután ezt tisztáztuk, befejezzük a körfalat. Az utolsó lemez a címtábla. Mielőtt föltesszük, Jócó még külön átmegy rajta viasszal is. Aztán fölszereljük, majd megnézzük messziről. Vad, harsány színekkel világít a felirat: Magic Dance.

Patrikkal ketten folytatjuk a munkát, Jócó azt mondja, beugrik a faluba, hogy feltankoljon az esti ünnepléshez. Ezen a rohadék hintán van vagy kétszáz izzó, úgyhogy jó időbe beletelik, mire végzünk. Már bőven sötét van, de Patrik azt mondja, csak az apja kötheti rá a fővezérlőt áramra. Jobb híján leülünk a lépcsőre, és nézzük a hintát. Szép lett, mondja Patrik, és vidáman néz végig a kabinokon. Tényleg az, akarom mondani, de végül inkább kussolok, és én is megcsodálom a munkánk eredményét. Nem tagadom, én is alig várom, hogy lássam kivilágítva. Föülni mondjuk biztos nem fogok rá, már nézni sem bírom a vadabb hintákat. Tavasszal a rakétánál zsetonoztam, és még ott is émelgettem a gyomrom, ha sokáig néztem. Pézséért nyúlok a zsebembe, de csak két töltött cigit találok. Patrik felé nyújtom őket. Kéred? Persze, mondja lelkesen. Kösz. Gyújtó viszont egyikünknel sincs, úgyhogy csak zsebre teszi. Üldögélünk még néhány percet, aztán én föltápáskodom. Megyek, eszem valamit, mondom neki. Erre ő is fölpattan,

de nem mond semmit, csak valami iszonyú bamba tekintettel néz rám. Gyere be hozzánk, van még egy kis adag lecsó. Tegnapelőtti mondjuk, de semmi baja. Megvonom a vállam, elindulok vele a kocsijuk felé. A mienkhez képest óriásinak tűnik, pedig ebben is csak két ágy van. A lecsó teljesen ehető, elfelezzük.

Patrik közben talált öngyújtót, azt mondja, menjünk, pippantsunk rá. Van benne valami bennfenteskedő, ahogy ezt mondja, de aztán kiderül, hogy fingja nincs, hogy kell dohányozni. Amíg krahácsol mellett, észreveszem, hogy a lakókocsinkban nem ég a villany. Anya alvás előtt sose kapcsolja le, úgyhogy arra gondolok, inkább megnézem, hátha elment valahová. Hé, hallod, szól utánam Patrik, de még mindig kínozza a köhögőroham, így nem tud többet mondani. Nem foglalkozom vele. Mikor odaérek, már azelőtt hallom, hogy anya bent van, hogy kinyitnám a bejárati ajtót. Ki is nyitom aztán, de a mozdulat közepén meggondolom magam, és inkább vissza akarom csukni, mégsem csinálom. Hangokat hallok, anyáét és még valakiét. Szeretném becsukni az ajtót, de mozdulatlan vagyok. Nem nézek be, helyette automatikusan körbepásztázom a teret. Jócó Suzukiját keresem, hátha nem vettem észre, hogy apa közben visszajött. Nem látom sehol. Az ajtókilincs még mindig a kezemben van, amikor valahogy kitépődik a kezemből. Egy pillanatra még meg is ijedek. Valaki bentről bevágja és rázárja az ajtót. Nem is láttam, hogy anya volt-e. A fejem annyira zibbad, mintha hideg víz alá nyomnák. Közben odaér Patrik, és bár próbálok ellenkezni, határozottan megragadja a karom, és arrébb taszigál. Mikor visszaérünk az ő lakókocsijukhoz, hirtelen hatalmasat rúgok a kocsi oldalfalába. A fájdalom nem is a lábamból indul el, hanem a halántékomból. Viszont olyan kurva erősen, hogy rövid ideig csak fehér foltot látok magam előtt. Aztán pont, mikor összeesnék, Patrik elkap, és leültet a lépcsőre. Nem tudom, vajon mi járhat a hülye fejében, de szinte vigyorog, amikor kihoz a kocsiból egy-egy kupicát, benne valami borzalmas szagú töménnyel. Igazából nem akarom, de mikor leül mellém, és felém nyújtja az egyiket, reflexből kiverem a kezéből. A fűbe esik, nem törik el. Hé-hé, jól van, nyugodjál le, Töki! Nem kell itt mindjárt ízélni.

Néhány percig szótlánul ülünk. Aztán egyszer csak kinyílik a mi lakókocsink ajtaja, nekem meg annyira elkezd verni a szívem, hogy reflexből a mellkasomhoz kapok. Próbálok levegőt venni. Már azelőtt tudom, hogy Jócó fog kilépni az ajtón, mielőtt látnám. Amikor viszont ki is lép, azonnal fölpattanok, és elindulok felé. Fogalmam sincs, mit

akarak csinálni. Pláne, hogy őrajta nem is igazán látszik semmi, még akkor sem, amikor észreveszi, hogy egyenesen feléje tartok. Na, mi a helyzet, Töki, kész vagytok az izzókkal? Az utolsó néhány lépést megszaporázom, és ütésre lendítem a jobb karom. Jocó úgy fog le, mintha kisgyerek lennék. Különösebben meg sem kell erőltetnie magát, még a cigit sem veszi ki a szájából. A hajamra potyog egy kis hamu. Próbálom hasba vágni a bal kezemmel, de csak ekkor veszem észre, hogy már rég lefogta azt is, mozdulni sem tudok a szorításában. A lábammal kapálózom, de csak néhány fűcsomót rúgok a levegőbe. Engedj el, bazdmeg! Erre pofon vág, de csak épphogy, igazából az jobban fáj, hogy a lakókocsi után most a földbe is úgy belerúgtam ugyanazzal a lábammal, hogy majdnem összehugyoztam magam. A tér melletti kis utca sarkán egyszerre vesszük észre a beforduló Suzukit. Jocó semmit nem enged a szorításából. A fülemhez hajol, és teljesen normális beszédhangon mondja: azt kérdeztem, kész vannak-e az izzók? Nem válaszolok rögtön, ő pedig beleordít a fülembe: kész vannak, vagy nem?! Próbálok bólogatni. Mikor apa leparkol előttünk, Jocó már integetve fogadja, és meggyújt egy másik cigit, amit rögtön oda is ad apának. Na szevasz! Hallod, pont jókor! A skacok épp most végeztek el az utolsó simításokat. Menj, köszönj asszonykádnak, aztán koccintunk a hintánál! Jocó önfeledten paskolgatja apa vállát, aztán rám kacsint egyet, és elindul a lakókocsija felé.

Anya vécén van, amikor belépünk, úgyhogy apa kénytelen a lakókocsi mögött pisilni. Utána gyorsan behordjuk a mézeskalácsokat meg a resztlit, aztán apa bekopog a vécéajtón. Edit? Megjöttem! Néhány másodpercig csönd, csak a kávéfőző szörcsög a rezsón. Szia, Laci! Pillanat, és kész vagytok! Apa tölt magának egy felest, és leheveredik az asztalhoz. Sokáig csak mered maga elé, majd rám néz. Szóval kész vagytok Jocó hintájával? Mondani akarak valamit, de semmi nem jön ki a számon. Hát a mi helyzetünk kevésbé rózsás, mondja apa. Szarházik megint árat emeltek. Holnap reggel csinálunk új táblákat, muszáj nekünk is emelnünk legalább egy százassal. Ez a „csinálunk új táblákat” duma egy kicsit rosszul esik, mert igazából én csináltam az összes táblát egyedül. De valahogy semmi erőm válaszolni rá. Apa lehúzza a felest, aztán megint maga elé bámul. Na ja, mondja. Ez van!

Anya kijön a fürdőből, nem is jön, szinte repül. Pusztít ad apámnak, aztán tölt magának egy csésze kávé. Apa bemegy a fürdőbe megmosakodni. Mész még valahova?, kérdezem tőle. Megtörli az arcát, majd hosszan nézi magát a tükörben. Én, hova? Nem megyek. Megnézem

Jocóka hintáját, azt' annyi. Négy száz kilométert vezettem ma. Hogy miért, arra már nem tér ki. Anya a csizmáját húzza, közben halkán dudorászik. Apa lecsukja a vécé fedelét, és ráül. Menjetelek előre, mindjárt jövök.

A hinta előtt szép lassan összegyűlik mindenki. Jocó a kivilágítatlan kasszában ül, alig lehet kivenni a körvonalait. Mikor már úgy tűnik, hogy nagyjából mindenki itt van, Jocó beleszól a mikrofonba, ami a péntek esti síri csendben baromi hangosnak tűnik. Őt ez láthatóan nem zavarja, mondatról mondatra hangosabban beszél. Kedves kollégák! Idén új hintával bővült a repertoárunk! Igen, a mienk, ugyanis a Magic Dance, hát hogy mondjam, az egész búcsú össz-színvonalát emeli, nem is kicsit. De ne én beszéljek, beszéljen helyettem a látvány, amit Patrik fiamnak és Laci fiának, Tóbiásnak köszönhetünk, szerintem megérdemelnek egy tapsot! Jól van. És most szeretnék bemutatni egy próbakört. Ez egy biztonsági teszt is egyben, így az első menetre egyedül fogok felülni. Utána pedig együtt megyünk egyet mindnyájan! Oké, gyerünk! Jocó kijön a kasszából, a helyére beül egy fickó. A legközelebbi kabinhoz megy, én pedig látom, hogy anya is elindul felé. Jocó hangosan röhög. Úgy tűnik, akadt egy lelkes segítők is! Na, gyerünk, hadd szóljon! Három, kettő, egy! Ekkor a zenével együtt kigyuladnak a fények, és bármennyire nem akarom, kiráz a hideg. Marha jól néz ki. A villogó fényekben anyát figyelem, ahogy izgatottan várja, hogy elinduljon a menet. A vezérlőpultos füstöt fúj a körtérre, a főtárcsa lassan elkezd forogni. A fények a zene ritmusára villódznak, a zene pedig egyre hangosabb és hangosabb. A füst kezd szétoszlani, eddigre pedig már egészen begyorsult a pörgés. Nem bírom sokáig nézni. Végre megérkezik apa is, szótlánul megáll mellettem. Rágyújt, fáradtan fújja ki a füstöt. Patrik odajön a másik oldalamra, és megint egy stampedlit tart elém. Olyan idiótán vigyorog, hogy kénytelen vagyok elnevetni magam. Te nem vagy százas, hallod! De aztán elveszem tőle, kicsit oldalra fordulok, és húzóra lehajtom. Apa észre sem veszi. Hozz még egyet, mondom Patriknak, ő pedig szó nélkül eltűnik. Na, jól van, megnéztük, mondja nem sokkal később apa, és sarkon fordul. Én viszont maradok, és mikor Patrik visszaér a második pálinkával, már én nyúlok érte. Miért nem hozod ki az egész kurva üveget? Patrik egy pillanatra csodálkozva néz rám, de én túlságosan belassultam ahhoz, hogy mentegetőzni kezdjek, ő meg végül megint csak lelép, majd jön is vissza rögtön a keskeny üveggel. Cinkosul vigyorog rám, közben ő is beleiszik. A hintát már nem figyelem, csak a fényeket, aztán később

azt sem, mert érzem, hogy a gyomrom mindjárt megadja magát. Nyelek egy kis nyálat, próbálom lent tartani. Mindjárt vége a próbakörnek, aztán felülhet mindenki. Én egyedül fogok ülni, és pont amikor a legjobban pörög, összehányom majd az egész kibaszott hintát! A neonfények szép lassan elhalványulnak, majd végül kialszanak. Elsőre azt hiszem, ennyi volt a menet, de ekkor kigyúlnak a stroboszkópok, a zene bedurvul, a hinta pedig minden eddiginél gyorsabban kezd pörögni. Az élesen villogó fényben már egyáltalán nem tudom kivenni anyát, csak hallom, ahogy egyre hangosabban és egyre boldogabban sikít.

Jelenkor, 2020/7–8.

KRIMI

Kétségtelen, hogy a krimi műfajának az elmúlt évtizedben a hazai olvasók körében is nőtt a népszerűsége. Ez pedig nemcsak a krimi filmek töretlen sikerével vagy a honi bűnügyi regények 1970-es évekbeli karrierjének ideiglenes reneszánszával magyarázható, hanem többek között azzal a sokszínű irodalmi kínálattal és műfaji gazdagsággal (a hard-boiled krimittől egészen a thrillerig), amely jelentős hazai szerzők szövegeiben is tetten érhető. A jelen lapszámunkban szereplő tanulmányok a híres külföldi krimiszövegek fordításával, a magyar bűnügyi könyvsorozatokkal, az 1960-as, 1970-es és 1980-as évek hazai krimi irodalmának rendszerváltás utáni helyzetével, valamint Raymond Chandler szövegeinek világával foglalkoznak. A tematikus rovatot pedig a hazai krimi egyik vezető szerzőjével, Kolozsi Lászlóval készült interjú zárja.

Kálai Sándor

BŰNÜGYI REGÉNYEK MAGYAR FORDÍTÁSAI A SZOCIALIZMUS IDŐSZAKÁBAN

Két könyvsorozat elemzése

Amikor nagyszámú szöveggel van dolgunk, még pontosabban egyedi szövegek mellett/helyett könyvsorozatokkal, akkor az elemzés hagyományos módszerei nem elégségesek. A szöveget középpontba helyező olvasásmódok számára szentségtörésnek hangozhat, hogy ebben az esetben nem kell/nem szükséges (és talán nem is lehet) minden könyvet elolvasni. A szerző és a szöveg helyett inkább a sorozat és a kontextus kerül előtérbe, és számot kell vetnünk annak következményeivel is, hogy egy sorozat több éven, de akár több évtizeden keresztül létezhet, vagyis – ha nem is a *longue durée*-be, de – hosszú időtartamba illeszkedik. Az alábbiakban egy ilyen olvasásmód segítségével közelítünk két olyan magyar könyvsorozathoz, amelyek a szocializmus időszakában, a hatvanas évek második felétől a kilencvenes évek legelejéig léteztek, s amelyeket hagyományosan krimisorozatokként tartunk számon: a Magvető Könyvkiadó Albatrosz sorozatáról és az Európa Kiadó Fekete könyvek sorozatáról van szó.

Az úgynevezett *distant reading* módszere Franco Moretti nevéhez köthető.¹ Moretti – provokációtól sem mentesen – azt a domináns irodalomelméleti, -történeti paradigmát veszi célba, amelynek középpontjában a szöveg és az arra centrált *close reading* módszere áll. E paradigma hegemoniája az utóbbi évtizedek kulturális és társadalmi folyamatainak következtében is megkérdőjeleződött, de az irodalom határainak a fel lazulása is előhívott új típusú megközelítéseket. Moretti javaslata párhuzamba léptethető egyéb elemzési módokkal, elég csak a Bourdieu által inspirált, az irodalmi mező egy adott állapotát vizsgáló elemzésekre,² a Franciaországban hagyományosan erősnek és termékenynek számító

- 1 Lásd Franco MORETTI, *Distant Reading*, Verso, London, 2013; MORETTI, *Graphes, cartes et arbres – Modèles abstraites pour une autre histoire de la littérature*, Les Prairies ordinaires, Paris, 2008. A francia fordításhoz a 2005-ben megjelent olasz és angol verzió közül, amelyek között van némi különbség, a szerző tanácsára az angol verziót vették alapul.
- 2 Pierre BOURDIEU, *Les règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire*, Seuil, Paris, 1992; Christophe CHARLE, *La crise littéraire à l'époque du naturalisme*, Presses de l'ENS, Paris, 1979; Pascale CASANOVA, *La république mondiale des lettres*, Seuil, Paris, 1999.

olvasásszociológiai, szociokritikai módszerekre,³ vagy éppen az említett országban szintén nagy presztízzsel bíró olvasás- és kiadástörténetre gondolni, amelyet olyan kiváló történészek reprezentálnak, mint Roger Chartier vagy Jean-Yves Mollier.

Moretti módszere, amely elsősorban azt vizsgálja, hogy egy adott (irodalmi) forma hogyan tud túlélni vagy miért tűnik el, irodalmon kívüli folyamatokkal és irodalmi tendenciákkal egyaránt számol. A *distant reading* olvasási módja leginkább olyan megközelítésekkel párosítható, amelyek az irodalmat rendszerként, kommunikációs folyamatként⁴ fogják fel.

Az alábbiakban tehát nem egyes szövegek elemzése következik, hanem a fentebb említett két könyvsorozatról gyűjtött adatok (szerzői név, nemzetiség, cím, az eredeti kiadás helye, a magyar megjelenés ideje, illetve egyéb paratextusok, elsősorban a fűlszöveg által hordozott információk) ismertetése és értelmezése. Tisztában kell lennünk azzal, hogy már az adatgyűjtés sem semleges folyamat, és azzal is, hogy az adatok önmagukban nem mondanak semmit, de választ adhatnak bizonyos kérdésekre, ha megfelelő kontextusban értelmezzük őket. Az elemzés legfontosabb tanulsága az, hogy a szocializmus éveiben a bűnügyi regény mint műfaj elsősorban fordítások útján intézményesült újra.

Az adatok értelmezése előtt érdemes röviden felvázolni a két könyvsorozat megjelenésének kontextusát.

1948–1949-től a kultúra is mindinkább felülről irányítottá válik, a rendszer azt várta el, hogy az az új rend propagandistája legyen. Ebben a kulturális rendszerben egy tagolatlan, mindenkire szóló és mindenkire eljutó kultúra ideája számolta (volna) fel a hagyományos elit/populáris ellentétet,⁵ de „kész volt leszámolni saját avantgárd múltjának elitista eszményeivel is”.⁶ Ugyanakkor a mindenkire eljuttatandó kultúra terjesztése a tömegkultúra hagyományos disztribúciós módszereinek alkalmazásához vezetett. Így nem meglepő, hogy 1954-től megjelent az Olcsó könyvtár könyvsorozat, amely – a háború előtti korszak könyvsorozataihoz hasonlóan – olcsón, ez esetben 3–4 forintért tette kéthetente hozzáférhetővé a magyar és a világirodalom klasszi-

3 Robert ESCARPIT, *Sociologie de la littérature*, PUF, Paris, 1958; Paul DIRKX, *Sociologie de la littérature*, Armand Colin, Paris, 2000; Georges MOLINIÉ – Alain VIALA, *Approches de la réception. Sémiotique et sociopoétique de Le Clézio*, PUF, Paris, 1993.

4 Lásd Alain VAILLANT, *L'histoire littéraire*, Armand Colin, Paris, 2010.

5 VERES András, „Roll over Beethoven”. *Gondolatok az elit- és a tömegkultúráról*, Alföld 2009/5., 3–23.

6 Uo., 9.

kusait. Veres András elemzése rávilágít arra is, hogy 1957 egyfajta kegyelmi év volt a magyar könyvkiadás történetében – átmenetileg szinte mindent ki lehetett adni: a Kossuth Kiadó a *Tarzan*-sorozat kiadását kezdte el (de csak az első két kötet jelent meg), a Hírlapkiadó Vállalat pedig a Vasárnapi Regények sorozat megjelentetésébe fogott:⁷ ez utóbbi azért is érdekes, mert mind néhány szerzőjét, mind pedig periodicitását és formátumát (64 oldalas regényfüzet, sorozatlogó, fényképes, piros és fekete színekkel operáló borítólap) tekintve a két háború közötti fil-léres regények modelljét újíttotta fel. Rejtő Jenő P. Howardként itt jelenik meg újra a háború után – ő az egyetlen szerző, aki két kisregénnyel is szerepel (*Legény a talpán*, *Szép kis üzlet!*), de több olyan szerző regényei is olvashatók a sorozatban, akik már a két háború között is írtak ilyeneket, például Tabi László vagy Erdődy János – az ő *Vőlegényem a gengszter* című regénye először 1936-ban jelent meg –, de ebben a sorozatban adták ki Örkény *Nehéz napok* című regényét is. Az éberség 1958-tól ismét visszatér – egészen az 1960-as évek közepéig, amikor is részben az említett könyvsorozatok megjelenése azt jelzi, hogy a kultúrpolitika újra engedményeket tesz a szórakoztató irodalom terén.

A kép árnyalásához szükséges tudnunk azt is, hogy a rendszer ki is használta a népszerű regényekben rejlő, akár politikai propagandára alkalmas lehetőségeket is. A kémregény például megfelelő műfajnak bizonyult ahhoz, hogy a politikai rendszer felhasználja önmaga legitimálásához: a tematikus univerzum stabilitása együtt járt az írás közép-szerűségével. Ennek a tendenciának az egyik jellegzetes képviselője Berkesi András volt. A tendenciát erősítette egy kémregénysorozat megjelenése a hatvanas évektől, melynek szerzője az újságíró-regényíró Mattyasovszky Jenő volt (s amelyet aztán 1984-től, a szerző halála után Kulcsár Ödön folytatott). A sorozat egy visszatérő, magát kiválóan álcázni képes hős, a Hód fedőnevű fiatalember kalandjain alapult. Először 1956–1957-ben, majd pedig a hatvanas évektől a kultúrpolitika lehetővé tette Rejtő Jenő regényeinek újrakiadását is. Ezt minden biz-zonnyal az is segítette, hogy Rejtő a fasiszták áldozataként is rehabilitálható volt. A Rejtő-szövegek megjelenésének ritmusa 1964-től pörög fel, s ez egybeesik egyfelől képregény-adaptációk, másfelől filmadap-tációk elkészülésével is.

Ebben a kontextusban – a hatvanas évek közepétől tapasztalható kultúrpolitikai „enyhülésben” – helyezkedett el az 1963-tól induló A1-

7 KÁDÁR Melinda, *A kora kádárista könyvkiadás paradoxonai*, Beszélő 1997/2., 121–126, <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-kora-kadarista-konyvkiadas-paradoxonjai>.

batrosz könyvsorozat, amely az első években még kereste saját identitását, s majd csak 1966-tól (az első Raymond Chandler-fordítás megjelenésétől) és 1968-tól (az első Georges Simenon-fordítás megjelenésétől) mozdult el lassan a krimi műfaja felé. A tendenciát erősítette, hogy 1968-tól az Európa is színre lépett a jóval explicitebb címmel (Fekete könyvek) bíró sorozatával.

Az Albatrosz sorozat

1. A sorozat kötetei 1963 és 1990 között jelentek meg, a 27 év alatt 241 kötet került kiadásra (ebbe nem számoljuk bele az egyébként számos – körülbelül harmincra tehető – újrakiadást). A sorozat a rendszerváltás és annak következményei (a korabeli könyvkiadás összeomlása) miatt szűnt meg, bár 1997-ben megpróbálták felújítani (három kötet jelent meg, ebből azonban egy – Chandler *Asszony a tóban* című regénye – újrakiadás volt).

A sorozat életében a hatvanas évek vége és a hetvenes évek legeleje még a stabilizálódás időszaka, 1969-től évi nyolc, majd 1972-től évi tíz új kötet jelent meg. A következő időszak (1972–1976) a térnyerés szakaszának tekinthető – ez az időszak egybeesik azzal, hogy a sorozat az éveken át tartó műfaji eklektikusság után döntően a bűnügyi regény műfajára specializálódik. Csúcsidőszaknak az 1978 és 1987 közötti évek tekinthetők – ebben az időszakban legalább tíz új kötetet adtak ki évente (a legtöbb, tizennégy, 1982-ben). 1988-tól viszont már a válság jelei láthatók. A sorozatban tizenhat különféle nemzetiségű⁸ szerző 132 regénye jelent meg, ami azt jelenti, hogy egy szerző átlagosan 1,82 regénnyel volt jelen a sorozatban.

2. A másik sorozattal ellentétben az Albatrosz magyar szerzők regényeit is közölte. Huszonnégy magyar szerző-szerzőpáros ötvenhét regénye jelent meg itt. A populáris irodalom területén gyakran előforduló gyakorlat szerint négy kötet egy-egy szerzőpáros regénye: Imre Gábor – Bojcsuk József: *A Vörös Túr* (1967), Falus György – József Gábor: *A néma dosszié* (1979), Szikszai Károly – Tardi Gábor: *Zsarumelő* (1989) és C. C. Kicker (Harsányi Gábor színész és Révy Eszter dramaturg közös álneve): *Johanna és a médium* (1984). A huszonnégy szerző

8 A pontosság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy a továbbiakban a francia és a frankofón szerzőket egy nemzetiség alá soroljuk. Mindez azonban csak a belga származású Simenont érinti, aki a kor egyik leginkább fordított szerzője volt.

közül csak három nőt (Gyürk Sarolta, Horváth Judit és Jeanne-Marie Joël álnéven Zsámboki Mária) találunk.⁹

Nyolc szerző publikálta a regényeit külföldi hangzású álnéven. Ezek közül öt angol (Leslie L. Lawrence – Lőrincz L. László, T. O. Teas – Tóti András, C. C. Kicker – Harsányi Gábor és Révy Eszter, P. Michael Bush – Bokor Pál, Hermit Shark – Magyar K. László), három pedig inkább francia hangzású (Albert Harald – Kenessey András, Jeanne-Marie Joël – Zsámboki Mária és E. J. Charon – Révész Gy. István).

Messze a legtöbb regény, huszonkettő, Rejtőtől jelent meg – azonban a hetvenes évek elejétől már jórészt csak újrakiadások. Őt Révész Gy. István követi – aki saját neve alatt egy, E. J. Charon álnév alatt pedig három regényt publikált (1972-ben, 1978-ban és 1985-ben). Három regényíró pedig 3-3 regénnyel volt jelen a sorozatban (Leslie L. Lawrence – 1983, 1985, 1988, Kristóf Attila – 1973, 1975, 1981 és Nemere István – 1974, 1977, 1982).

A listából azt is látjuk, hogy több, később ismertté vált szerző (Kristóf, Nemere, Leslie L. Lawrence) itt, ebben a sorozatban kezd publikálni. Itt jelent meg először, 1969-ben a Mág Bertalan-kötet, amely valós bűnügyeket dolgozott fel), itt adta ki első krimijét Gyürk Sarolta is 1980-ban, aki aztán hat további bűnügyi regényt publikált más kiadóknál 1988-ban bekövetkezett haláláig. Másfelől azt is érdemes hangsúlyozni, hogy egy-egy regénysorozat kötetei (E. J. Charon regényei vagy Kristóf Attila Dér Ádám-regényei) nagy időközökkel, gyakran csak évekkel később követik egymást, ráadásul Kristóf több Dér Ádám-regénye más kiadóknál jelent meg. Mindez arra mutat rá, hogy a kiadó nem ambicionálta magyar sorozatok megjelenését, s így a sorozatosságnak feltehetően az olvasói tapasztalat sem juttatott nagy szerepet.

3. Ami az úgynevezett szocialista blokk országainak szerzőit illeti, a következőket láthatjuk.

Tizenegy szovjet szerző tizenhat regénye jelent meg a sorozatban – közülük öt szerző két regénnyel is képviselteti magát a listán. Olyan szerzőket találunk, mint például az ukrán Jurij Dold-Mihajlik (aki az egyik elsőként kiadott szerző volt a sorozatban): az *Ordások között* (1963) című regénye és annak folytatása, *A fekete lovagok között* (1966) háborús kalandregények. Julian Szemjonov *A Stirlitz-dosszié* (1974) című

9 Pontosabban „három és felet”, ha az előbb említett Révy Esztert is idevesszük, aki a C. C. Kicker név egyik felét adja.

kötete is megjelent több kiadásban, sikeréhez a belőle készült tévéfilmsorozat is hozzájárult – ebben az esetben is olyan műfaji ötvözetről van szó, amely keveri a háborús és a kémregény kódjait. 1980-ban a sorozatban megjelenik Alekszej Tolsztoj *Garin mérnök hiperboloidja* című regénye (amely már 1957-ben is olvasható volt magyarul az Európa Kiadó jóvoltából). A nyolcvanas évekre csak két szerző három krimije marad (Mihail Csernyonok két és Nyikolaj Leonov egy regénye).

Az NDK esetében pontosítanunk kell: azokat a köteteket tekintjük keletnémeteknek, amelyeket keletnémet városokban található kiadóknál jelentettek meg. A keletnémet regények inkább a nyolcvanas évekre válnak láthatóvá: kilenc szerző tizenkét kötetéből hét csak 1979 után jelenik meg. Tom Wittgennek, „az NDK Agatha Christie-jé”-nek két regénye jelent meg ebben a sorozatban (1981 és 1984), és Werner Toelcke három regénye is gyors egymásutánban (1982, 1983, 1984) került kiadásra.

Ebben a sorozatban a többi szocialista ország meglehetősen alul-reprezentált: összesen három csehszlovák krimi jelent meg egy-egy szerzőtől, ezek közül azonban egy az egyik legkiválóbb cseh szerző, Eduard Fiker tollából. Az *Éjszaka Arnwaysban* (1971) című regényét eredetileg 1934-ben adták ki, és miként a címe is utal rá, angol környezetben játszódik. Négy lengyel kötet látott napvilágot: Andrzej Żbych-től kettő, Maciej Ślōmczyński pedig 1959-ben találja ki Joe Alex figuráját. A kötetek Joe Alex néven jelentek meg, egyes szám első személyű narrációt alkalmazva. A ma is jelentősnek tekintett regénysorozat egyik darabját *Ahol nincs tilparancsolat* címmel publikálták a sorozatban 1973-ban. Két bolgár szerzőtől négy kötet jelent meg. A bolgár irodalom nagy tehetségű, de vitatott szerzője, Bogomil Rajnov három kötettel is jelen volt: az 1969-ben kiadott *Nincs jobb a rossz időnél* kémtörténettel, az 1976-os *Három találkozás a felügyelővel*, mely a három Antonov-regényt tartalmazta, illetve az 1983-as *Meghalni csak végső esetben* című regénnyel.

Összességében – a magyar szerzőket nem számítva – az ún. szocialista blokk huszonnyolc szerzővel és harminckilenc kötettel van jelen, csak két szerző (Toelcke és Rajnov) jut el három kötetig.

4. Ehhez képest akár meglepőnek is tűnhet az amerikai krimi masszív jelenléte: harminckét szerző hatvankét regénnyel (idetartozik az a René Belbenoit nevű francia fegyenc is, akinek visszaemlékezései 1938-ban angol nyelven az USA-ban jelentek meg, a kötet új kiadásban e sorozatban is megjelent 1979-ben). A képet némileg árnyalja az,

hogy ez a jelenlét csupán a hetvenes évek második felétől lesz meghatározó: ugyan Raymond Chandler regényeinek első kiadásai 1966 és 1973 között már megjelentek (összesen hat regény), de Ed McBain regényei csak 1975-től (összesen nyolc regény), Erle Stanley Gardner regényei pedig 1977-től (összesen kilenc regény) kerültek kiadásra. E szerzők esetében tehát az olvasók sorozaton belüli regénysorozatokhoz jutottak hozzá (McBain 87-es körzetre fókuszáló regényei vagy Chandler Marlowe-regényei visszatérő szereplővel-szereplőkkel dolgoznak). S ezek mellett az olvasó további jelentős életművek egy-egy szeletéhez is hozzájuthatott (Hammett: *Az üvegkulcs*, 1976 és a *Véres aratás*, 1978); Ellery Queen, Patricia Highsmith két-két regénye, de akár Ross Thomas, Ross MacDonald, Lawrence Block, Stephen King vagy éppen George Pelecanos egy-egy regénye).

Az angol szerzőket tekintve azt látjuk, hogy az amerikaiakhoz képest kevésbé kiegyenlített a mezőny: ugyan húsz szerző harmincnyal kötettel van jelen a sorozatban, de ennek valamivel kevesebb mint egy-harmadát Agatha Christie regényei teszik ki (tizenegy kötet), s a húszból tizennégy szerzőt csak egy-egy kötettel képviseltet a kiadó. A megjelenések évszámát tekintve ez esetben is azt látjuk, hogy az angol krimi konstans jelenléte szintén az 1970-es évek közepétől datálható: ugyan az első Christie-regény (*Holttest a könyvtárszobában*) 1969-ben jelent meg, a következőre (*Az Ackroyd-gyilkosság*) 1974-ig kell várni, de aztán lesz olyan év – 1978 –, amikor az író három kötete is napvilágot lát. Christie mellett James Hadley Chase négy regénnyel, Ruth Rendell három regénnyel volt jelen, Ken Follett pedig a kétregényes szerzők között van.

Egyéb, angol nyelven publikáló (kanadai, ausztrál stb.) szerzőket tekintve: Arthur Hailey-nek egy önálló és egy társszerzős regénye jelent meg, mindkettő 1980-ban; az új-zélandi Ngaio Marsh és az ausztrál Judah Waten pedig egy-egy regénnyel van jelen a listán.

5. Meglehetősen egyenetlen a harmadik „nagyhatalom”, a francia-frankofón bűnügyi regény kiadása. Tizenegy szerzőtől (ebből egy tandem: a Boileau–Narcejac páros) huszonöt regény jelent meg, azonban ezek közül tizenegy Simenon-regény. A belga–francia szerző 1968-tól kezdve rendszeresen jelen volt a szerzők között. De meg kell említeni Sébastien Japrisot-t is, akinek csavarosan megszerkesztett krimijeik közül az első hármát 1974 és 1979 között adták ki a sorozatban, igaz, nem az eredeti sorrendben, illetve a Boileau–Narcejac párost is, akik a regényeikből készült filmadaptációk miatt is számot tarthattak az érdeklő-

désre: az 1975-ben megjelent *Az ördögösök* című regény fordításának a borítóján a film egyik szereplőjét látjuk. Az egyregényes szerzők közül Léo Malet nevét emelhetjük ki, akinek a regényei – a Simenon-regényekkel ellentétben – nehezen fordíthatók, s feltehetően ez lehetett az oka annak, hogy a magyar könyvkiadás nem is kísérletezett azok további fordításával.

6. Hét – nyugatnémet területeken megjelent – szerző kilenc kötettel van jelen, ebből három annak a Maximilian Jactának a nevéhez fűződik, aki híres bűnperek történetét írta meg (*Híres francia bűnperek*, 1971; *Híres angol-amerikai bűnperek* és *Híres német bűnperek*, 1972). Megjelenés szempontjából Svájchoz kell sorolnunk Carl Zuckmayer *Farsangéji gyónás* című regényét (1976). A hollandokat két szerző képviseli három regénnyel (Jan de Hartog – 1966 és 1970 és Robert van Gulik *A kínai haranggyilkosság esetével* 1987-ből). Svéd szerzőket is találunk: Olle Ekberg *A hét főbűn* (1972), Jenny Berthelius *A félelem útvesztője* (1984), és – hatástörténetüket tekintve – kiemelendő a Maj Sjöwall és Per Wahlöö páros *Gyilkos a háztetőn* című regénye (1974): őket ugyanis a mai skandináv krimi legfontosabb elődjei között tartják számon.

7. Összességében azt látjuk, hogy – a sorozathoz kapcsolódó sztereotípiákkal ellentétben – a szocialista országok „populáris” irodalmából csak harmincnyolc kötet jelent meg, és ezek egy része nem is a krimi műfajába tartozik. Az ún. nem szocialista elbeszéléseket kezdetben nyugatnémet, svéd, holland, ausztrál szerzők reprezentálják, miközben a hatvanas évek második felétől Chandler, Simenon és Christie törik az utat nemcsak a nyugati irodalmak, hanem a krimi műfaja előtt is, de az angol és amerikai krimi döntően csak a hetvenes évektől kerül domináns pozícióba a sorozaton belül.

Rejtő huszonkét kötete mellett csak tizenhét további szerző van jelen három vagy több kötettel. Rejtőt – aki azonban szintén nem a krimit, hanem magát a „populáris” irodalmat reprezentálja – távolról követi Christie (1969 és 1987 között), Simenon (1968 és 1982 között) tizenegy-tizenegy kötettel, Erle Stanley Gardner kilenc kötettel (1977 és 1985 között), Ed McBain nyolc kötettel (1975 és 1984 között), illetve Chandler hat kötettel (1966 és 1973 között) – az utóbbi szerzőt tekinthetjük a „nyugati” krimi úttörőjének, legalábbis e sorozatot tekintve.

A Fekete könyvek sorozat

1. Az 1968-ban indult másik könyvsorozat egyfelől már profitálni tudott a Magvető vállalkozásának stabilizálódási folyamatából, másfelől pedig világosabban meghatározta műfaji orientációját is: nem kizárt az sem, hogy a háború után indult, azóta mitikussá vált francia bűnügyi regénysorozat, a *Série Noire* címe is hatott a magyar sorozatcím kialakulására.

Az évi bontást tekintve ebben a sorozatban kevesebb könyv jelent meg: legtöbbször öt vagy hat, bár kiemelkedik az 1970-es év (tizenegy kötet) és a nyolcvanas évek közepe (1985: kilenc, 1987: nyolc, 1988: tizenegy kötet). A sorozatban 141 kötetet adtak ki, azonban az elsők között, 1968-ban, két válogatáskötetet is találunk (*Detektívtörténetek I. és II.*). Fontos azonban megjegyezni, hogy a kötetszám itt nem felel meg az elbeszélések számának: több szerző, elsősorban Simenon esetében, előfordult, hogy a kiadó egy kötetben több regényt (vagy novellát) is kiadott. A sorozatban 74 – tizennégy nemzetiséghez tartozó – szerző művei jelentek meg, ez (az első két válogatáskötetet nem számolva) 1,87 kötetet jelent szerzőnként.

2. Ebben a sorozatban magyar szerzők művei nem jelentek meg. A szocialista blokk országai közül itt Csehszlovákia emelkedik ki, kilenc szerző tizenegy kötetével – ez a nagy szám a közös könyvkiadás gyakorlatának is köszönhető. Egy szerzőtől általában egy-egy kötet látott napvilágot, és itt is megtaláljuk Eduard Fikert egy eredetileg 1942-ben megjelent regényével (*A halott nem azonos*, 1972). 1968-ban a sorozat első kötetei között van Josef Skvorecký *Borůvka felügyelő szomorúsága* című novellagyűjteménye, amely a szerző magyarul 1966-ban publikált esszégyűjteményét, az *Egy detektívregény-olvasó ötleteit* követte. Az egyetlen háromkötetes szerző a cseh krimi történetének egyik legfontosabb szerzője, Emil Vachek: mindhárom regénye eredetileg a két háború között jelent meg, magyarul 1970-ben (két kötet) és 1971-ben (egy kötet) adták ki őket.

A Szovjetuniót itt nyolc szerző képviselte (ezek között azonban három írói tandemet is találunk) tizenegy kötettel. A listán olyan regények szerepelnek, mint a litván Viktors Lagzdins *Halál a Szarvastanyán* című (1982), a szovjet szocialista krimi egyik megteremtőjeként számontartott Arkagyij Adamov két regénye, vagy az Arkagyij és Georgij Vajner páros három (1974, 1979, 1987) regénye.

Öt lengyel író tizenhárom kötettel volt jelen a sorozatban. A sorozat két állandó szerzője is idetartozik. Fentebb már említettük, hogy

az Albatrosz sorozat 1973-ban megjelentetett egy Joe Alex-regényt, azonban az életmű döntő része (további hat kötet) ebben a sorozatban látott napvilágot 1972 és 1983 között, 1978-ban két kötet is. Kilóg azonban a sorozat profiljából egy másik lengyel származású szerző, Stanisław Lem, akitől négy kötet jelent meg, s akit viszont nem krimiszerzőként ismerünk.

Meglehetősen alulreprezentált két további ország: a keletnémet krimi csak két szerző képviseli, bár a másik sorozatban is megjelent Tom Wittgen három kötetével ebben a sorozatban is jelen van, a román krimi viszont csak egy szerző, Horia Tecuceanu reprezentálja (két kötetével, 1983-ban és 1987-ben).

Összegzésképpen: ebben a sorozatban – ellentétben az előzővel – a szocialista országok szerzői (összesen huszonöt szerző negyvenegy kötetével) időben jóval egyenletesebben voltak hozzáférhetők. Az Albatrosz esetében, mint láttuk, döntően az első, megalapozó években voltak inkább jelen, ráadásul nem is elsősorban bűnügyi regényekkel.

3. Ami az ún. nyugati világ bűnügyi regényeit illeti: a három „nagy”-on (Nagy-Britannia, USA, Franciaország) túl néhány egyéb ország képviselőjét is megtaláljuk ebben a sorozatban is. *Az utolsó londoni nő* az Osso és Egon Eis osztrák szerzőpáros eredetileg 1931-ben megjelent ángol krimije (magyar megjelenés: 1988). További négy ország pedig az észak-európai krimi képviseli: a norvég Gunnar Staalesen *Lány a hűtőszekrényben* (1989), a dán Poul Ørum *Csak az igazat* (1980), a svéd Kerstin Ekman *Lélekharang* (1982) című regényekkel. Mika Waltari *Palmu felügyelőt szerepeltető* krimii közül kettő jelent meg a sorozatban (*Palmu felügyelő tévedése*, 1969 és *Megmondják a csillagok*, 1971). Ebben a sorozatban is kiadták a Maj Sjöwall – Per Wahlöö szerzőpáros egy regényét (*Az elveszett tűzoltóautó*, 1981).

4. Ami az angol krimi illeti: tizenhét szerző negyvenöt kötetével volt jelen. A legnagyobb szezletet ebben a sorozatban is Agatha Christie hasította, akitől tizenkilenc kötetben húsz regény jelent meg (1978-ban *A titokzatos stylesi eset* és a *Függöny* egy kötetben került kiadásra). Addig, amíg az Albatrosz sorozat esetében azt láttuk, hogy az első megjelent Christie-regény (1969) után többéves szünet következik, hiszen a következőt csak 1974-ben adták ki, addig az Európa kiadó sorozata 1968-tól, a *Tíz kicsi négyertől* kezdve jóval egyenletesebben jelentette meg a Christie-fordításokat. Christie mellett P. D. James hat regénye (1980 és 1988 között) és Edgar Wallace három regénye (1985-ben kettő és 1989) láttott napvilágot. Érdekes tény, hogy ebben a sorozatban Conan Doyle

is szerepel – igaz, csak egy kötettel (*Sherlock Holmes emlékiratai*, 1974). A másik sorozatban egy regénnyel jelen lévő Ngaio Marshtól itt is megjelenik egy regény – ez éppen a sorozat utolsó, 1990-ben egyedülként kiadott kötete (*Fény kialszik!*).

5. Az amerikai krimi tizenhat szerző képviseli huszonkilenc kötettel. Csupán két szerző tudott négy kötetnél többel jelen lenni: a másik sorozatban is szereplő Erle Stanley Gardner nyolc regénnyel (1969 és 1982 között), illetve a másik sorozatban szintén, de ott csak egy regénnyel szereplő Ross MacDonald négy regénnyel (1974 és 1980 között). Dashiell Hammett, John Dickson Carr és Patricia Highsmith is két-két regénnyel szerepel, Chandlertől pedig egy kisregény-válogatás jelent meg 1989-ben.

6. A francia-frankofón krimi tekintve első látásra csalóka képbontakozhat ki: nyolc szerzőtől tizenhat kötet jelent meg. Azonban a Simenon-regények kiadását tekintve azt látjuk, hogy az 1974 és 1986 között megjelent hat kötet mindegyike több (két, esetenként három) szöveget is tartalmazott. Így jelent meg tehát az évek során tizenhárom Maigret-regény, egy hosszabb Maigret-novella (*Maigret pipája*) és egy nem Maigret-regény (az *A londoni férfi* című regény, amelyből jóval később Tarr Béla készített filmadaptációt). Szintén hasonló módszerrel Gaston Leroux-tól három kötetben négy regény jelent meg: 1973-ban *A véres bábu* és *A gyilkológép* (e két regény azonban inkább kalandregénynek tekinthető), egy évvel később a szerző Rouletabille sorozatának első kötete, *A sárga szoba rejtélye*, amelyet csak jóval később, 1989-ben követi a második, *A fekete ruhás hölgy illata*). Meg kell még említeni azt is, hogy a sorozatban a műfaj egyik fontos elődjének számító Émile Gaboriau-tól is megjelent két regény (*A 113. számú ügyirat* 1970-ben és *A Lerouge-ügy* 1972-ben).

7. Az Európa Kiadó sorozatában az úgynevezett szocialista blokk országaihoz huszonöt szerzőt és negyvenegy kötetet sorolhatunk, míg az angol krimi tizenhét szerző negyvenöt kötete, az amerikai krimi tizenhat szerző huszonkilenc kötete, a frankofón krimi pedig nyolc szerző tizenhat kötete képviselte. A keleti blokkhoz tartozó szerzők művei időben egyenletesebben oszlanak el itt, mint ahogyan azt az előző sorozat esetében láttuk, s a nyugati szerzők (Christie, Erle Stanley Gardner és Simenon) is folyamatosan hozzáférhetők már a sorozat kezdeti időszakától. Ezt jól illusztrálhatja egy példa: az első Gardner-regény 1969-ben jelenik meg az Európánál, de csak 1977-ben a Magvetőnél.

Ebben a sorozatban tizenegy szerzőtől jelent meg három vagy több kötet. A lista élén Agatha Christie található – tizenkilenc kötetben húsz regény, nem számítva az újrakiadásokat –, őt Simenon követi – hat kötetben összesen tizenöt elbeszélése jelent meg. Erle Stanley Gardner nyolc regénnyel van jelen, Joe Alex és P. D. James pedig hat-hat regénnyel.

Összességében a két sorozatban 382 kötet jelent meg 206 szerzőtől. A számok azt is jelzik, hogy a sorozatok hosszú élettartama alatt voltak olyan évek is, amelyek során az olvasók akár havi egy-két kötethez is hozzájuthattak. 1990-ben mind a két sorozat hirtelen ért véget, s az a tény, hogy 1997-ben a Magvető sikertelenül próbálta újraindítani a saját sorozatát, nemcsak azt jelzi, hogy bizonytalan a könyvkiadás helyzete, hanem feltehetően azt is, hogy a bűnügyi regény műfaja nehezen tud új identitást találni a rendszerváltás utáni időszakban.

A sorozatok 206 szerzője közül tizenhat mindkét sorozatban megjelent, vagyis a szerzők száma így valójában 190). Ők a következők: Agatha Christie (a két sorozatban összesen harminc kötet), Georges Simenon (huszonhat elbeszélés tizenhét kötetben), Erle Stanley Gardner (tizenhét kötet), Joe Alex (hét kötet), Raymond Chandler (hét kötet), Ross MacDonald és Tom Wittgen (öt kötet), Ruth Rendell, J. D. Carr, Patricia Highsmith, Dashiell Hammett (négy kötet), Ellery Queen (három kötet), Eduard Fiker, Mignon Eberhart, Charles Exbrayat, Ngaio Marsh (két kötet). Az a tény, hogy több szerző itt is és ott is megjelent, azt jelzi, hogy a sorozatok nem versenytársakként, hanem inkább egymás kiegészítéseként működtek.

Csak harminc szerző esetében figyelhető meg az, hogy háromnál több kötetük jelent meg egyik vagy másik sorozatban. Ehhez hozzávéve a szerzőnkénti átlagot (1,82 és 1,87) azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a (visszatérő szereplőn alapuló) sorozatelnem volt meghatározó publikációs faktor.

Összességében huszonnégy magyar szerző ötvenhét könyve jelent meg (mind a Magvető kiadásában). A két sorozatot tekintve a szocialista blokk országait nyolcvan kötet, az USA-t kilencvenegy kötet, Nagy-Britanniát nyolcvanhárom kötet, Franciaországot (s ezzel együtt a frankofón bűnügyi regényt is) negyvenegy kötet (de összesen ötvenegy elbeszélés) reprezentálja.

A fentebbi elszórt, részleges értelmezéseket más következtetésekkel, megállapításokkal is ki kell egészítenünk.

1. A magyar szerzőket figyelembe véve: a Magvető sorozatában a Rejtő-regények döntő része (húsz kötet) 1964 és 1970 között jelent meg. Ez egybeesik a sorozat útkeresésével – azt láttuk ugyanis, hogy csak az 1970-es évek elejére lesz domináns műfaj a bűnügyi regény. Rejtőn kívül huszonhárom szerző (vagy szerzőpáros) jelentetett meg egy vagy – néhány esetben – több regényt a sorozatban. Ez a szám azt jelzi, hogy a műfaj 1945 utáni újraintézményesülésében idővel az eredeti szövegek is egyre komolyabb szerepet játszottak.¹⁰ Kristóf Attila vagy Gyürk Sarolta életműve a rendszerváltozás környékén lezárult, de olyan szerzők, mint Nemere István, Leslie L. Lawrence itt kezdtek el publikálni, népszerűségük ma is töretlen, többféle műfajban is sikeresek. Az bizonyosnak látszik, hogy az ún. „szocialista magyar krimi” valójában nem egynemű, hanem különféle tradíciók együttélését jelenti.¹¹

2. A tény, hogy két vezető kiadónak is hasonló kiadói terve volt, illetve az, hogy tizenhat szerző mindkét sorozatban megjelent, azt sejteti, hogy a populáris műfajok kiadása esetében a kiadóknak részleges autonómiája lehetett. Mindkét sorozat paratextusai esetében (a paratextusok vizsgálata önmagában is érdekes lenne) ott találjuk egyfelől a műfaj jellegzetes vizuális kliséit, másfelől pedig a populáris irodalom egyéb materiális jellemzőit: a papír típusa, a könyvnyomás gyakran újságnyomáshoz hasonló, rosszabb minőséget eredményező módja, a borító jellegzetes színei (fekete és sárga) stb. Ezek a jellemzők megerősítik azt, hogy a könyvkiadás az ún. „populáris irodalmat” egyértelműen a szórakoztatás kategóriája alá rendelte, egyfajta „nem komolyan veendő” és nem tartós fogyasztásra szánt irodalomként kezelte. Több-ször is említettük, hogy bár a domináns műfaj a bűnügyi regény, mindkét sorozat (de elsősorban az Albatrosz) más populáris műfajokba tartozó szövegeket (háborús regény, kémregény, sci-fi, kalandregény) is publikált. Ez egyfelől a sorozatok útkeresésének velejárója is volt, másfelől pedig arra mutat rá, hogy a legfontosabb kiadói elv a populáris kategóriája, és nem a műfaj vagy a visszatérő hős elve volt – bár ez utóbbi fontos faktor lehetett bizonyos szerzők, Simenon vagy Christie sikerében. Vagyis a két sorozat identitását az biztosította, hogy a rendszer által megtűrt populáris irodalmi szövegeket publikált.

10 A magyar krimi intézményesülési problémáihoz lásd KÁLAJ Sándor, *Miért intézményesült(t) nehezen a magyar krimi*, Korunk 2014/3., 12–17.

11 Erre a változatosságra utal a sorozat magyar szerzőinek életútvizsgálata. KÁLAJ Sándor, *Az Albatrosz krimisorozat magyar szerzőinek életútvizsgálata = Értelmiségi karriertörténetek, kapcsolathálók, írói csoportosulások 3.*, szerk. BIRÓ Annamária – BOKA László, Partium-reciti, Nagyváradi-Budapest, 2018, 363–372.

A sorozatosság észlelését az is meghatározta és befolyásolta, hogy bizonyos szerzők (gyakran visszatérő szereplőn alapuló sorozatai) mindkét kiadónál megjelentek: a materiális jegyek (borító, formátum, tipográfia stb.) többféleségét az olvasói praxisnak kellett ellensúlyoznia, vagyis például Simenon Maigret-regényeinek sorozatosságára nem elsősorban a kiadói paratextusok hívták fel a figyelmet (hiszen ezek nem voltak egységesek), hanem a többéves-évtizedes olvasói gyakorlat szokott hozzá ahhoz, hogy ugyanahhoz a fikciós univerzumhoz többféle forrásból juthat hozzá. Mint láttuk, a sorozatosság ellen dolgozott az is, hogy ugyanazon kötetben egyszerre jelenhetett meg egy Maigret-regény és egy nem Maigret-regény, de a címválasztás sem mindig tette egyértelművé azt, hogy az adott kötet egy sorozat része-e – továbbra is Simenon példájánál maradva: *A sárga kutya* című kötet cím nem utal arra, hogy három Maigret-regény jelent meg az adott kötetben. De P. D. James regényei esetében is összefolyik két (a Dalglish- és a Gray-) sorozat, s Erle Stanley Gardner regényei esetében is találunk egy idevonatkozó példát: az 1978-ban a Magvetőnél megjelent *A ketyegő gyertya esete* tévesen kelti azt az illúziót, hogy egy Perry Mason-regényről van szó. Ezek a példák mind azt jelzik, hogy az egyes szerzők esetében a szerialitás jegyeinek tiszteletben tartása nem volt elsődleges.

3. Az a tény, hogy a Fekete könyvek sorozatban viszonylag sok cseh-szlovák szerző jelent meg, kiadói együttműködéseknek is köszönhető volt. Az arányok jelentőségének mérlegelésekor ezekkel a faktorokkal is tisztában kell lennünk.

4. Az adott kereteken belül a két sorozat magas színvonalat és változatosságot képviselt. Egyfelől az a tendencia olvasható ki a fentebbiekből, hogy a szocialista blokk propagandisztikusnak tekinthető elbeszéléseit egyre inkább felváltották az olyan szerzők regényeiből készült fordítások – s itt elsősorban Joe Alex vagy Emil Vachek regényeire érdemes gondolni –, amelyek nem, vagy csak bajosan illeszthetők a „szocialista” krimi kategóriájába. Másfelől, a krimi műfaján belüli változatosság is jellemezte a sorozatokat, hiszen a klasszikus rejtélyfejtő regények mellett *hard-boiled* krimiket és *suspense* történeteket is megjelentettek. Harmadrészt, a sorozatok nemcsak kortárs szerzők szövegeit adták ki, hanem a múlt nagy klasszikusait is, például Gaboriau, Leroux, Conan Doyle, Chandler vagy Hammett. Az, hogy a szerkesztők mennyire lépést tudtak tartani a korabeli tendenciákkal, jól jelzi, hogy a nyolcvanas években olyan szerzők művei is megjelentek a sorozatokban, mint Ken Follett vagy Stephen King.

5. Szintén részletesebb vizsgálatot igényelne annak megállapítása, hogy vajon különböző, egymástól eltérő műfaji/kulturális hagyományok egyidejű jelenlétéről van-e szó, vagy pedig azonosíthatunk-e különféle, követhető modelleket (francia krimi, brit krimi, szocialista krimi). Az a tény, hogy a magyar szerzők/szerzőpárosok közül nyolc álnév alatt publikált, ha nem is beszédes információ, de iránymutató lehet: az álnevek angolos vagy franciás hangzása utalhat bizonyos modellek hatására.

6. Az adott időszakban a műfaj természetesen nem csak e két sorozat privilégiuma volt. Más kiadók is jelentettek meg bűnügyi regényeket, a Magvető és az Európa sorozaton kívül is publikált krimiket, de olyan sajtótermékek is hozzájárultak a műfaj terjedéséhez, mint a Rakéta Regényújság – több olyan Simenon-fordítás is megjelent itt, amelyek azóta sem kerültek publikálásra önálló kötetben. 1969-től a Móra Kiadó a fantasztikus, sci-fi regények számára hozott létre sorozatot. A *Kozmosz Fantasztikus Könyvek* 1987-ig 132 kötetet publikált, az első egy Asimov-kötet volt. A magyar és a szocialista blokk országainak szerzői mellett a sorozatban olyan fontos írók könyvei láttak napvilágot, mint Pierre Boulle, Clifford Simak, Arthur C. Clark, Ray Bradbury, Ursula Le Guin, Philip K. Dick, Frank Herbert vagy éppen Aldous Huxley, Jorge Luis Borges vagy Italo Calvino.

7. A könyvsorozatok (ideértve akár a Kozmosz Könyveket is) több évtizeden át léteztek, a kötetek nagy példányszámban jelentek meg. Mindez azt jelenti, hogy több generáció tagjai is olvashatták azokat, a műfaji és szerzői változatosság pedig azt jelzi, hogy egy átlagos magyar olvasó komoly populáris irodalmi műveltségre tehetett szert.

8. Szintén önálló tanulmányt érdemelne azon kulturális aktorok munkásságának feltérképezése, akik szerkesztették, fordították, illusztrálták a köteteket. Az életutak palettája minden bizonnyal változatos lenne, hiszen voltak olyanok, gondolhatunk itt a rendkívül ellentmondásos Kuczka Péterre, akik a rendszer kiszolgálói voltak, mások pedig – annak kritikusaiként – éppenséggel fordítói parkolópályára (is) kényszerültek, s e sorozatok számára is fordítottak regényeket (például Halda Aliz, aki egy Simenon-regényt fordított a Magvető sorozata számára).

9. Szintén önálló vizsgálatot érdemelne a fordítások minőségének tanulmányozása, valamint az, hogy teljes szöveggel vagy csonkolva jelentek-e meg a magyar változatok.

A tény, hogy egy autoriter rendszer könyvkiadásában egyfajta kereskedelmi logika (is) működött, és sikeresek voltak a populáris mű-

fajok (vagyis hogy – mint láttuk – a rendszer megtűrt egy rendkívül változatos populáris irodalmi műfaji palettát), úgy is értelmezhető, mint az olyan paradox helyzetek egyik megnyilvánulása, amelyek végeredményben hozzájárultak a rendszer összeomlásához. Azonban az összeomlás a műfajok összeomlása is volt: az 1990-től napjainkig tartó fejlemények azt mutatják, hogy a magyar bűnügyi regény újra-intézményesült, ám ez a folyamat nem volt problémáktól mentes.

Török Lajos

„RENDSZERVÁLTÁS” A SZOCIALISTA DETEKTÍVTÖRTÉNETBEN

Írásom címe önellentmondásnak tűnhet, ugyanis egy olyan eseményt és műfajt kapcsol össze, amelyek aligha említhetők egy lapon. Különösen akkor, ha a „rendszer-váltás” kifejezést nem pusztán a kérdéses zsáner történetére összpontosító elbeszélés metaforájaként használom, hanem annak történelmi-politikai kontextusában is. A fogalom efféle igénybevételét ugyanis maga a műfaj teszi kérdésessé a nevében található jelző világnézeti/ideológiai és nyelvi sajátosságainak korhoz kötöttsége miatt. Vagyis: a terminus és a zsáner között csak az *előtte* és az *utána* időbeli relációját tételezhetnénk, egyidejűséget nem. Ennek következtében a címben jelölt műfajról és egy azon belül diagnosztizálható fordulatról értelmetlen volna beszélni. Különösen akkor, ha a zsáner arculatát meghatározó korpuszra vetünk egy pillantást. A szocialista detektívtörténet (vagy ahogy a szakirodalomban gyakran nevezik: a „szocialista krimi”) műfaji mintázatai a Kádár-kori bűnügyi tárgyú próza azon (élet)műveiből eredeztethetők, amelyek a kommunista államhatalom politikai eszmerendszerét, értékrendjét képviselték és közvetítették. Ide sorolható egyrészt a pártállami idők „keményvonalas”, vagyis a rezsimet írásaikkal hűségesen szolgáló szerzőinek (Szabó László, Berkesi András, Mattyasovszky Jenő) munkássága. Közös bennük, hogy bűnfo-galmukat a szocialista világrend megdöntése érdekében tevékenykedő ellenségtípusokra (volt horthysta katonatisztekre, nyilasokra, 1956-os ellenforradalmárookra stb.) alapozták, s a kémelhárítás eredményes munkáját igyekeztek dokumentálni. E szerzők mellett említhetők még azok is (többek között Fóti Andor, Mág Bertalan, Ádám Zsigmond), akik a kommunista államhatalom első évtizedeiben rendőrtiszti karriert futottak be, s többnyire élet elleni, illetve a társadalmi és a magán-tulajdon sérelmére elkövetett bűncselekmények elkövetői után kutattak, s nyugállományba vonulásuk után fegyvereiket tollra cserélve fogtak hozzá nyomozói pályájuk során szerzett élményeik megírásához.

Bár a szocialista detektívtörténetnek az előbb említett, döntően az 1960-as évek közepétől kibontakozó változatai a kommunista uralom bukásával elvesztették aktualitásukat, a műfaji hagyomány 1989 utáni végérvényes eltűnéséről még nem beszélhetünk. Ennek oka az, hogy

az előbb említett szerzők életművei közül több csak évekkel a kommunista diktatúra összeomlása után zárul le. A Mattyasovszky Jenő nevével összeforrt Hód-regények utolsó darabja 1991-ben lát napvilágot, Berkesi András és Mág Bertalan munkássága pedig 2001-ben, a szerzők halálával fejeződik be. A három életmű 1989 utáni korpusza a szocialista krimi rendszerváltás utáni modulációinak egy-egy sajátos alternatíváját reprezentálja. Műfaj történeti szempontból mindhárom esetben igazi húzónévről van szó. Mattyasovszky, Berkesi és Mág a Kádár-kor legnépszerűbb alkotói közé sorolható. Műveik több tízezer példányban jelentek meg; regényeikből, elbeszéléseikből filmes adaptációk készültek. Valószínűleg ez a siker is közrejátszott abban, hogy a Kádár-rezsim bukása után írott alkotásaik is a korabeli népszerű irodalom legkeresettebb darabjai közé tartoztak. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a politikai fordulat ellenére ezek a nevek továbbra is piac-képesnek számítottak. Ennek legalább három oka lehet. Először az, hogy potenciális olvasóik a népszerű irodalmat kedvelő egykorú közönségnek ahhoz a köréhez tartoztak, amely a Kádár-korban éppen az ő és a hozzájuk hasonló szocialista krimiírók művein szocializálódott. Másodszor az, hogy a korabeli honi krimi irodalomban nem akadtak potenciális kihívók. Harmadszor pedig az, hogy a maga sajátos módján Mattyasovszky, Mág és Berkesi is igyekezett alkalmazkodni a Kádár-rezsim összeomlása utáni politikai viszonyokhoz. Valójában ez utóbbi tendenciával összefüggő műfaji devianciákkal kapcsolatban használok az előadásom címében található összefüggést. A zsáner hagyományának folytonosságát és megszakíttatóságát reprezentáló diszkurzív manőverek feltérképezéséhez – vagyis annak tisztázásához, hogy mit is értek a szocialista detektívtörténet kapcsán rendszerváltáson – a két korszak határán átnyúló életművek elemzésével kívánok szempontokat találni. Az alábbiakban a fent említett három szerző közül kettővel (Mattyasovszkyval és Berkesivel) csak futólag, egygel (Mág Bertalannal) valamivel részletesebben foglalkozom. Választásom azért esett Mágra, mert a három korpuszt összevetve úgy vélem, az ő esetében lehet a legreprezentatívabb módon vizsgálni a szocialista krimi „korszakváltásának” problematikáját.

Az eredeti műfaji mintákra jellemző politikai-ideológiai nyelvhasználat és témaválasztás tekintetében a Mattyasovszky neve alatt 1989 után napvilágot látott öt regény kerül a legtávolabb saját hagyományától. A Berkesi- és a Mág-korpuszhoz képest itt nem írói szemléletváltás áll a változás hátterében, hanem a szerzői név mögött álló

személy cseréje. Mattyasovszky Jenő 1984-ben elhunyt, s a halála után megjelent tizenkét regény egyikéről sem lehet egyértelműen megállapítani, hogy az ő hagyatékából származik-e vagy idegen tollból. Az utolsó néhány mű borítóján és címdalán társszerzőként az ugyancsak Kádár-kori krimiíróként ismert Kulcsár Ödön szerepelt, s ez felveti azt a gyanút, hogy a Mattyasovszky név post mortem használata – a szerző korábbi népszerűsége miatt – már csupán kiadói marketingfogás lehetett. A bizonytalan eredetű vagy ál-Mattyasovszky-művek hőse, a Kádár-kori honi kémelhárítás Hód fedőnevű szuperügynöke a 80–90-es évek fordulójától már nem a nyugati kémcsoporthoz, hanem a kábítószers-, nemesfém- és embercsempészetrel foglalkozó nemzetközi bűnbándák orra alá tör borsot. A Matyasovszky–Kulcsár-regények már nem a szocializmus és a kapitalizmus közti hidegháborús konfliktusból táplálkoznak, hanem a kommunizmus összeomlása után a volt *keleti blokk* világába is beszüremkedő, országhatárokon átívelő bűnszervezetekkel szembeni harcból.

A Mattyasovszky nevéhez köthető korpusszal szemben Berkesi 1989 utáni munkássága valamivel komplexebb képet mutat. Az életmű kései darabjai között vannak olyanok, amelyek a korábbiakra jellemző bűnügyi témákat és elbeszéléssémákat használják. Ezek az alkotások egyrészt a Kádár-kor kémelhárító és rendvédelmi apparátusát középpontba állító sztorikat cselekményesítenek, a kommunista rezsim hatalmi beszédére jellemző politikai, ideológiai szövegek elhagyásával. Vannak Berkesinek „kortárs”, vagyis a művek megírásának idején játszódó krimije is, amelyeknek sztorijai gyakran nyúlnak vissza az 1989 előtti időkre, hősei pedig nem egyszer bírálják a rendszerváltás utáni politikai, társadalmi viszonyokat. Az 1960-as és az 1980-as évek vége között népszerű Hód-történeteket pseudo-Mattyasovszky teljesen átkomponálja. Így a két korszak termése közti deviancia pusztán azt a tényt rögzíti, hogy a „klasszikus” kém(elhárító)regény műfaji mintázatai már nem életképesek. Ezzel szemben Berkesi kései regényei egy torz műfajváltozatot teremtenek: a szocialista rezsim propagandanyelvétől megfosztott, ám annak értékrendjét továbbra is őrző „posztszocialista” krimit.

Mág Bertalan alkotói pályájának utolsó évtizede két részre – és két különálló korpuszra – osztható. Az a rész, amely jelenlegi témánk szempontjából kevésbé hangsúlyos, olyan alkotásokat tartalmaz, amelyek többségében az 1960-as évekre datált gyilkossági esetekről szólnak, ám azokból hiányzik a szocializmus politikai nyelvét idéző és Mág 1989 előtti munkásságára még jellemző retorika. Ezek az 1997 és 2001 kö-

zött évenként megjelent regények (sorrendben: *Esőben jár a halál*, *Halálos utazás*, *Halál a síneken*, *A harmadik gyilkosság*, *A Főthy-villa titka*) a klasszikus és a hard-boiled krimihagyomány műfaji kliséit használják fel a '89 előtti Mág-darabok önéletrajzi és dokumentarista írásmódjának frissítésére. A sztorik alapképlete megmarad: Mág és csoportja gyilkossági ügyben nyomoz. A cselekményvilágból és a hősök jellemrajzából azonban eltűnnek a rendszer politikai, jogi és társadalmi normáival összefüggő motivációk. Felerősödik a klasszikus krimire emlékeztető rejtélyközpontúság, az első személyű detektív-narrátor alakjában pedig – Raymond Chandler híres Philip Marlowe-jának „poszt-szocialista” kiadásaként – a renitencia nyomaira bukkanhatunk, ugyanis a figura munkája során többször kerül konfliktusba az általa is képviselt igazságszolgáltatás intézményrendszerével.

Noha Mágot korábban nem soroltuk a szocializmus kori honi krimi keményvonalas szerzői közé, e besorolás nem jelenti azt, hogy munkásságát nem itatta át mélyen a kommunista pártideológia értékrendszere. A szerző a kommunista pártnak azzal a nemzedékével volt egyidős, amely a második világháború után a politikai hatalomátvételt levezé nyelte és a diktatúrát kiépítette, mindezeket a folyamatokat pedig az igazságszolgáltatás pártérdekeknek alárendelődő intézményrendszerében élte meg. Mág írásaiban tehát éppen úgy jelen vannak a kor hatalmi diskurzusára jellemző szólások, mint Mattyasovszkyében vagy Berkesiében. A különbség viszont az – s éppen emiatt nem használhatjuk kizárólagosan a keményvonalas jelzőt munkássága jellemzésére –, hogy rendőrtiszt pályáján és e pályát dokumentáló könyveiben túlnyomórészt olyan bűnelkövetőkkel foglalkozott, akik nem a szocializmus megdöntésére tettek kísérletet, hanem a kor törvényisztelő kisemberek életét és vagyonát veszélyeztették. Az ő világát nagyrészt a hétköznapi gonosztevői népesítik be, akiknek motivációi közé ritkán keverednek rendszerellenes elemek. Mág írásaival nem pusztán azért vált népszerűvé, mert a kisember védelmére kelő rendőrtiszt általa megalkotott mítosza vonzóbbnak bizonyult az olvasóközönség számára, mint a kémek és diverzánsok elleni deffenzív harcot folytató kommunista héroszokat megteremtő Mattyasovszky- és Berkesi-féle regények világa, hanem azért is, mert nem egy bűnügy elbeszélésekor, kilépve a rendőrtiszt szigorú szerepéből, a befogadók erkölcsi igazságérzetére apelláló konzekvenciákat is megfogalmazott.

Mág egyébként már írói pályájának kezdete előtt is népszerű nyomozótisztnek számított. Gyorsan ívelő karrierjének első periódusa

a kommunista hatalomátvétel előtti időkre megy vissza: az 1945-ben újjászerveződő budapesti rendőrség állományába kerülve alig egy esztendő elteltével már önálló nyomozócsoportot vezetett. A korabeli sajtó többször közölt beszámolót, rövidhírt sikeres nyomozásairól. Nyugállományba vonulása (1966) után fogott bele bűnügyi elbeszélések írásába. Első történetei a Tükör című „képes politikai és társadalmi hetilap” 1968. évi folyamában láttak napvilágot *Nyomoz a Mág-csoport* címmel. E tizenöt folytatásban publikált tíz történet alapozta meg Mág írói hírnevét. Az elbeszélések a szerző rendőrtisztí pályájának néhány sikeres nyomozásával foglalkoztak. A sztorikhoz több esetben a nyomozati anyagokból származó dokumentumok és bizonyítékok fényképmásolatait is mellékelte a szerző. Mág írói pályáján több mint harminc könyvet írt. Ezek – ha hihetünk a szerző szavainak – kivétel nélkül a rendőrtisztí pálya emlékeiből táplálkoznak. Akár valós, akár kitalált valamelyik története, műveit egy terjedelmes önéletrajzi diskurzus darabjainak tekinthetjük. Ez a Mág-szöveguniverzum azon sajátossága, amelyen még a históriáját átszelő rendszerváltás sem volt képes sebeket ejteni. Jól mutatja e szövegvilág kontextuális nyitottságát és viszonylagos stabilitását az a tény, hogy a pályakezdeként értelmezhető tíz elbeszélés között több olyan is akad, amelyet a szerző változtatás nélkül publikált 1993-as, egyébként 1968 és 1971 között írott novellákat tartalmazó *Híres magyar bűnügyek* című kötetében.

Valószínűleg csekély lehetett azoknak az olvasóknak a száma, akik Mág írói pályáját 1968-tól 2001-ig nyomon követték, ám ha voltak ilyenek, akkor sem biztos, hogy tapasztaltak a korpusz 1989 utáni termésében a Kádár-rezsim összeomlásával (is) magyarázható szemléletváltást. Pedig a(z ál-)Mattyasovszky- és a Berkesi-korpuszal összehasonlítva úgy tűnik, nála érzékelhető leginkább a revízió iránti szükséglet. Neki ugyanis – ellentétben a másik kettővel, s köszönhetően a műveit uraló önéletrajziságnak – saját múltjával kellett szembenéznie. Emiatt életművében a szemléletváltás jelei az autobiografikus diskurzuson belül keresendők: az emlékezés, az önértelmezés nyelvében; a nyomozói pályát meghatározó események, tettek szelektálásában és kombinálásában kimutatható differenciákban. Ahhoz, hogy a felsoroltakat a szerző szövegeiben szemügyre vehessük, az életmű autobiografikus jellegével kapcsolatban egy fontos megkülönböztetést kell tennünk. Mág életművében az önéletrajzi elbeszéléseknek két változata van. Az egyikbe azok a hosszabb vagy rövidebb írások tartoznak, amelyeknek történetei nem képeznek egységes narratívát. Bár a legtöbb elbeszélésben

találhatók a sztori datálására utaló információk, Mág köteteiben a történetek egymásutániséga soha nem követi a kronológiát. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a bűnesetek felgöngyölítését középpontba állító elbeszélés-gyűjteményekben a nyomozónak a szó szoros értelmében véve nincs életrajza. A kronologikusság hiánya a korpuszt két szempontból is nyitott szerkezetűvé teszi. Egyrészt az egyes elbeszélések sorrendje tetszőlegesen módosítható, másrészt pedig – kis túlzással élve – végtelen számú fejezettel bővíthető, anélkül, hogy a cserének vagy a bővítésnek bármifajta strukturális vagy hermeneutikai következménye lenne. A Mág-féle önéletrajzi elbeszélés másik változata már az élettörténet narratív folytonosságának illúzióját igyekszik keltetni, s a nyomozói pálya egészének elbeszélését ígéri az olvasónak. Bár az ezt reprezentáló szövegek a teljes életmű töredékét foglalják magukban, a szerző 1989 utáni revíziós törekvései szempontjából a legfontosabb daraboknak tekinthetők.

Mág írói pályája során háromszor próbálkozott nyomozói múltjának egységes elbeszéléssé komponálásával. Először 1978-ban a *Bűnök és büntetések* című kötetében, majd 1980-ban a *Banditák Budán* című könyvében, utoljára pedig már a rendszerváltás után keletkezett önéletrajzi trilógiájában, melynek első kötete (*A színésznő halála*) 1991-ben, második kötete (*Az amatőr bankrabló*) 1993-ban, a harmadik (*Az utolsó nyomozás*) pedig 1994-ben jelent meg. Azért használtam a „próbálkozott” kifejezést, mert ezek közül a vállalkozások közül csak a harmadik jutott el a teljes – a rendőrség állományába kerüléstől a nyugdíjazásig tartó – életpálya feldolgozásáig, az első kettő viszont csak annak első néhány esztendejével foglalkozott. Valójában ez az a periódus, amelynek elbeszélése mindhárom próbálkozásban megtalálható. Közös ezekben a változatokban, hogy az életrajzi narratívát történelmi-politikai kontextusba foglalják. Mág nyomozói karrierjének első periódusa egybeesik a második világháború utáni honi politikai közélet és intézményrendszer újjászerveződésével és a kommunista párt hatalomátvételével. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a szerző felfelé ívelő pályaszakasza a diktatúra felé tartó ország históriájába íródik bele.

A három autobiografikus szöveg eltéréseit is döntően a saját múltjára visszatekintő emlékező *én*nek ehhez a történelmi-politikai háttérhez fűződő viszonyában tapasztalható devianciák generálják. Az 1978-as és az 1980-as könyvnek a pályakezdés éveit elbeszélő szakasza lényegében teljesen azonos. Az apróbb eltéréseket nem a kötetek publikálása közt eltelt idő motiválja, hanem a kiadványok eltérő célközönsége.

Az 1978-as változat a Határőrök Kiskönyvtára sorozatban jelent meg a Belügyminisztérium kiadásában. Ez a széria eredetileg a BM állományában dolgozók számára, kizárólag belső használatra készült. Célja az volt, hogy erősítse olvasóiban a kommunista öntudatot, a rendőri hivatás és a párt iránti elkötelezettséget. A sorozat eme célkitűzésének Mág könyve teljes mértékben megfelelt, hiszen rendőri karrierje 1945–46 közé eső periódusának elbeszélését a Kádár-rezsim politikai propagandájának legjellemzőbb ideológiai kliséi uralják, s ennek következtében az életrajz is a belügyi karrier kommunista példázatává válik. Az autobiográfia eme funkcionális jellegét már a kötet szerkesztői előszava rögzíti:

A BM Határőrség kezdeményező volt abban, hogy ezek a megtörtént bűnügyek, bűncselekmények napvilágra kerüljenek. Célunk az volt, hogy aki a Magyar Népköztársaság államrendjének és államhatárainak őrizetére felelős volt, az ismerje meg mindazoknak a névtelen hősöknek az egész, sokszor lehetetlen körülmények között végzett munkáját, merítsen erőt a jelen feladatok végrehajtásához. Mág mint nyomozó nem volt szuperhős, hanem egyszerű közkatonája szocialista rendszerünknek. [...] A bűnüldözés mellett szilárdan hitt és dolgozott is egy új világ megteremtésén, pártunk politikájának gyakorlati megvalósításán.¹

Ezek után cseppet sem csodálkozhatunk azon, hogy az önéletrajzi elbeszélésben Mág olyan figuraként jelenik meg, akinek kommunista múltja jobban motiválja a rendőri pálya iránti vonzalmát, mint szakmai elhivatottsága. Számos példával lehetne illusztrálni a pártpolitikailag elkötelezett Mág jellemrajzát. Az alábbiakban néhány olyan példát említek, amelyek az 1991-es önéletírás revíziós munkájának bemutatásakor is hasznosíthatók. A kötet szerzői bevezetője felvázolja azt a politikai környezetet, amelyben Mág megkezdte rendőri pályáját. Ebben a visszaemlékezésben három narrációs réteg különíthető el: a háború utolsó heteinek, a személyes élettörténetnek és a Kommunista Párt történetjének elbeszélése. Ez utóbbi az, amelynek az első kettő alárendelődik. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a „felszabaduló” Budapestnek és Mág pályakezdésének története a párttörténet nézőpontjából kerül bemutatásra. A narrátor itt a Rákosi-éra idejének politikai közbe-

1 Mág Bertalan, *Bűnök és büntetések*, BM Határőrség Politikai Csoportfőnöksége, Budapest, 1978, 6–7.

szédét uraló ellenségképeket és a kommunista diktatúra demagóg retorikáját használva a párt felemelkedésének sztorijába illeszti saját karriertörténetét. A rendőrség újjászervezésének nehézségeit taglalva kijelenti:

A polgári pártok [a kisgazdapárt és a szociáldemokrata párt – T. L.] igyekeztek saját embereiket elhelyezni az egyes rendőri szervezetbe. Olyanok is jelentkeztek az egyes pártoknál, akik talán csak napokkal előbb szabadultak meg a nyilas karszalagtól, nem beszélve a Pest környéki németbarát svábokról, német ajkúakról, akiknek nagy része az utolsó percig a fasiszta németek kiszolgálói voltak.²

Később hozzáteszi, hogy „a Kommunista Párt igen nagy súlyt helyezett arra, hogy tagjai kezdetben minél gyorsabban sajátítsák el a szakmai tudás alapelemeit”.³ A „kommunista” és a „polgári” kifejezések innentől fogva politikai és erkölcsi ellenfogalmakká válnak. Az előbbi a „haladó”, „hozzáértő”, „megbízható”, „építő”, az utóbbi pedig a „nyilas”, „fasiszta”, „reakciós”, „dilettáns”, „romboló” szinonimájává válik. Valószínűleg ezért kerül a rendőri pályára jelentkezés történetét elbeszélő második fejezet elejére az a jelenet, amelyben Mág a szovjetek által megszállt főváros rendőr-főkapitányságán a Bűnügyi Főosztály vezetőjének azzal indokolja döntését, hogy a Kommunista Párt delegálta. Bár a kötetben található esetek élet és vagyon elleni bűncselekményekről szólnak, szinte minden elkövetőről kiderül, hogy a kommunisták politikai ellenségtípusainak valamelyike.

Az 1980-ban megjelent önéletrajzi kötet alapvetően a két évvel korábbi anyagára épül, kisebb-nagyobb változtatásokkal. Valószínűleg a megváltozott célközönségre való tekintettel marad ki a *Bűnök és büntetések* szerkesztői előszava, és ugyancsak emiatt finomít Mág a szöveg pártideológiai nyelvezetén. A *Banditák Budán* már a nagyközönségnek készült, emiatt feleslegessé vált a kommunista agitáció és pártpropaganda teljes retorikai fegyvertárának megőrzése. Csak két párhuzamos szöveghelyet idéznék ennek illusztrálására. Az 1978-as kötetben ez áll: „A börtönből kiszabadult úgynevezett »nehéz bűnözők«, s az itt rekedt bujkáló fasiszták összeboronálódtak, és bandákba tömörülve embertelen módon lövöldözték agyon elsősorban a baloldaliakat, a kommunistákat és azokat is, akik velük egyetértettek.”⁴

2 Uo., 12.

3 Uo., 13.

4 Uo., 9.

Ugyanez a mondat az 1980-as változatban: „A börtönökből kiszabadult úgynevezett »nehéz bűnözők«, s az itt rekedt bujkáló fasiszták bandákba tömörülve loptak, raboltak és gyilkoltak.”⁵ A korrekcióval megváltozik a bűnös-áldozat reláció is, hiszen az előzőben a kommunisták az erőszakos cselekedetek elszenvedői, utóbbiban viszont – megnevezetlenül ugyan, de – maga a társadalom. A másik példa ahhoz az eseményhez kötődik, amikor Mágot a felettesei megbízzák egy saját nyomozócsoport szervezésével. Erről az 1978-as szöveg így számol be: „[k]ijelöltek három irodahelyiséget és megkezdtem csoportom megszervezését. A Kommunista Párt elméleteinek elsajátításával, szakmai tudásunk fejlesztésével, rohamra indultunk az alvilág, a bűn mindenirányú fertőzésével szemben.”⁶ Az 1980-as változatban a második mondatból csak ennyi marad: „[r]ohamra indultunk az alvilág, a bűn mindenirányú fertőzésével szemben.”⁷ A *Banditák Budán* természetesen őrzi az önéletrajzi én pártpolitikai kötődésének emlékeztétét, hiszen több helyen változtatások nélkül közöl a *Bűnök és büntetések*ből erre utaló szövegrészeket. Mindkét változatban szerepel az az egyébként valós tény, hogy Mágot a Párt ajánlotta a fővárosi rendőrség vezetőinek figyelmébe, másrésztől az a mondat is, amelyben a szerző magát „kommunista detektívnek” nevezi.

A rendszerváltással Mág számára az életrajzi narratíva afirmatív politikai kontextualizálása és az ezt (is) reprezentáló ideológiai-propagandisztikus nyelv elvesztette időszerűségét. A szerző krimiírói népszerűsége szempontjából komoly tétje lehetett annak, hogyan íródik tovább terjedelmes életműve. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy az írói pálya további sikerességére nézve kínossá válhatott Mág számára a fent nevezett két kötet emlékezete. Valószínűleg emiatt látott hozzá röviddel a politikai fordulat után életrajza újbóli megírásához. Ebben a vállalkozásban egyszer sem említi két korábbi könyvét, holott 1989 előtt gyakran hivatkozott írásaiban terjedelmes munkásságára és népszerűségére. Az önéletrajzi trilógia jellegéből adódóan úgy tűnik, hogy a rendőri pálya újraírásának legfőbb célkitűzése a korábbi életrajzoknak az életműből való kitörlése lehetett. *A színésznő halála* című kötet – ahogy arra már korábban utaltam – ugyanazt a periódust beszéli el, mint az előző kettő, ám jócskán átírva a nyomozói pálya kérdéses szakaszát. Ám az újraírás inkább tűnik az autobiografikus szöveg univer-

5 MÁC, *Banditák Budán*, Zrínyi Katonai, Budapest, 1980, 5.

6 Uő., *Bűnök és büntetések*, 65.

7 Uő., *Banditák Budán*, 52.

zum palimpszesztikus álcázásának, mint egy korábban meghamisított múlt igaz történetté formálásának. Ezt már *A színésznő halála* szerzői bevezetője is jól reprezentálja, ugyanis az nem más, mint az 1978-as könyv szerkesztői előszavának első személyű nyelvi formában előadott, néhány helyen átszerkesztett változata. Az 1991-es bevezetőből egyrészről kimaradnak olyan szövegrészek, amelyek Mág rendőri karrierjének kommunista példázatoságát hangsúlyozzák,⁸ másrészről bekerülnek olyan mondatok, amelyek a nyomozói pálya sikereit szakmai okokra vezetik vissza. Az autobiografikus elbeszélésről is hasonló megállapításokat tehetünk. Mág elhallgatja ebből a sztoriból kommunista múltjának minden terhelő mozzanatát: többek között a Párthoz fűződő bensőséges viszonyát és a megszálló szovjet hadsereg néhány katonai vezetőjéhez fűződő baráti kapcsolatát. Míg a két korábbi kötetben a karriertörténet e két pillérre épült, addig az 1991-es verzióban már csak a személyes rátermettség, a megérzések és a szerencse motíválja a nyomozói pályán elért kezdeti sikereket. Feltűnő az is, hogy ez utóbbi életrajzban az 1978/1980-as kötetek esetei teljesen kicserélődnek. Részben azért, hogy még nyomokban se emlékeztessék az olvasót a szerző két évtizeddel korábbi életrajzára, részben viszont azért, mert a korábbi esetek bűnelkövetőinek jellemrajza erősen kötődött a kommunista rezsim ellenségtípusaihoz. Mág újraírt életrajzában az ellenségképek egy részének nyoma vész, másik része kicserélődik: *A színésznő halála* világában már nincsenek a kommunista rezsimet fenyegető, disszidensből, ellenforradalmárból, horthysta katonatisztekből, nyilasokból gonosztevőkké avanzsálódott alakok. Nem a pártpreferenciák szervezik az újjáalakuló rendőrség tisztjei közti konfliktusokat sem, hanem a tehetségtelen, embertelen, korrupt felettesek és nemegyszer – *horribile dictu* – maga a pártvezetés. Erre a változó ellenségképre a legjobb példa *A színésznő halálából* a címadó és egyben a kötetet záró fejezet, amely Bajor Gizi és férje titokzatos halálesetéről és körülményeinek kiderítéséről szól. Ez ugyanis Mág egyetlen olyan története, amely egy kudarcba fulladt nyomozásáról nyújt beszámolót. A kudarc oka nem az, hogy nem sikerült kideríteni, vajon Bajor Gizi öngyilkos lett-e vagy a férje ölte meg őt, hanem az, hogy az ÁVH vezetője, Péter Gábor leállította a nyomozást. Mág ebben az önéletrajzban már nem a kommunista rezsim kegyeltjeként, hanem a diktatórikus módon vezérelt belügyi intézményrendszer áldozataként tűnik fel. 1945–46-ra

8 Ilyen például a jelen írásunk első lábjegyzetéhez tartozó idézet.

datált történeteiben gyakran – a kronológiára fittyet hányva – utal az Államvédelmi Hatóság 1948–53 közötti gyalázatos tevékenységére (megfélemlítések, kínzások, gyilkosságok), amely beárnyékolta a rendőrség iránti bizalmat.

Az újraírt önéletrajz első kötete Bajor Gizi titokzatos halálának lezár(hat)atlan nyomozásával fejeződik be. Az autobiográfia további darabjai már egy sötét és kellemetlen emlékü múltjától megtisztult rendőrtisztí pálya kiteljesedését és végét elbeszélő fejezeteivel folytatódhatnak. Ezekben már a feladatára koncentráló profi és dörzsölt nyomozóval találkozunk. A kötetek nemcsak a rendőri pályát foglalják egységes narratívába, de elő is készítik az életmű legutolsó, 1997 és 2001 közötti szakaszának regényeit, amelyek már a korpusznak a detektívtörténet műfaji hagyományához való közeledését dokumentálhatják. De ez már egy másik történet...

Gazda Albert

SZERETEM A PÓKOKAT, MERT NEM HORDANAK KUBAI INGET

*Tizenkét elmondás Raymond Chandler
regényeinek romantikus cinizmusáról,
a hangulatirodalomról és a harmatcseppekről*

1.

Kisgyermekkoromban rengeteg bűnügyi filmet és sorozatot néztünk a televízióban, *Frakk*, a *macskák réme*, *Kukori és Kotkoda*, *Lolka és Bolka*, valamint a szilveszteri műsorok mellett ezekre emlékszem a legjobban. Kezdetben volt Maigret felügyelő, belőle nem sok minden rémlik, biztos, hogy nem is nagyon értettem, sokkal jobb volt Simon Templar *Az Angyal*ban, magyar hangja Láng József, a *Minden lében két kanál* pláne, abban a roppant vicces Tony Curtis is csatlakozott Roger Moore-hoz, és együtt osztogatták a pofonokat a bitangoknak. Elsősorban a keresztapám mondta ezt a gonoszokra: bitang. Hopp egy légy, ezt meg Bujtor István mondta, amikor elkapta a bitangokat. Utána mi is hopp-egylegyeztünk sokáig.

A hopp egy légy *Az oroszlán ugrani készül* című James Bond-paródiában hangzott el sokszor, aminek később évtizedeken át próbáltam a nyomára bukkanni. Foszlányok maradtak meg belőle, se cím, se szereplők, semmi, csupán egy kép, ahogy áll a végén a főhős a tenger sekély vizében a parthoz közel, és fentről különböző nők néznek rá szemrehányóan.

Talán francia lehetett a film vagy amerikai, morfondíroztam a keresgélős idők során. Mígnem kiderült, hogy nem is, hiszen magyar. Annyira, hogy az Illés együttes is játszik benne, állnak a híres bátyán Dubrovnikban, és arról énekelnek, hogy el ne hidd, hogy nyílik még a sárga rózsa.

De nem is ez a film maradt meg örökre, hanem elsősorban a *Tíz kicsi indián*. Semmit nem tudtam róla előzőleg, még mindig kisgyermekként, eleve azt hittem, indiános film lesz, sunyi fehérekkel és nemes lelkű rézbőrűekkel. A rézbőrűeket akkor már szerettem nagyon, szimpatizáltam velük éjjel-nappal. Továbbá legalább ennyire szerettem az

Indián nyár című slágert is Kovács Kati előadásában. Elmegyünk, egy szép nap innen elmegyünk. Satöbbi.

Am a *Tíz kicsi indián*ban indiánok helyett egy csomó nem éppen rokonszenves úriember és -hölgy gyűlt össze egy ronda kastélyban, és elkezdtek hullani, mint a legyek. Végigrettegtem az egészet. Napokig nyugtalanul aludtam utána. Pedig nem is halt meg mindenki, mint az Agatha Christie-féle eredetiben. Az a mai napig nem tiszta számomra, hogy miért vedlettek át a négerek indiánokká a velem egyébként szinte napra pontosan egyidős – 1966. február 9-én mutatták be a tengerentúlon – amerikai filmben. Négerezni már nem volt ildomos akkor, de indiánozni viszont még szabadott? Rejtély.

2.

Bűnügyi filmet írtam az elején, nem krimit, és ennek is oka van. Az az oka, hogy mi így mondtuk többnyire, és így írta az újság is. A kriminek amúgy sem volt semmi értelme. A Krímet hosszú í-vel kellett írni, és a krimik nem a Krímen játszódtak. Nem viccelek, tényleg sokat törtem a fejemet, hogy miért krimi a krimi, az anyukámat is megkérdeztem, ő sem tudta. Lehet, ha az iskolában angolt tanulunk és nem németet, akkor könnyebben megtelelem a megfajtást. Így évtizedekre volt szükségem ahhoz, hogy rájöjjek – lassan érő típus vagyok –: a krimi a crime miatt krimi. Ha mégsem így lenne, akkor abban az egy-két évtizedben, ami még hátravan, nyomozok tovább.

Az olvasáshoz mint olyanhoz szerencsére hamarabb jutottam el, mint ehhez a megfajtáshoz, és a felnőtteknek szóló irodalom is érdeklődésem homlokterébe került már kamaszkoromban. A krimiket is beleértve. Agatha Christie-ben a hírneve ellenére még sokáig nem voltam hajlandó elmélyülni az indiánok és/vagy a négerek miatt, és Frank Leonard *100-as box*át is csak azért olvastam el, mert a nagy N. azt mondta, hogy van benne szex. Volt. De ott volt például Beregszásziék polcán Ed McBaintől a *Ki öli meg a Ladyt?* is, amely ígéretesnek tűnt, továbbá bitangos keresztapámék vitrinjének alsó traktusában Raymond Chandlertől a *Hosszú álmom*. Ebben két dolog is tetszett. Egyrészt az író neve. Dallamos volt. Mint a Simon Templar. Vagy – ad absurdum – a Manchester United. Másrészt a könyv borítója. Elegáns, csokornyakkendős pasas segít ki egy autóból egy hosszú ruhás nőt. Az autó típusa nem felismerhető, de nem kérdéses, hogy nagyon menő. Bármelyik Zsiguli elbújhatna mellette. Mögöttük kirakatok, üzlethelyiségek, és

a felirat: S. Newman & Son (wholesale) Ltd. Fene tudja, mit jelent, de szuperül hangzik. Tiszta Amerika. Csodás hetvenes évek.

Amint megérett rá a helyzet, és kezemre játszott az alkalom, le-emeltem a polcról, hazavittem, elolvastam. Meglepődnék, ha kiderülne, hogy később visszavittem. Nem volt könnyű olvasmány, nehezen igazodtam el a szanaszét kunkorodó szálak között. Ám a hangulata már akkor bejött. Pedig még nem is tudtam, hogy az a legfontosabb. Akkor már közel jártam ahhoz, hogy megszeressem a *Keménykalap és krumpli-orrnál* valamivel sűrűbb és keményebb olvasmányokat. Kicsi időzavar azért keletkezett. Ahhoz képest, amit a borító sugallt, a történet nem a hetvenes, hanem inkább a harmincas években játszódott. És a harmincas évek nagyon régen voltak. Valamikor a történelem előtti korokban. A harmincas években nem úgy néztek ki az autók, ahogy a borítón, ezt tudtam a Képes Újság Képes autótörténelméből. Emiatt kellett némi erőfeszítés, hogy legyőzzem a kognitív disszonanciát. Éppen úgy, mint amikor kénytelen voltam elhinni, hogy P. Howard nem egy külföldi zseni, akit lefordított Rejtő Jenő – mint Milne *Micimackóját* Karinthy Frigyes –, hanem Rejtő Jenő maga P. Howard. Mindegy, az ember végül megbirkózik az ilyenekkel.

3.

Noha a *Hosszú álmom* végén nem volt lista a többi Chandler-regényről, más Albatrosz-könyvekben előfordultak felsorolások, amelyek alapján el is határoztam: megszerzek mindent, és az jó lesz nekem. Apránként kiderült, hogy hat van összesen, a hetedik, a *Visszajátszás* kimaradt az Albatroszok közül. Talán nem véletlenül, de erről később. Mielőtt hozzáláttam volna a kollekció gyarapításához – akkoriban nem volt ez egyszerű, az iskolai könyvtárban nem tartottak krimiket, és valószínű, hogy a városiban sem, de oda nem jártam –, történt még valami, ami komoly hatást gyakorolt az egyedfejlődésemre. Éspedig az, hogy leadták a tévében Robert Altman 1973-as filmjét, *A hosszú búcsút*. Ezt azóta elfelejtették a mozibuzik. Holott hibátlan remekmű.

1982 nyarán sugározta a Magyar Televízió, nem emlékszem, hogy magyarul-e vagy felirattal – az a szinkron, amivel megtaláltam most az interneten, minősíthetetlenül gyalázatos, angol verziót fura módon hiába kerestem, így végül orosz hangalámondással néztem újra e szöveg kedvéért –, de mindegy is: lehengerlő élmény volt tizenhat évesen. A történetet átrakták a hippis-jógás-drogos-elszállt hetvenes évekre,

néhány szálát kigyomláltak, egy-két alapvető fordulatot feje tetejére fordítottak, de a lényeg, a chandleri szellemiség maradt.

A hosszú búcsú komplex képződmény lett, amiben az atmoszféra és az univerzum a legfontosabb, és nem a bűncselekmény. Philip Marlowe nem mindentudó nyomozó. Maga sem érti meg sokkal hamarabb, hogy mi a helyzet, mint a néző. Csak az utolsó pillanatokban veszi kézbe a szálakat és zárja le a lezárandókat. Marlowe-t Elliott Gould játssza, őt ismertem innen-onnan, és igazi telitalálat. Ahogy tanácstalanul, fáradtan, fanyar humorral, láncdohányozva nézi maga körül a világot. Kalapja sincs, a végén mondja is, hogy elveszítette. Humphrey Bogartnak volt kalapja. Robert Mitchumnak nemkülönben. Elliott Gouldnak nem volt, és ez így helyes. Bogarttal vagy Mitchummal valóban hard-boiled noirok készültek a Chandlerekből, Altman viszont a könyv minden rétegét át tudta emelni. Köztük a híres melankóliát.

Nagyjából ezen múlik az is, hogy miként vélekedünk a krimirajongók körében gyakori vitákról, amikor állást kell foglalnunk. Ki a jobb, teszik fel a krimirajongók a kérdést, Chandler vagy Hammett. Esetleg Ross MacDonald? Vagy talán James M. Cain? Mintha ez valami lóverseny lenne. Az első futamot mi is lezavartuk magunk közt már a nyolcvanas évek elején. A nagy N. azt mondta: egyértelmű, hogy Hammett. De hát a nagy N. olyat is mondott, hogy egész jó a *Volt egyszer egy vadnyugat*, de egy órát igazán húzhattak volna belőle. Micsoda brutálisan barbár ötlet. Szóval: Chandler. Ha Bogartot látom először Marloweként, és nem Elliott Gouldot, lehet, hogy fordítva gondolom. Ha száz oldallal rövidebb lenne minden Chandler-regény, lehet, hogy akkor is. De nem rövidebbek. Ha azok lennének, egy-két nappal gyorsabban tudnám őket újraolvasni négy-öt évente esedékes Chandler-rohamaim során. Csakhogy akkor talán nem is lennének ilyen rohamok. Hammett-rohamok például nincsenek, noha ezt úgy mondom, hogy jónak tartom véres aratásait. Őt vélem igazán hard-boilednek.

Apróságokon múlik az egész élet. A *Hosszú álom* ott volt keresztapámék polcán. *A hosszú búcsút* adta a tévé. Épp arra jártam és megnéztem. Így megy ez.

4.

Raymond Thornton Chandler 1888-ban született Chicagóban. Szülei elváltak, hétéves korában Angliába került, klasszikus oktatásban részesült klasszikus kollégiumokban. Brit állampolgárságot kapott, a hadi-

tengerészetnél dolgozott, újságírással próbálkozott. Versek is írt késő romantikus stílusban, áll a szakirodalomban. Ezeket nem olvastam, talán érdemes lenne megkeresni őket, hátha megvannak valahol. Huszonnégy volt, amikor visszatért az Egyesült Államokba, könyvelőnek tanult, a kanadai hadsereg kötelékében részt vett az I. világháborúban. Utána Los Angelesbe költözött. A város – ezen belül Hollywood – később regényeinek állandó helyszíne lesz, nemhogy mellék-, hanem egyenesen főszereplője. Sokat és eredményesen dolgozott, sokat és céltudatosan ivott. Előbbinek köszönhetően egy olajvállalat alelnökévé küzdötte fel magát, utóbbi miatt kirúgták. Erre a harmincas évek első felében került sor, addigra bőven betöltötte a negyvenet. Ott állt befürödve, és új életet kellett kezdenie.

Mindaz, ami engem és bennünket leginkább érdekel, ezután következett. Raymond Chandler írásra adta a fejét, első történetét 1933-ban adták ki, első marlowe-s regényét, a *Hosszú álmot* 1939-ben. Akkor már 51 éves volt. Sose késő elkezdni. Sok mindenben lehet sikeresnek lenni. Utóbb forgatókönyvíróként is kipróbálhatta magát Hollywoodban, dolgozott Billy Wilderrel és Alfred Hitchcockkal. Miután azonban a felesége 1954-ben meghalt, összeomlott. Alkohollal vívott meccseit ismét az alkohol nyerte, 1955-ben az öngyilkossággal is megpróbálkozott, majd 1959-ben elvitte egy tüdőgyulladás.

Összesen hét regénye jelent meg. Vagy hét és fél. Hat jó, egy kevésbé jó, egy fél olyan, amivel nem muszáj foglalkoznunk. Az 1960–70-es években az Albatrosz sorozatban hatot adtak ki, és volt még a Fekete Könyvek között egy óriásnovella-kötet. Ennek az volt a címe, hogy *A gyöngy bajjal jár*, és ne beszéljünk róla. Annak idején elolvastam, azóta nem vettem elő. Hogy ennél több története volt Chandlernek, az a kilencvenes években derült ki számomra a tévéből. Ment egy sorozat – Powers Boothe főszereplésével, őt nem is említettem az előbb –, és bármelyik részébe néztem bele, egyiknek a sztoriját sem ismertem.

Arról sem tudtam sokáig, hogy regényekből is több van hatnál. A *Visszajátszás* a hetedik – a rendszerváltás előtt nem sokkal jelent meg széthullós minőségben –, a hét és feledik a befejezetlen *Poodle Springs*. Ezt harminc évvel az író halála után faragta kerekre Robert B. Parker, *Philip Marlowe a nevem* címmel adták ki magyarul, azt hiszem, elkezdtem, de nem fejeztem be. Minek? Már a *Visszajátszáson* is érezni lehetett, hogy nem azért maradt parlagon, mert Kádár cenzorainak nem nyerte el a tetszését a történetészövé. Tényleg gyengébb, mint a többi. Hogy ezt miért bocsássuk meg végül, arra is visszatérek lentebb.

Hosszú álom (1939), *Kedvesem, isten veled!* (1940), *A magas ablak* (1942), *Asszony a tóban* (1943), *A kicsi nővér* (1949), *Elkéstél, Terry!* (1954), *Visszajátszás* (1958).

Ennyi, két szűk évtized termése. Ennek is öt éven belül készült el a nagyobbik fele. Ehhez képest világirodalmi jelentőségű életmű.

5.

Az ember olyan állat, hogy szereti sorba állítani a dolgokat, azt mondani: először is ez a legjobb, utána az, majd amaz következik. Az első hat Chandler-regénnyel képtelenség ilyet csinálni. Mikor hol tartunk az életben, nagyjából ennyin múlik. A Robert Altman-film miatt nálam sokáig a *Terry* állt az élen, de a teljes felhozatal harmadik-negyedik újraolvasása után rájöttem: tényleg semmi értelme. Igazából letisztázható szempontok sincsenek, amelyek alapján mérícskélhetnénk. A krimis kritériumok eleve nem érvényesíthetők. Hogy melyik az izgalmasabb, a mozgalmasabb, a fordulatosabb, az igazságosabb, a ravaszbabb, a letehetetlenebb, ez mind nem számít. Mást ne mondjak, mai értelemben vett akciójelenet talán egy van kétezer-ötszáz oldalon. Az is az első kötetben: Marlowe konfliktusa Lash Caninóval. Hogy másutt és máskor is elcsattannak pofonok vagy lövések, az nem akció. Csak a dolgok velejárója. Hogy a történetek épp jók arra, hogy érdeklődésünket magukévá tegyék és ébren tartsák, az kézenfekvő, ám ez csak az élmény szikár vázát jelenti.

A sokszálú történetszövésnek az is magyarázata lehet, hogy a legtöbb regény rövidebb művek átdolgozása által született. A *Hosszú álom*-nak két, a *Kedvesem, isten veled!*-nek három publikált novella adta az alapját, *A magas ablak* az első és utolsó regény, amelynek nincs ismert előzménye. Az *Asszony a tóban* három rövidebb ősforrásra támaszkodhatott, *A kicsi nővér* szintén, a *Visszajátszás*nak fel nem használt filmforgatókönyv kiindulópontja. *A függöny* című 1936-os elbeszélés elemei a *Hosszú álom*-ban és a *Terry*-ben is fellelhetők, az 1938-as *Bay City Blues*-ra az *Asszony a tóban* és *A kicsi nővér* építkezett. Ha már itt tartunk, és ha nem tévedek: Bay City az egyetlen helyszín a Chandler-regényekben, amely nem létezett, azaz nem a saját nevéen szerepelt. Los Angeles, Hollywood, Pasadena, Altadena, Tijuana és a többi van, Bay City nincs. A mintát a városhoz, ahol a legszemetebbek a zsaruk, Santa Monica szolgáltatta.

Chandlert tehát nem történetekért és nem adrenalinért olvasunk. Nem is azért, hogy kiderüljön végre: ki a gyilkos. Chandlert a hangulatért, a társadalom- és emberábrázolásért, a leírásokért, a hasonlatokért, a poénokért olvasunk. Meg persze minden idők legemberibb nyomozójáért, Philip Marlowe-ért. Marlowe szemszöge a mi szemszögünk. Úgy látjuk a világot, benne az életet, ahogy ő: sűrűnek, mocskosnak, nyomasztónak, bonyolultnak, mégis szépnek. Olyannak, amiben mégis érdekes és érdemes benne lennünk, addig, amíg lehet, és úgy, ahogyan bírunk.

A hard-boiled műfaj per definitionem kiábrándult és szenvedtlen. Ezt mondják. Csakhogy Chandler regényei nem kiábrándultak – vagy ha mégis, nem olyan egyszerűen, pörén, magától értetődően –, Philip Marlowe pláne nem szenvedtlen. Nem éppen keménytökű és sziklaöklű, hanem érzékeny, gondolkodó, művelt figura. Azt is tudja, kicsoda T. S. Eliot és Marcel Proust. Sakkozik, klasszikus zenét hallgat. Pozíciója a szemlélődé. Attitűdje a romantikus cinizmus. Nem feltétlenül a bölcsessége vagy a furfangos észjárása vezeti el a megoldáshoz – semmi Poirot, semmi Sherlock Holmes, Sam Spade és Lew Archer is céltudatosabb –, és tudja, hogy az igazság nem a tényekben rejtőzik, nem is az ujjlenyomatokban vagy a megdönthetetlen alibikben. Máshol. Mélyebben annál, mint hogy a bűnösnek feltétlenül el kellene nyernie méltó büntetését. Hiszen az igazságszolgáltatás sem létezik. A rendőrség felszín kapargat, a jog és a politika sárban tapicskol.

6.

Akárhányszor veszem elő újra a regényeket – tényleg féltucatnyi rohamnál tartok, és az ilyen alkalmakkor végigmegyek mindegyiken –, soha nem tudom, melyiknek mi lesz a vége. Nem azért, mert bugyuta vagyok, és elvitte a cica a memóriámat. Igaz, benne lehet ebben az is, hogy a Chandler-regényeknek nincs szabályos struktúrájuk, ívük, nem úgy fokozódik bennük a drámai feszültség, ahogy megszoktuk. Ami az elején fontosnak látszik, abból bármikor mellékszál lehet, és nem kérdés, hogy csak később derül ki, mi is az ábra voltaképpen. Marlowe sodródik, ide és oda, megtörténhet, hogy nem is sikerül kikötnie.

Nem Marlowe a legerősebb. Nem ő a legokosabb. Nem ő a legkeményebb vagy a legbátrabb. Rengeteget iszik, még többet dohányzik. Könnyű vele azonosulni. Annyira erős, okos, kemény, bátor, amennyire lehet, és amennyire jó lenne erősnek, okosnak, keménynek, bátornak

lennünk mindannyiunknak. Amennyire szeretnénk tisztességesen, becsületesen, romantikus-cinikusan élni. Nem feltétlenül szeretni a pusztuló világot, de tudomásul venni, hogy van, és hogy ilyen. Szemlélni, megfigyelni, elfogadni. Kívülról. Más érvényes pozíció nincs.

Philip Marlowe nem sokkal jár harminc fölött, amikor megismerjük a *Hosszú álom* elején, az *Elkéstél, Terry!*-ben jó negyvenes, a *Visszajátásban*, amikor elköszönünk tőle, ötvenhez közelít. Egy húszással fiatalabb az elejétől a végéig, az egész életmű során, mint az a Raymond Chandler, aki éppen írja őt. Úgy írta meg benne magát Chandler, amilyen akkor lehetett volna, ha már azelőtt birtokában lett volna annak a tudásnak és élettapasztalatnak, amit csak később szerezhetett meg. Paradoxon – de hát ez ilyen. A rutint könyvekből sem tudjuk megtanulni, érdemi hozadéka csak a közvetlen megismerésnek van. A minták segíthetnek, de nem oldanak meg semmit. Nem leszünk mi Philip Marlowe mégsem.

7.

Nem mindegy, hogy a Chandler-regényeket kik és mikor fordították magyarra. Hogy mennyit tettek hozzá az eredetihez, nem tudom, hogy el semmit nem vettek belőlük, érzem. Magasabban nem indulhatnánk: a *Hosszú álom* fordítója Lengyel Péter, fordítását Ottlik Géza vetette össze az eredetivel. Utána jön Molnár Miklós, Gy. Szentkláray Olga, Feleki Kovács Klára (Lengyel Péter összevetésileg közreműködött itt), Papp Zoltán, Szentgyörgyi József. Jó kis névsor. Benne vannak a Chandler-nyelvben mind. Abban, ahogyan a fejemben és a lelkemben rezonál a regények szövege évtizedek óta. Ahogy összeáll bennem, és kerekded univerzummá gömbölyödik. Ha nem vált volna a részemmé ennyire, talán érdeklődnék az újrafordítások iránt. Vannak. De nem érdeklődöm, nem kívánom. Nem is szokásom. Például a *Zabhegyező* esetében sem teszem. Indifferens, hogy hány hibát követett el annak idején Gyepes Judit. Az én fejemben-lelkemben az a Holden Caulfield matat, akit az ő közvetítésével ismertem meg.

Igaz ez a Chandler-regényekre is. Akkor is, ha a konzervsör viccesen hangzik, ha Philip Marlowe orra nem focizás, hanem amerikai futball közben sérülhetett meg, ha a kicsi nővér tartalmilag hugica, és ha a kíbért vagy a motalkót ma már csak azért érthetem, mert a szövegkörnyezetből kiderül, hogy mit is jelentenek. Sőt akkor is, ha olyan ital, hogy dzsitron, nem létezik. Ha létezik, ha nem, megihlette Tan-

dori Dezsőt is, egész jó kis verset írt annak idején a Mozgó Világba, kár, hogy csak előfizetéssel érhető el az interneten.

Természetesen nem haragszom az újrarendelésekre – mindenkinek tisztelem a munkáját, jól jöhetnek az új verziók másoknak –, csak távol tartom magamat tőlük. Konzervatív vagyok, feleslegesnek érzem ezt. Végtére az eredetit sincs ok újraírni. Bár nem csodálkoznék, ha politikai hisztériáink hullámain fölmerülne, hogy erre szükség lehet. Mást ne mondjak, az „n” betűs szó túl gyakran kerül elő, és az elnyomott-mellőzött kisebbségek képviselőiről sem mondhatnók, hogy mindig a pozitív hősök táborát gyarapítják. Nekünk azonban ezen egyáltalán nem kell megakadnunk. Hiszen mindent a maga történeti-kulturális kontextusában szerencsés értelmezni és megfajítani. Nem hiszem tehát, hogy több mint hetven év elteltével az effajta cinizmuson fel kellene háborodnunk: „Volt nekem egyszer egy titkárom. Diktálni szoktam neki. Elküldtem. Zavart, hogy ül, és várja, hogy alkossak. Hiba volt. Meg kellett volna tartanom. Suttogni kezdtek, hogy homokos vagyok. Az okos gyerekek, akik a könyvkritikát írják, mert mást nem tudnak, lecsaptak a pletykára, és kezdtek felmagasztalni. Saját maguk miatt, tudja.” Ezt sem forszíroznam: „Hadd mondjak magának valamit: a zsidókról azt tartják, hogy ha az ember nem vigyáz, átverik, és még a szemét is kilopják. Ez hülyeség. A zsidó élvezi a kereskedést: szereti az üzletelést, de csak a felszínen kemény. Egy zsidó üzletemberben olyan lény lakik, akivel igazán öröm kereskedni. A zsidó emberséges. Mások kevésbé. Ha azt akarja, hogy hidegvérrel megnyúzzák, hát van mostanában néhány ilyen ember a városban, Csontig megvágja az ügyfelét, és még az elsősegélyt is felszámítja hozzá. Kiveszik az emberből az utolsó dollárját, és hozzá úgy néznek, mintha maga lopta volna el tőlük.”

8.

Vajon mennyit tett hozzá a „kapitalizmus”- és az Amerika-képemhez Raymond Chandler? Úgy sejtem, sokat. Soha nem volt egyedül, megrajzolhatnám a John Steinbecktől J. D. Salingeren, Joseph Helleren, John Barton, Norman Maileren át Paul Austerig vagy akár Jay McInerney-ig görbülő ívet, és ha olyan kedvem lenne, Bret Easton Ellist is megemlíthetném. Hozzájárult ahhoz is mindegyikük, hogy ne igazak és hazugok harcának lássam a történelmet – és a jelenkort sem –, és ennek a névsornak egyenrangú szereplője Raymond Chandler is.

A maga kifinomult módján. Chandler soha nem direkt, akkor sem, ha a szövegkörnyezetükből kiragadott idézetek azt sugallnák. Mutatok egyet: „Demokráciában élünk – legalábbis névlegesen –, a többség uralma alatt. Pompás eszme, ha meg lehet valósítani. A nép választ, de a megválasztandókat a pártmechanizmus jelöli ki, és hogy eredményesek legyenek, sok pénzre van szükség. Valakitől, egyéntől, tőkéscsoporttól vagy szakszervezettől pénzt kell kapniuk, és a viszonzószolgálat elkerülhetetlen. Én és a többi magamfajta viszonzószolgálatként azt várja, hogy tisztességes zárkózottságban élhessen. Vannak újságjaim, de nem szeretem őket. Úgy tekintem, mint állandó fenyegetést maradék magánéletünk ellen. Szabad sajtóról rikácsolnak szüntelenül, s ezen – néhány tisztességes kivételtől eltekintve – azt értik, hogy szabad legyen botrányt, bűnt, szexet, szenzációt, rágalmat, gyűlöletet szétkiabálni, pénzügyi és politikai propagandát folytatni.”

Mutatok még egyet, ezt is a milliomos Harlam Potter mondja Marlowe-nak a *Terry*-ben: „A pénzzel kapcsolatban felmerül egy rendkívüli momentum – folytatta –, nevezetesen az, hogy nagy mennyiségben önálló életre, sőt önálló lelkiismeretre törekszik. A pénz hatalmát egyre nehezebb kordában tartani. Az ember megvásárolható. A népszaporulat, a hatalmas háborús költségek, a rabló adórendszer szüntelen nyomása – mindezek még megvásárolhatóbbá teszik. Az átlagember fáradt és fél, a fáradt és félelem szorította ember pedig nem engedheti meg magának az eszmények fényűzését. El kell tartania a családját. Korunkban szemmel kísérhetjük az egyéni és a közérkölcsháborító hanyatlását. Nem várhat emberséget olyanoktól, akiknek az életéből hiányzik. Tömegtermeléstől nem várhatunk minőséget.”

Hat és fél évtized telt el, mióta ez megíródott. A technológia változik, a társadalmi korrekciók ilyen rövid távon csak látszólagosak.

9.

Bár szeretem az üzeneteket és a megmondásokat is, amit még jobban szeretek, az a szépség. Megint csak: a hangulat. Amit Raymond Chandler művelt, az nem más, mint törölmetszett hangulatirodalom.

A szépség és a hangulat sok mindenből adódhat össze. Például az is fontos, hogy ezek a regények olyanok, mintha mindig neonfényes éjszaka lenne bennük. Akkor is, amikor fényes nappal van, és az ellenállhatatlan napsugarak áttörnek a Los Angeles-i szmogot.

Az idő is. Egy-két nap egy esztendő, egy esztendő egy-két nap. A *Terry* története több hónap alatt bonyolódik végkifejletig, a többinek napokra van szüksége. Ám ez csak akkor lesz egyértelmű, ha utána-számolunk. Az időnek ugyanis nincs hossza Chandlernél. Szélessége és tágassága van.

A városok is. Los Angeles tényleg főszereplő: „Megéreztem Los Angeles szagát, mielőtt odaértem volna. Olyan a kipárolgása, mint egy ócska, áporodott nappali szobának, amelyet túl sokáig tartottak csukva. De a színes fények becsapják az embert. Ezek a fények csodálatosak. Szobrot kellene állítani annak az embernek, aki a neonreklámot feltalálta. Tizenöt emelet magas szobrot, tömör márványból. Mert az a fiú valóban csinált valamit a semmiből.”

Raymond Chandler a leírások, a hasonlatok, a képek, a párbeszéd, a fanyar humor mestere. Nagyszerű megfigyelő, és amit látni tud, kivételes érzékenységgel veti papírra. A *Hosszú álom* első oldaláról idézem: „A Sternwood ház fő előcsarnoka két emeletnyi magas volt. A bejárati ajtót vonuló indiai elefántok csordáira méretezték; az ajtók fölötti, széles festettüveg-ablakon egy hölgy megmentésén fáradozó, sötét páncélos lovag volt látható; a hölgyet egy fához kötözték, s más öltözete sem volt, mint igen hosszú s az alkalomhoz illő haja. A lovag hátratolta a sisakrostélyát, hadd lássák, hogy volt gyerekszobája, s a csomókkal babrált a hölgy kötelékein, de nem ment semmire. Ahogy ott álltam, arra gondoltam, hogy ha én ebben a házban laknék, előbb vagy utóbb úgyis felmáshoznék, hogy segítsék neki.”

Ez a rész a *Kedvesem, isten veled!*-ből van, amikor először bukkan fel Bivaly Malloy: „Egy férfi ácsorgott a közelben, szintén a neonbetűkkel szemezett. Olyan révetegen bámulta az étterem poros ablakait, mint egy kelet-európai emigráns, amikor először pillantja meg a Szabadság-szobrot. Jó nagydarab férfi volt, nem magasabb hat láb öt hüvelyknél, nem szélesebb egy sörösautónál.”

A hasonlatok és poénok oldalról oldalra versenyeznek, hol egymás ellenében, hol kéz a kézben, és soha nem erőltetettek. Ömleszthetnekem támadt, szeretném látni, hogy valaki megpróbál megakadályozni benne.

Egyrészt:

„– Pompás. Hadd lássam, milyen, amikor begurul. Mit tesz olyankor? Harapdálja a bajuszát? – Nincs bajuszom! – Növeszthetne. Én várok.”

„Tegyen egy kis rúzszt az arcára – mondtam neki. – Úgy néz ki, mint egy sellő, aki egész éjszaka a halászhajókkal viaskodott.”

„Rendben van. Tehát nem ijesztették meg. Mondjuk, hogy éppen csak levágták az egyik lábát, és azzal verték a fejét. Na mit csinálna akkor, ha így lenne? Írna valamelyik újság panaszrovatának?”

„Magunk közt szólva, mint kislányok egymás közt, sohasem tudtuk bebizonyítani, hogy akit elkaptunk, valóban Weepy Moyer. De ezt ne tegye közhírré. Senki sem tudhatta, kivéve őt magát, aztán az ügyvédjét, no meg a kerületi ügyészt, a rendőrséget, a városházát és még talán két-háromszáz más embert.”

Másrészt:

„Az arcuk kopott volt, mint egy könyvelő nadrágjának az ülepe.”

„Borotválkozás és egy második reggeli után már kevésbé éreztem magamat olyan ládának, amelybe egy macska belekölýkedzett.”

„Mi teszi magukat, Bay City-i kopókat ilyen vagányokká? Talán sós vízben áztatják a fejüket?”

„A súlya sem igen lehetett több, mint egy hentes nagyujjának.”

„Annyi élet volt bennem, mint egy jobb madárijesztő kabátzsebében.”

„Annyi izgalmat mutatott, mint egy füstölt marhaoldalas.”

„Szeretem a pókokat, mert nem hordanak kubai inget.”

Ezek a benyögek – a *Kedvesem, isten veled!* fordítója ezt a kifejezést használja, azóta kiment a divatból – nem minden esetben Marlowe-éi, az utolsót Roger Wade mondja a *Terry*ben. Chandlernél megesik, hogy mindenki ugyanúgy beszél. A figurák komplexitása nem erőssége a regényeinek. Már ha azt várnánk, hogy mindenki, aki felbukkan egy könyv lapjain, alaposan megírt önálló entitás legyen, és mielőtt célba ér vagy elhullik, járja végig a jellemfejlődés buktatókkal teli stációit. A szereplők sokszor elnagyoltak, vázlatosak, karikatúrák, nincsenek dimenzióik – Los Angeles rétegzettebb, mint bármelyikük –, ám elnagyoltságukban is kifejezők. Sternwood tábornoktól Bivaly Malloyon, Mrs. Murdockon, Mavis Welden, Bill Chesson, Terry Lennoxon, Bernie Ohlson át Linda Loringig.

10.

„Nem beszélnék annyit magamról, ha volna a világon más, akit olyan alaposan ismerek. Sajnos, korlátozott tapasztalataim erre a témára

szorítanak” – írja Henry David Thoreau a *Waldenben*, a 19. század közepén. Amikor Chandlert olvasok, nem tudok nem arra gondolni, hogy a szerző azonos a szereplőjével. Talán mert annyi vallomás van a szövegben.

Ilyenek: „Akkor egy trágár szót mondott rám. Nem érdekelt. Nem érdekelt, hogy minek nevez ő vagy bárki más. De nekem ebben a szobában kellett élnem. Ez volt az egyetlen hely, amit otthonomnak nevezhettem. Benne volt mindenem, minden, aminek köze volt az életemhez, a múltam és mindaz, ami az évek során a család helyébe lépett. Nem sok: néhány könyv, képek, rádió, sakkfigurák, régi levelek, ilyesmi. Semmi. Mégis, ez a néhány tárgy hordta magában minden emlékemet.”

Egy ilyen az alkoholizmusról: „Persze részegen soha nem láttam. Nem tudhattam, milyen lehet. Még azt se, hogy tényleg alkoholista-e. Mert nagy különbség ám. Aki esténként túl sokat iszik, azért még ugyanaz az ember részegen is. Az igazi alkoholista már nem ugyanaz, aki volt. Semmit se vehetsz biztosra nála, kivéve, hogy más lesz, mint amilyennek ismerted.”

Ezt meg egy önarcképről: „Az arra az évre szóló falinaptárra egy Rembrandt-önarcképet nyomtattak, a tökéletlen nyomdatechnika a ludas benne, hogy meglehetősen foltos volt. A képen Rembrandt egy mocskos palettát tart koszos hüvelykujjával, a fején skót gyapjúsapkát visel, az se látszik túlzottan tisztának. A másik tenyerén ecsetet egyensúlyozgat, mintha azt latolgatná, hogy esetleg festhetne valamit, ha valaki kifizetné érte az első részletet előre. Öregedő, petyhüdt arcán életundor és az alkohol puffasztó hatásának a nyomain. De van benne valami zord vidámság, ami tetszett nekem, és a szeme úgy ragyog, mint a harmatcseppek.”

Ilyet pedig az életről, ami olyan lett, amilyen, és nem lett másmi-lyen: „Lelkem másik fele azt mondta, szálljak ki, maradjak ki belőle, de erre a felemre nem hallgattam soha. Ha hallgattam volna rá valaha, otthon maradtam volna a szülővárosomban, dolgozhattam volna a vas-kereskedésben, feleségül vettem volna a góré lányát, lenne öt srácom, felolvasnék nekik a vasárnapi vicclapokból, beverném a fejüket, ha el- feledkeznének a jó modorról, veszekednék a feleségemmel azon, hogy mennyi zsebpénzt kapjanak, mit nézhetnek meg a tévében, mit hallgat- hatnak a rádióban. Még talán meg is gazdagodtam volna; egy kisvá- rosi gazdaember, nyolc szoba, két kocsí a garázsban, minden vasárnap csirke, a nappali asztalán a Reader's Digest, életfogytig tartó beton-

feleséggel, meg olyan agyvelővel, mint egy zsák portlandcement. Neked adom, bátyuska. Megtartom magamnak a piszkos, hitvány, kegyetlen nagyvárost.”

11.

Philip Marlowe-t időről időre megverik, elkábítják, sarokba szorítják, kis híján megölik, nehezen keveredik ki a kelepcekből. Néha kioszt egy-két pofont, kevesebbet, mint amennyit kap – ezzel is voltunk így sokan –, mélyen gyakran van, magasan ritkán. „Eltettem a portörölt, összehajtogatva a porral együtt, hátradőltem a székemben, és csak ültem. Nem dohányoztam, még csak nem is gondolkoztam. Teljesen üres voltam. Úgy éreztem, nincs arcom, jelentőségem, nevem is alig. Nem kívántam enni, még inni sem. Egy szemétkosár mélyére dobott, összegyűrt tegnapi oldala voltam egy naptárnak.”

Sok nő bukkan fel a könyveiben, szépek és üresek, vagy ha nem, szomorúak és kétségbeesettek. Nemigen van dolga velük. Vagy ha lehetne, inkább menekül. Csak a *Kedvesemben* nem, amikor elgondolkodik Anne Riordanen, majd a *Terryben*, amikor felbukkan Linda Loring. A *Visszajátzásra* kétszer is haragudtam nőügyben. Először azért, mert itt már nem menekült a felszínesek elől. Másodszor azért, mert kétszer lett vége a könyvnek. Az első vége után ismét felbukkant Linda Loring, úgy lett vége másodszor. Később rájöttem, hogy nem volt helyes bosszankodnom emiatt. Hiszen őt nem Philip Marlowe kapta vissza az utolsó oldalakon, hanem Raymond Chandler. Önmagáért kellett beleírnia Linda Loringot ebbe az epilógusba. Megérdemelt jutalom volt ez egy pályafutás és egy élet alkonyán.

Hiszen érezhette, hogy másban hiába is keresné a megváltást: „Pedig hinnie kellene, Mr. Marlowe! Nagyon kényelmes! Mindannyian eljutunk ehhez a ponthoz, mert meg kell halnunk, és porrá kell lennünk. Lehet, hogy az egyén számára ez minden, lehet, hogy nem. A halál utáni léttel ugyanis komoly problémák vannak, fiam. Nem hiszem, hogy igazán jól érezném magam például egy olyan mennyországban, amelyben egy kongói négerrel, egy kínai kulival vagy egy hollywoodi producerrel kellene megosztanom a szobámat. Maga erre azt mondja, sznob vagyok, és a véleményem ízetlen. Lehet. De azt sem tudom elképzelni, hogy a mennyben egy hosszú fehér szakállú, jóakarátú illető elnököljön, akit Mr. Istennek hívnak.”

Mondom, hogy Linda Loringnak fel kellett hívnia Párizsból Marlowe-t. Chandler a *Visszajátszás* megjelenése után egy évvel meghalt. Hogy kivel kell megosztania a szobáját azóta, arról semmilyen információnk nincs.

12.

Mindenki mindenhol azt írja, műfajt teremtett, rengetegen követték, hatása felmérhetetlen. Én azt állítom, hogy senki sem ír úgy, ahogy Chandler, és nem is írt soha. Talán a spanyol Manuel Vázquez Montalbán jutott ehhez a legközelebb. Esetleg Paul Auster az első regényével, a *Trükkös játékkal*, amit álnéven, Paul Benjaminként jelentetett meg. Mindenki más krimiket írt. A legjava igazi hard-boiledokat. A skandinávok is, Kondor Vilmos is. Még Henning Mankell sem kivétel. Nála is sok az akció, nála is fontos, hogy ki volt a gyilkos. Valamennyien közelebb állnak Hammethez vagy MacDonaldhoz, mint Chandlerhez. Ahogy azok az olvasók is közelebb állnak Hammethez, akik egy krimi akkor szeretnek igazán, hogyha besorolható és önazonos. Mármint műfajilag és minden érvényes kritérium szerint.

Engem ez mindig is kevésbé érdekelt, és bár sokszor vagyok krimiolvasó és -néző, -rajongó ellenben nemigen. Chandler nem a krimik, hanem az irodalom szeretetére tanított engem.

Eszembe jutott a minap, némiképp nagyképpően: nem az van-e, hogy az ő modorában próbálok írni sokszor. Persze képtelen vagyok az övéihez fogható leírásokra. Olyan hasonlatok sem teremnek a monitoromon. A pontos jelzőkről, a poénokról is hiába ábrándozom. Bűnügyi történetet szerkeszteni pláne nem tudok. Sem a fantáziám, sem a logikám nem elég ehhez, meg sem kíséreltem soha. De a szemlélődő attitűdöt, a melankolikus kívülállást mintha mégiscsak elsajátítottam volna. Az mintha menne általában. A szorgos kisinas szintjén. A romantikus cinizmus jegyében. Végso soron az is valami. Lenne, ha lehetne.

Akárhogy is, messzire jutottunk Simon Templartól és a *Tíz kicsi indiántól* az elmúlt fél évszázad alatt. Lám csak, azért voltak nekünk olvasmányélményeink. A szemünk pedig úgy ragyog, mint a harmatcseppek. Legalábbis időnként.

A BŰN ELKÖVETÉSÉNEK LELEPLEZÉSE

Interjú Kolozsi László íróval

A 2010-es évek óta tartó krimikonjunktúra meghatározó szerzője, s bár utóbbi regényeiben elkalandozik a zsánertől, amely széles körben ismertté tette, nem zárja ki, hogy visszatér a bűnügyi regények világához. Könyveiben közös, hogy erősen realista megközelítésűek, a magánbűnökön túlmutató társadalmi jelenségekre reagálnak, a körülöttünk lévő világra, a társadalomban meglévő feszültségekre, amelyek olykor bestiális bűncselekmények formájában sülnek ki. A forgatókönyvíróként és filmes dramaturgként is alkotó szerzővel a krimi műfajához kötődő személyes indíttatásáról, kortársakról és a zsáner sajátosságairól készítettünk e-mail-interjút.

Regényeiből világosan kitűnik, hogy a valóság megragadása mozgatja, ugyanakkor ezt a bűnök természetén keresztül közelíti meg. A bűnügyi zsáner csupán az Önt foglalkoztató problémák elbeszélhetőségének egy tetszőleges kerete, vagy maga a bűnelkövetés érdekli?

Elégge terhelt családból jövök. Elsősorban személyes okokból érdekelt, ki és miért követ el bűncselekményt, hogyan jut el az emberölésig. Apámat, aki a hetvenes-nyolcvanas években taxis volt Pesten, leültették emberölés miatt, és anyámat is vád alá helyezték egyszer. Az ő helyzete speciális, vétlen elkövető volt. Ha nem akartam magam is apám körébe és helyzetébe kerülni, el kellett gondolkodnom a bűn természetéről. Arról, hogy mi is motiválta őt. Hogyan lett belőle egy erkölcsi normákat nem ismerő ember. De mindemellett persze szórakoztattak is a krimik. Lehet azért is, mert ott legalább megbűnhődtek a gonoszak, elkapták őket. És ez engem megnyugtatott. És talán ez a kulcsszó: megnyugtatott a bűn elkövetésének leleplezése. Ezért olyan témákban, ahol nem láttam megnyugtató lezárást, magam kreáltam egy történetet és történetben azt.

Beszélhetünk még manapság vegytiszta zsánerekről? Az Ön által is több interjúban hivatkozott Kondor Vilmos Bűnös Budapest sorozata is elvileg krimi, még hozzá a hard-boiled fajtából, mégis elkalandozik a történelmi regény és a kémregény műfaja felé is, a Szentkorona-trilógiája pedig inkább történelmi kalandregény. Az Ön korábbi munkái között találunk skandináv típusú regényt, amelybe thrillerelemek is vegyülnek, de például A bejrúti

járatban szintén keverednek a műfajok: történelmi regény, családregény, politikai thriller. Mit tekintsünk a krimi fő definíciós ismérvének: önmagában azt a sajátosságát, hogy bűncselekmények állnak a középpontjában? Filmes dramaturgként is nagyon érdekelnek a zsánerkeveredések, az ti., hogy mit és hogyan kommunikál egy művön belül két vagy három zsáner. Azt hiszem, nyugodtan mondhatjuk, ma már nincsenek tiszta zsánerek, különösen persze azért, mert erős a midpoint-kényszer, a néző meglepetésre vágyik, és ezt az igényét egy műfajváltással jól ki lehet elégíteni. A krimi alapja a gyilkosság és annak leleplezése. A thriller inkább a gyilkosság elkövetésének megakadályozásáról szól, ezért is erősek a sorozatgyilkosos sztorik, ahol a két műfaj egymást a leginkább erősíti. A korábbi kérdésre válaszoltakra visszatérve, engem az érdekelt, hogyan lesz valaki megátalkodott gonosz. *A bejrúti járat* kiindulópontja apám apjának egy fényképe volt. Az első magyar hadsereg tagjaként áll fegyverrel a kezében. Úgy tűnik, egy kivégzésen. Az áldozatot nem látni. Ugyanakkor a testvére igazi háborús hős volt, az egyik legkiválóbb magyar berepülő pilóta. A háború végén lőtték le a gépét. A transzgenerációs traumák érdekeltek, az, hogy mi vezetett apám tetteihez. Ez szerintem tök más kiindulópont, mint az általam kedvelt, műfaji játékokat kiválóan játszó Kondor Vilmosé. Aki nekem mintha íróként pont kicsit el is vészett volna már a nagy kísérletezgetésben. De éppen mert ennyire más a kiindulópontunk, jutottam el oda, hogy már nem krimi írok, legutóbbi két regényem (egyiket a napokban fejeztem be, a másikon még dolgozom) témája a családon belüli erőszak. Lehet, sőt majdnem biztos, hogy nem hagyom ott véglegesen a krimi. De most jobban érdekelt a domestic thriller.

Sokan sokféleképpen magyarázzák a magyar krimi késői megjelenését, foghíjas, szinte nem létező hagyományát. Ennek történelmi és irodalomtörténeti okai is kétségkívül vannak, ám a krimin kívül a többi zsáner esetében és más művészeti ágakban (például film) is azt érezhetjük, hogy nem jeleskedünk bennük. Mi lehet ennek az oka? (Önmagában a perifériálét vagy a kis lélekszám biztosan nem, hiszen például a skandináv nemzetek sem nagyobbak a magyarnál: Dánia és Norvégia valamivel több mint fele akkora népességű ország, mint hazánk, Svédország körülbelül azonos lélekszámú.)

Én alapvetően abban látom az okát, hogy nem hiszünk és nem hittünk soha a rendőröknek. A jó krimihez kell egy hiteles nyomozó. Ez lehet újságíró. De látszik, pontosabban egyre jobban látszik, hogy a sajtónak már alig van hatása a közügyekre. Nem úgy van hatása, mint a kilenc-

venes években akár. Magánnyomozó sem nagyon lehetett hős, hiszen ennek nálunk nem volt hagyománya. Nagyon szeretem az olyan műveket, melyekben karakteres, hiteles gonosz van, akivel akár egyet is lehet érteni, és ilyen gonoszt lehetne is a magyar anyagból gyúrni, de nem tudom, milyen hőst lehet a másik oldalra állítani. Ezért is hagytam kicsit el a műfajt. Mert erre nincs megoldásom.

Külföldön számos kreatívírás-kurzus létezik, és tele van a piac ilyen témájú könyvekkel. Ugyanakkor például Robin Cook arról mesél interjúiban, hogy első, sikertelen regénye után több tucat sikerkönyvön rágta át magát, analizálta azok eszközeit, mechanizmusait, és lényegében másoktól tanulta el a szakma fortélyait. A The Bestseller Code című könyv szerzői egyenesen arról írnak, hogy meghatározott karakterisztikák elemzésére írható olyan algoritmus, amely alapján meg lehet jósolni, hogy egy könyv sikeres lesz-e vagy sem. Ön hogyan sajátította el a zsáner szabályait? Kiktől tanult a legtöbbet? A filmekből, egyértelműen. Szerintem Syd Fieldet érdemes olvasni egy krimiírónak, meg Robert McKee könyvét, meg persze Christopher Voglert, aki a hős útja modellről írt kiváló. Filmsként is az identitásdrámák érdekelnek – az a krimi, ami engem érdekel, mindig az. Irodalmár barátaim egyike sem mondott soha olyan éles és lényeglátó véleményt könyveimről, mint mondjuk Pálfi Gyuri, rendező barátom. Szerintem a magyar írók mindegyikének jót tenne, ha nem író ismerősökre, hanem filmesekre hallgatna (itt egy szmájli van). William Goldman azt írja például, minden a szerkezet. Egyre gyakrabban látom be, mennyire igaza van.

Milyen törekvésekkel vágott neki első bűnügyi regényének?

Teljesen személyes volt az indítatásom. De persze szerettem volna egy fontos társadalmi diskurzus része lenni a cigányok ellen elkövetett gyilkosságokról szóló regényemmel.

Ön azokban az években tűnt fel első bűnügyi regényeivel, amikor valamilyen oknál fogva lendületet kapott a magyar krimi: egyre több szerző jelentkezett, egyre jobb munkákkal, akik megteremtették a hazai bűnügyi irodalom új közönségét. A krimi bekerült az irodalomkritikai és irodalomelméleti diskurzusokba, mellőzött műfajból divatos, az irodalmárok számára is izgalmas tereppé vált. Ön olvassa a hasonló műfajban alkotó pályatársakat? Milyennek értékeli a mai színteret?

Persze. És sajnálom, hogy egy kicsit megkopott a műfaj, Baráth Katalin is inkább most már sci-fit ír, Réti Lászlót meg a rutin viszi előre. De én mondjuk az Árpá Attila *Holtomiglanját* is nagyon bírtam. A kilencvenes évek magyar bűnszövetkezetei is megérnek még egy misét. Árpá jól nyúlt a témához. A Prae krimipályázatára érkezett művekre is nagyon kíváncsi vagyok. Egybe beleolvashattam, és az nagyon biztató volt.

Más közegbe érkezik ma egy induló krimiíró, mint tíz éve? Gondolok itt a kiadói és olvasói környezetre egyaránt.

Igen. Rosszabb a helyzet. Mert szélesebb körű és már-már durva apátia van. Szerintem a krimi egy olyan közegben él meg igazán, melyben az emberek még őszintén fel tudnak habborodni. Ma már nem mozgathat meg annyi embert egy krimi, mint Kondor első regényei. Gondolkodtam azon, hogy írjak-e történelmi krimit, ki is találtam a *Steffi gróf nyomoz* című sorozatot, aminek a hőse a fiatal, világlátott Széchenyi István lett volna, de aztán rájöttem, hogy engem ez a fajta krimi nem nagyon érdekel, nem arról szólna, amit a krimiben fontosnak tartok. Akkor már inkább a Harlan Coben (akit amúgy nagyra becsülök).

Min dolgozik jelenleg? Említette, hogy új műfajok felé fordult az utóbbi időben. Esetleg viszonylíthatjuk valamelyik korábban megismert szereplőjét? Erre, azt hiszem, elég bőven feleltem. Mindkét új könyvem hőse nő. Egyikük azért kerül válságba, mert egy baleset következtében megtudja, hogy az apja nem az, akit apjának hitt, és bár ez a helyzet romba dönti az életét, mégis talpra tud állni. A másik könyvem pedig a szerelmi szenvedélyről szól. Arról, hogy meddig lehet elmenni a szerelemben. Tehát tök más mind a kettő, nem krimi. A hangot nehezen találtam meg mindkettőhöz. De végül meglett (itt is egy szmájli van).

Kolozsi László író, forgatókönyvíró, dramaturg, egyetemi tanár. 1970-ben született Szegeden. Pályája során volt szerkesztő, újságíró, távközlési szakgáz és dolgozott ügyvédként is. Húszas éveitől foglalkozik írással, novellák mellett zenei, film- és könyvkritikákat is ír. Regényeit általában megtörtént események ihletik: a *Ki köpött a krémesbe* (2011) című krimije egy kilencvenes évekbeli gyilkosságsorozat körül forog, és fontos szereplője egy Magda Marinkóval azonosítható elkövető; a *Mi van a reverenda alatt?* (2012) egyik fő témája az egyházi korrupciós ügyek világa, míg *A farkas gyomrában* (2014) a kétezres évek cigánygyilkosságait állítja középpontba.

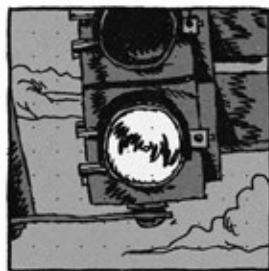
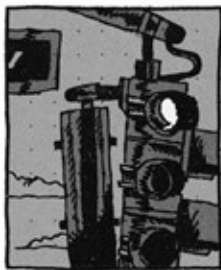
Az interjút készítette Falvai Mátyás

március 2.

Akit fotóznak ERHARDT
30

Kányádi András

KACSKARINGÓS ÚT A MONT PARNASSE-RE

Krasznahorkai francia recepciója

(kiadástörténet)

Kelet-európai szerzők esetében a francia kiadók főleg a németországi trendeket kísérik figyelemmel; ha felbukkan a szomszédban egy-egy ígéretes név, viselője némi tapogatózás után akár Voltaire nyelvén is megszólaltatható. 2000-ben, azaz másfél évtizeddel a *Sátántangó* budapesti szenzációja után a Gallimard jelentette meg Krasznahorkai pályakezdő regényét, de ehhez *Az ellenállás melankóliája* német díja – a Bestenliste – sem lett volna elég, ha nincs Tarr Béla, akit az ezredfordulón a legjelentősebb magyar filmrendezők között tartottak számon. A franciák később sem kapkodták el a dolgot, szintén filmsikernek köszönhető a második regény kiadása; mintha csak a *Werckmeister harmóniák* forgatókönyvírójának járt volna az elismerés. A két könyv alig kapott méltatást, pedig a párizsi kiadóóriás sajtó terén nem szűkölködik kapcsolatokban. Így bloggerek, könyvtárosok és könyvesboltok próbálták az olvasók figyelmét arra irányítani, hogy itt valami nagyszabású irodalommal szembesülhetnek, és hogy a fordító remek munkát végzett; utóbbi felhívásnak volt némi foganatja, hiszen Joëlle Dufeuilly előbb megkapta a Société des Gens de Lettres (SGDL) »Révélation« díját, majd hat évre rá a Karátson Endre által létrehozott párizsi fordítói díjat.¹ Komolyabb áttörésre azonban csak akkor került sor, amikor két kisebb, ám minőségi irodalmat pártoló kiadó – a Vagabonde és a Cambourakis –, megunván a nagy tétlenségét, szinte egy időben jelentette meg

1 A SGDL a szerzői jogvédő hivatalnak felel meg, díjai rangos elismerésnek számítanak. A Nicole Bagarry-Karátson díjat 2003 óta évente a magyar irodalmat franciára fordítók kapják a folyó évben megjelent kéziratért vagy könyvért.

a *Théus-általánost* és az *Északról hegy, délről tó, nyugatról utak, keletről folyó* című opusokat. Fordítót egyikük sem cserélt, s ez bölcs döntésnek bizonyult az egységes és oly egyedi stílus megőrzésének szempontjából. A Cambourakis Kiadó ráadásul jó ideje egyedülálló módon magyar irodalmi sorozatot működtet (a sorozat neve amúgy egzotikusan magyar: *irodalom*, jelölhetetlen raccsolással), és a jelek szerint rendkívül fogékony a szerző intermediális kezdeményezéseire. A *Háború és háború* ugyanis igen leleményes formában látott napvilágot: a könyvborító belsejébe csúsztatott levél kísérté, mely az előzményt, a *Megjött Ézsaiás* szövegét tartalmazta. 2013-ban megtörtént tehát a várva várt csoda: a levél célba ért, a regény hatalmas tetszést aratott, vezető lapok és folyóiratok szemlézték, a fordító pedig ezúttal bezsebelte a SDGL nagydíját.

Ettől kezdve beszélhetünk a szerző sikertörténetéről, melynek a két évvel később szerzett nemzetközi elismerés, a Man Booker-díj adott végső löketet. A novelláktól idegenkedő francia könyvpiac immár lelkesen fogadta a *Kegyelmi viszonyok* megjelenését, mely csupán fordítói szempontból kakuktktojás: Marc Martin munkáját dicséri és ismét a Vagabonde-nál jelent meg. Időközben a Gallimard is kapcsolt, s az első két regényt zsebkönyv formájában nyomtatta ki újra, akárcsak az Actes Sud a *Háborút* – e döntések előnyeit fölösleges részletezni. A hűséges Cambourakis pedig a *Seiobo járt odalent* fordítását bízta Joëlle Dufeuillyre, s a kötet 2018-as megjelenésekor Krasznahorkai gyakorlatilag már a legkonzervatívabb sajtóforumokban is penzumnak számított. A tavaly kiadott, mindössze hatvan oldalt kitevő kisregény, *Az utolsó farkas* minden bizonnyal nem a szerző legutolsó francia nyelvű könyve: Joëlle műhelyében készül a hatszáz oldalas *Báró Wenckheim hazatér*. Úgy tűnik, Krasznahorkai révbe ért.

(párhuzamok)

Ismeretlen külföldi szerző esetében a kritika általában arra törekszik, hogy kijelölje a világirodalom sodrásában megillető helyét. Ez a részben az olvasó, részben a recenzens saját műveltségét nyugtázó művelet az átvételt sem veti meg, különösen az ismerkedés kezdeti időszakában. Susan Sontag kevéssel a francia kiadások előtt kijelentette, hogy Krasznahorkai az „apokalipszis magyar mestere”, Gogollal és Melville-lel rokon, a legkorábbi recenziók pedig előszeretettel idézték ezt

a megállapítást.² Kafka neve már csak a földrajzi közelség miatt is hamar felbukkant és állandó társsá vált: így például az ismertetőben Korim, a *Háború és háború* levéltárosa *A kastély* földmérőjével mutat rokonságot.³ Ugyanakkor Beckett sem hiányozhatott, hiszen az antihős csavargó külseje, periférián tengődő egzisztenciája, félszége mind-mind az ír mester clochard-figuráira emlékeztet.⁴ A fantasztikumba hajló eseményekkel átszőtt „talált kézirat” toposza révén viszont a regény kétségtelenül a Cervantes, Jan Potocki, Umberto Eco által képviselt hagyományba illeszkedik.⁵ A cím persze Tolsztojra utal, s Krasznahorkai egyik nagyinterjújában megerősítette, hogy az orosz írónak hódol regényében, melynek hőseit azonban szerint Albert Camus Mersault-ja inspirálta.⁶ És akkor még nem is szóltunk a kritika által ki-domborított Thomas Bernhard-féle szövegfolyamról, Italo Calvino öntükröző könyvéről, Robert Musil tulajdonságok nélküli emberéről vagy éppenséggel Paul Auster magányos, öngyilkos-hajlamú New York-i szereplőiről⁷ – e sok-sok párhuzam arról árulkodik, hogy a francia közönség számára igen erős élményt jelentett az ezredforduló előtt befejezett szöveg. Az pedig, hogy a kéziratot a szerző – saját bevallása szerint – részben Allen Ginsberg lakásán írta volna, a vén lázadó útmutatásait követve, csak növelte presztízsét és titokzatosságát. Egyik legérdekesebb rokonítás a Sebald univerzumával való összehasonlítás; a német szerző igazából jó évtizeddel korábban jutott el a francia olvasókhoz és vált mára megkerülhetetlen nagysággá – Krasznahorkai hűséges kritikus szerint mindketten „Adorno gyermekei”, akik az üdvözülés lehetőségét kutatják.⁸ Kierkegaard szorongásteóriája természetesen szintén tálcán kínálja az összevetést.

2 Sontag szavaival: „The contemporary Hungarian master of apocalypse who inspires comparison with Gogol and Melville”. Angolul *Az ellenállás melankóliája* már 1998-ban megjelent, George Szirtes fordításában.

3 *S'il vient sur terre, c'est juste pour écouter*, Transfuge 75. (2013), 16–23. (Oriane Jeancourt-Galignani nagyinterjúja a szerzővel.)

4 Lásd pl. a Nocturama 2013. december 23-i bejegyzését: Korim bolyongása „látszólag” karkai és beckettii.

5 Lásd a Thierry Guinhut blogján olvasható, *Laszlo Krasznahorkai: Le vent du chef-d'œuvre* című, 2013. november 28-án írt bejegyzést: <http://www.thierry-guinhut-litteratures.com/article-laszlo-krasznahorkai-la-venue-d-isaie-guerre-guerre-le-vent-du-chef-d-oeuvre-121277598.html>

6 *S'il vient sur terre, c'est juste pour écouter*, Transfuge 75. (2013), 16–23. (Oriane Jeancourt-Galignani nagyinterjúja a szerzővel.)

7 A legváltozatosabb rokonságot Thierry Cecille állapítja meg a *Háború és háború*-ról írott recenziójában. Thierry CECILLE, *Le dernier livre*, Le Matricule des anges 148. (2013).

8 *L'âme hongroise n'est pas courageuse*, Transfuge 119. (2018), 21–27. (Oriane Jeancourt-Galignani második nagyinterjúja a szerzővel.)

Idegen nyelvű szerző esetében talán a legnagyobb elismerés, ha jelentős francia szerzőkkel találni kapcsolódási pontokat; ekkor válik a célközegben valóban otthonossá – már amennyire a szövegekből áradó *unheimlich* érzés egyáltalán annak minősülhet. Ez a mozzanat igazából a *Seiobót* dicsérő recenziókban érhető tetten. Krasznahorkai a baudelaire-i szépséges romlás és a proust-i mondatfűzés híve, noha más-más intencióval (Proust máshogyan késlelteti a mondat lezárását), többen pedig Malraux művészetfilozófiai esszéinek hatását érzik kitapinthatónak,⁹ s a szerző interjúiban az obligát udvariasság és erudíció jegyében gondosan ügyel arra, hogy ezek a megközelítések se tűnjenek alapatlannak. Ennélfogva a Sosztakovics–prelűdtől a Mahler-szimfóniákig szinte minden belefér a művelt összehasonlításokba, akárcsak Pabst, Fellini, Tarkovszkij vagy éppen Tarr Béla filmkockáinak emlegetése. És az is sokat nyom a francia latban, hogy a magyar irodalom világirodalmi hatását bizonyító Kertész Imre szintén nagyra tartotta fiatalabb író-társa műveit. A francia partokon jó ideje kedvező irodalmunk szélállása.

(címkék)

Bár Krasznahorkai nyolcvanas években írott regényeinek első francia nyelvű kiadása a nyomtatott sajtóban gyakorlatilag visszhangtalan maradt, néhány blogger idejében felfigyelt *Az ellenállás melankóliájára*. A Stalker nevű blogot működtető Juan Asensio elismert, igényes, már-már rettegett kritikus 2006 decemberében írta első bejegyzését Krasznahorkairól *A Hercegre várva* címmel, határtalanul lelkesen: „az egyik legszebb regény, ami olvasnom adatott”. A recenzens Tarr filmje után vette kézbe a káosz és rend „titáni küzdelmét” (*combat titanesque*) bemutatató könyvet, melynek utolsó, emberi test bomlását bemutató oldalai „egészen káprázatosak” (*proprement éblouissantes*). Az író Kossuth-díja, mely a legmagasabb magyar állami kitüntetés, „messzemenően megérdemelt”.¹⁰ Felbuzdulván a *Sátántangóra* vetette magát, és arra következtetett, hogy a szerző „figyelemre méltó regényíró” (*remarquable romancier*), noha a „borgesi” befejezés kiszámítható. Nyolc évvel később viszont a Man Booker-díj újraolvasásra sarkallja, és ekkor már a szerző

9 Az online La Cause littéraire Baudelaire *A szépség* című versét idézi, a Philitt a prousti mondattal szembeesíti, a már említett Transfuge és a La Croix napilap pedig Malraux *Les Voix du silence* esszékötetével von párhuzamot.

10 Juan ASENSIO, *En attendant le Prince*, Stalker 2006. december 2.

„legkoherensebb” művét tiszteli benne.¹¹ A Stalker blog egyébként a magyar író összes franciául megjelent művét elemzi, és nem fukarkodik a jelzőkkel: a *Megjött Ézsaiás* „grand texte”, a „nyugtalanító szépségű” *Háború és háború* úgyszintén, Théseus és a japán kisregények „nagy regények”, a *Kegyelmi viszonyok* recenziója pedig azt a „nagy író” süvegei meg, aki „tréfát vitt a metafizikus regénybe”.¹² Jól nyomon követhető tehát az írói nagyság előtt tisztelgő értékítélet megszilárdulása, Asensio ráadásul nyomtatásban megjelent tanulmánykötetében is beválogatta Krasznahorkait, igen előkelő írók társaságában.¹³

Egy másik jelentős, és a francia recepció szempontjából fontos kritikus Oriane Jeancourt-Galignani, a Transfuge irodalmi magazin főszerkesztője, aki a *Háború és háború* megjelenésekor fedezte fel a magyar író és azóta feltétlen híve. Neki köszönhetőek a szerzővel készült mélyinterjúk. Krasznahorkai 2013-ban „zseniális”, a „nagyon nagy élő írók egyike”, ám sajnos Franciaországban „ismeretlen”, fülsiketítő csend (*silence assourdissant*) veszi körül, a „legalábecsültebbek” (*un des plus mésestimés*) közé tartozik; a nyolcoldalas beszélgetés rendkívül tartalmas és a regény műhelytitkaiba is beavat.¹⁴ Öt évvel később viszont – a szerző jelenlétében bemutatott *Seiobo* alkalmával készült a folyóiratban közölt interjú – a címlapon az író portréja már az „écrivain culte” címke társaságában díszleleg.¹⁵ A cím sokatmondó: „A nagy művészet mindig tökéletes”, alatta pedig az áll, hogy „hatalmas író” (*immense écrivain*). A szuperlatívuszt a szövegben olvasható, korábban említett Sebald-párhuzam hitelesíti, s a kérdező a nő színház esztétikai elvei mellett politikai állásfoglalásra is kíváncsi, vagyis a nagy író minden megnyilatkozására.

A napilapok sem maradnak el a „háborús” regény méltatásával. A katolikus La Croix „hipnotikus, lávafolyamot” idéző mondatokról áradozik, a kommunista Liberté Hebdo a vízkerék forgómozgását emlegeti (*un véritable mouvement de noria*), a Libération arról ír, hogy a Krasznahorkai-könyvek „szépsége lassan ismerőssé válik, de továbbra

11 Juan ASENSIO, *Tango de Satan*, Stalker 2007. február 19.; 2015. október 21.

12 A Stalker további szemléi: 2011. május 9., 2013. november 3., 2015. május 22. A *Kegyelmi viszonyok* bejegyzése Gregory Mion-tól származik, 2015. június 17-i keltezéssel, az eredeti idézet a zárata: „c’est l’irruption de la farce dans le roman métaphysique”. [Ez a komédia felbomlása a metafizikus regényben.] Mion szemlézi egyébként a *Seiobót* és *Az utolsó farkast* is.

13 Juan ASENSIO, *Le temps des livres est passé*, Ovadia, Nice, 2018. William Faulkner, Joseph Conrad, Ernesto Sabato, W. G. Sebald és Malcolm Lowry a névsor.

14 *S’il vient sur terre...*

15 *L’âme hongroise...*

is ijesztő”, a Le Monde pedig azt bizonygatja – és az olvasók számára ez az érv akár perdöntő lehet –, hogy Krasznahorkai nem nehezen olvasható szerző, mondanivalója és mondatai világosak, legfeljebb az általa bemutatott univerzum „sötét és érzéki” (*sombre et sensuel*).¹⁶ A folyóiratok közül a Quinzaine littéraire és a Le Matricule des Anges kritikái számítnak jelentősnek: előbbi „ördögi prózának” (*prose diabolique*) titulálja a regényt és a „teremtés gesztusát”, a valóságba átfolyó fikciót emeli ki, utóbbi – talán az egyetlen visszafogottabb írásként – a „szertelenség” (*démesure*), a hübrisz veszélyére figyelmeztet, melynek következtében a szövegben a történelemtől való elmélkedés és a „viszontagságos” (*rocambolésque*) történetek nem mindig állnak összhangban.¹⁷ De a Les Inrockuptibles recenziója sem érdektelen: arról töpreng, mit jelent a „nagy regény” fogalma, és hogy a „frenetikus és kacsaringós” (*frénétique et tortueux*) stílus milyen „döbbenetes” (*perplexe*) hatást gyakorol az olvasóra.¹⁸

A *Seiobo* kapcsán napvilágot látott kritikák még az előző nagyregény fogadtatásánál is lelkesebbek. A La Croix ezúttal „nagyszabású prózaíró”-ként (*immense prosateur*) aposztrofálja a szerzőt, aki Nádassal osztozik „a legnagyobb élő magyar író” titulusan. A Buddha-fejezet *ars poeticaként* olvasandó, a civilizáció törekénységét faggató könyv pedig „abszolút mestermű”. A Le Monde a „művészet elviselhetetlen szépsége” címmel szemlézi a „nagy író” szövegét, s ebből kiolvasható a közép-európaiság kategorizációja; a *Seiobo* esztétikai bravúrjának tekinthető, hogy a „kézzelfoghatóvá vált művészet” (*art tangible*) immár nem utánozza a természetet. A Figaro magazine szerint „elképesztő” (*stupéfiant*) könyv, írója „kétségkívül a legnagyobb élő magyar szerző”. A Lire folyóirat továbbmegy, az eddig „érthetetlen csend” övezte írónak ötszallagos osztályzatot ad és *nobélisable* (azaz Nobel-díjra esélyes) jelzővel illeti, s arra is kitér, hogy a szerző világát meghatározó apokalipszis ezúttal a műalkotásban nyilatkozik meg, hiszen a szó – etimológiáját tekintve – reveláció. A Lire, ahogy szinte mindegyik sajtótermék, a teljes franciául olvasható Krasznahorkai-életművön végigtekint, és érdekes tipológiát állít fel: a szerző univerzumát különféle

16 Sabine AUDRERIE, *Les harmonies Krasznahorkai*, La Croix 2013 október 31.; Alphonse CUGIER, *Le Grand Œuvre de l'homme sans qualité*, Liberté Hebdo 2014. április 4–10.; Claire DEVARRIEUX, *Le chaos new yorkais de Krasznahorkai*, Libération 2013. december 19.; Nils C. AHL, *Prophète du malheur*, Le Monde 2013. december 20.

17 Gabrielle NAPOLI, *Prose diabolique*, La Nouvelle Quinzaine littéraire 1093. (2013); Thierry CECILLE, *Le dernier livre*, Le Matricule des Anges 2013/11–12.

18 Clémentine GOLDSZAL, *Rhapsodie hongroise*, Les Inrocks 2013. november 13.

„hírnökök” (*messagers*) strukturálják – ember, állat, kézirat, festmény –, s arra keresi a választ, hogyan gazdagítja a művészet a valóságról alkotott percepciókat. A *Matricule des Anges* – némi Céline-allúzióval – „utazás a művészet mélyére” címmel közöl elismerő kritikát, a Quinzaine littéraire-ből kivált En attendant Nadeau pedig „a tűnékeny üldözésében” (*poursuite de l'évanescent*) látja a könyv lényegét. A La Cause littéraire nevet viselő webújság „varázslatos fondorlat”-ról (*manège ensorcelant*) beszél, mely méltó folytatása a huszadik század végén két „grands romans”-t jegyző Krasznahorkai tevékenységének, a nyomtatásban megjelenő Philosophie magazine a hónap regényének tartja, mely eltakarítja a „mindennapok salakját” (*les scories du quotidien*), míg a filozófiát és irodalmat ötvöző Philitt folyóirat a „nagy magyar író” legújabb művét üdvözli, melynek tizenhét „ragyogó” (*lumineux*) fejezete az alkotás titkait világítja meg.¹⁹

A két osztatlan sikert arató könyv után a kisebb ívű, utolsó franciául megjelent szöveg, *Az utolsó farkas* sem kapott negatív kritikát, bár a szokásosnál kevesebben írtak róla: a *Matricule des anges* a *Seiobo*-kötetből kimaradt darabnak tekinti, a konzervatívnak számító közismert Marianne hetilap szerint az írónak újra sikerült meglepnie olvasóit, az alig tízéves, ám elismert L'Espadon [kardhal] blog pedig „a nyelv és a gondolkodás apóriáját” hangsúlyozza és egy olyan író emleget, aki „korának egyik legnagyobbjaként” korunk válságára próbál reflektálni.²⁰ És hogy a jelzőparádét a kedvelt Stalker bloggal zárjuk: a kisregény egyszerre „mélytengeri vallomás” (*confession abyssale*) és „extatikus utazás”, mely ugyanannak az életigénylésnek a megnyilvánulása, mint a bejegyzés mottójául választott, Valéry *Tengerparti temetőjéből* származó versidézet: „Le vent se lève! Il faut tenter de vivre!”²¹ A magyar szerző kiállta a szelek mérgét.

19 Antoine PERRAUD, *Les yeux dans les yeux*, La Croix 2018. március 3.; N. WEILL, *L'insoutenable beauté de l'art*, Le Monde 2018. május 11.; F. HUGUENIN, *L'appel à la contemplation*, Le Figaro Magazine 2018. május; G. MARIVAT, *L'oeuvre ou la poule*, Lire 2018/4.; Thierry CECILLE, *Voyage au bout de l'art*, Le Matricule des anges 2018/5.; Linda LÊ, *Pauvres parias*, En attendant Nadeau 2018. május 18.; Cyrille GODEFROY, *Seiobo est descendue sur terre*, La Cause littéraire 2018. október 30.; Ph. GARNIER, *Tout l'art du monde*, Philosophie magazine 2018/4.; Matthieu GIROUX, *Quand Krasznahorkai tente de sonder le mystère de la création artistique*, Phillit 2018. szeptember 2.

20 Matthieu GIROUX, *Un loup pour l'homme*, Marianne 2019. október 18–24.; Thierry CECILLE, *Le dernier loup*, Le Matricule des anges 2019/9.; *Le dernier loup*, L'Espadon 2019. augusztus 27.

21 „Szél támad! Élni, próbáljunk meg újra!” Vö. Paul VALÉRY, *Tengerparti temető*, ford. KOSZTOLÁNYI Dezső, Nyugat 1933/10–11.

(tanulságok)

A későn induló francia recepció folyamatosan hangoztatja, milyen figyelmetlenek a nagy kiadók, hogy ilyen kiváló írók elhanyagoltak, s olyan axiómák is felbukkannak, mint „kis kiadókon múlik a nagy irodalom”.²² Előfordul, hogy a francia irodalom sivárságának ellenpéldájaként hivatkoznak Krasznahorkaira, aki rendszerint világirodalmi, kisebbséget klasszikus francia kontextusba helyezhető el. A szerző ötletes szerkezeti megoldásai (tangolépések, Ézsaiás-levél, összmediális játékok, Fibonacci-szám) kedvező fogadtatásra találnak és a mindig meglepetést szerző, megújulni tudó mester hírét erősítik, a különféle megközelítések pedig többnyire három fő csapás mentén szerveződnek: a stílus, a világnézet, valamint az író személyisége áll az érdeklődés középpontjában.

A stílus kulcsa a mondat, mely víz- vagy tűzfolyamhoz hasonlóan ellenállhatatlan – zuhatag, lávafolyam, szivattyú, illetve hipnotikus, szimfonikus, frenetikus, lebilincselő, részegítő, sűrű vagy éppenséggel ide-oda kanyargó – és az olvasót óhatatlanul magával ragadja. A hosszú, bizonytalan kimenetelű elkalandozások labirintussá, „szédítő helybenjárassá” (*un vertigineux surplace*) változtatják a szöveget,²³ ugyanakkor az egzisztenciális kételyek a szorongás művészi kifejezőeszközei. Krasznahorkai „kibújik a szó kényszerű mértéke alól”.²⁴ Tarr Béla filmjeinek ismeretében „számozott szekvenciának”²⁵ tűnik a hosszú mondat, mely minden bonyolultsága mellett követhető, így az egyetlen mondatból álló, utolsó farkast kereső szöveg is. Igen érdekes Joelle Dufeuilly beszélgetésünkkel tett fordítói észrevétele: szerinte az első két regény „németes” stílusban íródott, ahol az ige kerekítette le a mondatot, ezért igen nehéz volt a végére járni, a *Háború és háború* viszont „latinos” fordulatot hozott, ahol az alárendelő mondat szerkezet kötőszavai világosabb tagolást biztosítanak a mondanivalónak. Ez a váltás megkönnyítette a francia olvasó dolgát – talán a recepció fellendülésére is magyarázattal szolgál. Oriane Jeancourt-Galignani egyébként szintén felfigyelt a stílusfordulat jelentőségére, az „önmagát korrigáló nyelv” felbukkanására.²⁶

22 Vö. „La grande littérature est l'affaire des petits éditeurs.” *Laszlo Krasznahorkai, maître de l'apocalypse*, Le Clavier cannibale 2013. november 11.

23 Vö. *L'âme hongroise...*

24 „Il déjoue la dimension coercitive de la parole”. Jérôme GOUDE, *Chapiteau existentiel*, Le Matricule des anges 2011/7.

25 „Séquences numérotées d'une phrase unique”. Vö. Thierry CECILLE, *Le dernier livre*, Le Matricule des anges 2013/11–12.

26 „Une écriture épurée, réflexive, qui se corrige elle-même”. Vö. *L'âme hongroise...*

A *Weltanschauung*-ot illetően a francia közönség számára kétféle Krasznahorkai létezik: a borongós, sötét tónusú, lepusztult magyar kisvárost bemutató, illetve a derűs, távol-keleti harmóniákat kedvelő, a műalkotás transzcendenciáján töprengő író. Előbbi a filmvászonról ismerős, a lázadás és szerencsétlenség mítoszba hajló univerzumát, az abszurd, nyomasztó, félelmetes, kiábrándult, elviselhetetlen, általános letargiába sülyedt, oszlásnak indult, tragikomikus és kaotikus létet ábrázolja, ahol groteszk próféták kommunikációs képtelenségről tesznek tanúbizonyságot, ahol folyamatos rettegés uralkodik, a kirobbanó erőszak előszele, és ahol az emlékezet megbízhatatlansága legalább olyan fájó tapasztalat, mint az áruvá silányított szellemé. Kiemelném Yannick Haenel Médicis-díjas író jegyzetét: a *Háború és háború* hőse a New York-i kirakatban a „sale” feliratot „save”-nek olvassa, s ez a félreolvasás valójában az irodalom feladatának nemes megfogalmazása: tessék a V-t felkarolni, az L törlendő.²⁷ A derűs író a földi paradicsom látványát szemléli, a természet és a műalkotás örök szépségét és mélyebb értelmét kutatja, a Szép születéséhez asszisztál, kimunkált ekfrázis és teremő epifánia híve, kiiktatja a regényből a cselekményt és az embereket, valamint arra kíváncsi, képes-e a szemlélődés sorsunk megváltoztatására. Krasznahorkai mindkét profilja tetszést arat, a kritikusok figyelmét pedig a két világ közötti átfedések sem kerülik el, mint például az amerikai Bábel és napjaink athéni Akropoliszának rokonsága.

Az író személyét övező címkékről már volt szó, így most csak a recepció igen lényeges mozzanatáról, a személyes jelenlétéről, az író-olvasó találkozókról röviden. Krasznahorkai szívesen utazik és a nyilatkozatoktól sem idegenkedik. Látványos és főleg örömdetes a 2001-es és a 2018-as párizsi vendégszereplése közötti óriási különbség. Előbbi a *Sátántangó* fordításának megjelenése után, a franciaországi magyar évad²⁸ keretében történt: Kelet-Párizs Maroquinerie nevű irodalmi kávéházában, ahol – a szervezőket beleértve – legfeljebb tíz ember volt kíváncsi az estjére, és ahol a szerző, visszafogottan bár, de érezhetően szenvedett. Utóbbi viszont a *Seiobo* bemutatóján a Centre Pompidou másfél száz főt befogadó konferenciatermében, Párizs központjában, szinte telt házas közönséggel. A felolvasással tarkított beszélgetés remek

27 Yannick HAENEL, *Une brèche poétique dans l'invisible*, Le Monde des livres 2017 dec. 18.

28 A *Magyart* néven futó rendezvénysorozat kormányközi együttműködés eredménye volt, és 2001 júniusától decemberéig kínált gazdag kulturális programokat Franciaország egész területén.

hangulatban zajlott, a jelenlevők áhítattal hallgatták a halk szavú meseter bejáratott, találó válaszait. Sok minden történt a két időpont között, új regények, nemzetközi díjesők, franciaországi könyvesboltokban szervezett írótalálkozók követték egymást, nem utolsósorban pedig jelentős kiadó- és kritikuslobbi. Napjainkban nem túlzás kijelenteni, hogy a világ legismertebb irodalmi díjának elnyerése nem érné felkészületlenül a francia olvasóközönséget. A Montparnasse-ra az *improbable* nevet viselő László Krasznahorkai mindenestre kétségtelenül megérkezett.²⁹

29 A szerző francia fordításban megjelent műveinek jegyzéke: *Tango de Satan* (Gallimard, 2000), *La Mélancolie de la résistance* (Gallimard, 2006), *Thésée universel* (Vagabonde, 2010), *Au nord par une montagne, au sud par un lac, à l'ouest par des chemins, à l'est par un cours d'eau* (Cambourakis, 2011), *La venue d'Isaïe/Guerre et guerre* (Cambourakis, 2013), *Sous le coup de la grâce* (Vagabonde, 2015), *Seiobo est descendue sur terre* (Cambourakis, 2018), *Le dernier loup* (Cambourakis, 2019).

Vajna Ádám

„NEM VAGYOK MEGBÍZHATÓ TANÚ”*A kortárs aktuálpolitikai líra Norvégiában*

A politika és irodalom közötti erős kapcsolat nem számít újdonságnak a norvég közéletben. Ezt legjobban egy speciális norvég kifejezés, a *poetokrácia* (poetokrati) mutatja, amelynek a Norvég Akadémiai Szótárban külön szócikke is van: „befolyással bíró szerzők csoportja, akik aktívan részt vesznek a társadalmi vitákban”.¹ A kifejezést ebben a jelentésben először 1902-ben használta Ernst Sars norvég történész, politikus a kor írófejedelméről, Bjørnstjerne Bjørnsonról szóló cikkében. Sars szerint a 19. századi norvég történelem nagy része, ha változó mértékben is, de poetokratikus volt, azaz „talán kijelenthető, meglehetősen ritka, hogy egy nép olyan mértékben legyen vezetve és képviselve a költői által, mint a norvég nép volt 1814 óta”.² A norvég történelemben még egy jól megjelölhető időszak van, amikor az írók és az irodalom kifejezetten politikusnak számított, ez a hetvenes évek ideje, amelynek során az irodalmi közbeszédet erősen a kor szociálrealista (ami, bár szintén baloldali kötődésű, de nem egyenlő a keleti blokkra jellemző szocialista realizmussal) prózája határozta meg, olyan szerzőknek köszönhetően, mint Dag Solstad vagy Kjartan Fløgstad.

A *poetokrácia* kifejezés a mai napig része az irodalomról szóló közbeszédnek, bár időnként negatív előjellel, mint például Geir Gulliksen 2003-as, meghatározó esszéjében. Gulliksen szerint az, hogy a norvég irodalomban ekkora súlyt kapott ez a szó, éppen arról árulkodik, mennyire nem képes a közeg megfelelően hozzáállni az esztétikai élményekhez, és „ahelyett, hogy az olvasás során figyelne arra, a szöveg miként ábrázol politikai vagy egzisztenciális meglátásokat, irodalmon kívüli elköteleződésért kiált”.³ Könnyebb a költő véleményével foglalkozni, mint a költészetével, véli, s esszéjének végkövetkeztetése mintha választóvonalat húzna valóság és irodalom közé. Jelen írás témája vi-

1 *Det Norske Akademis Ordbok*, „poetokrati” szócikk, lásd: <https://naob.no/ordbok/poetokrati>. [Az idézetek fordításai, hacsak másként nem jelzem, mind tőlem származnak.]

2 Johan Ernst Sars, *Bjørnsons Plads i Norges politiske Historie* = Bjørnstjerne Bjørnson, *Artikler og taler*, 1. kötet, szerk. Christen COLLIN – Hans EITREM, Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, Oslo–Koppenhága, 1912, 8.

3 Geir GULLIKSEN, *Poetokrati = Kan vi gjøre det igjen: Tilnærmet samlet sakprosa*, Aschehoug, Oslo, 2013, 453.

szont éppen az a köztes szféra, amelyben a kettő szétszalazhatatlanul összeér: olyan versek, amelyekben konkrét, kortárs politikai események jelennek meg vagy kerülnek feldolgozásra. Előtte azonban érdemes tisztázni, mit érthetünk politikai irodalom vagy politikai líra, illetve aktuálpolitikai költészet alatt.

A politikai líra definíciói

A *politikai líra* kifejezés egyértelmű meghatározásának lehetetlensége abból az egyszerű okból fakad, hogy mind a *politika*, mind a *líra* definícióiból átláthatatlan mennyiségű áll rendelkezésre. Így ezek részletezése a jelen szöveg keretein túlmutatnának, a kettő kapcsolatának elméleti megállapításait viszont elengedhetetlen részletezni.

Az egyik meghatározó megközelítési mód szerint a költészet nem attól lesz politikai, hogy a mindennapi politika színterére lép, állást foglal vagy expliciten utal konkrét eseményekre, személyekre, jelenségekre. Theodor W. Adorno például a líra és társadalom viszonyát vizsgáló előadásában a műalkotás társadalmi tartalmára való rákérdezést sürgeti, és úgy véli, „az egyén társadalomhoz való viszonyának minden lírai költeményben meg kellett találnia saját lecsapódását”.⁴ Mindazonáltal „a költészet [...] társadalmi értelmezésének nem szabad közvetlenül a művek, netán a szerzők úgynevezett társadalmi helyzetére vagy társadalmi érdekelttségére irányulnia”.⁵ Adornót nem az érdekli, hogyan reagál a vers egyes konkrét közéleti jelenségekre, hanem az, hogy miként viszonyul a társadalomhoz mint ellentmondásos egészhez.

Jacques Rancière is, leginkább a hétköznapiól eltérő politikafogalma által, sokkal összetettebben gondolkodik művészet és politika viszonyáról, semmint hogy a politikai költészetet egyszerűen a valóságra adott válasznak tekintse. Szerinte „a politika valójában nem a hatalom gyakorlása és a hatalomért folytatott harc”, hanem leginkább egy olyan szféra megképezése, amely kijelöli, hogy a társadalom mely tárgyakat és alanyokat tekinti relevánsnak, mit tételez érzékelhetőnek vagy mondhatónak.⁶ Az irodalom politikussága tehát azt jelenti, hogy „az irodalom mint irodalom részt vesz a látható és mondható felosztásában, a létezés, cselekvés és kimondás azon összefonódásában, mely

4 Theodor W. ADORNO, *Előadás a líráról és a társadalomról*, ford. HEGYESSY Mária = *A művészet és a művészetek*, szerk. LÁNG Rózsa, Helikon, Budapest, 1998, 49.

5 Uo., 52.

6 Jacques RANCIÈRE, *Az esztétika mint politika*, ford. BAKCSI Botond, Helikon 2013/4., 493.

megalkot egy polemikus, közös világot”.⁷ Rancière szerint nincs „valós világ», mely az irodalmon kívül létezne, hanem csak véges számú konfigurációja van annak, ami valóságként adott, azaz az érzékelésünk tárgya és a beavatkozásaink terepe”.⁸

A politikai irodalomhoz való közelítések egy másik nagy csoportja abból indul ki, hogy a politikai költészet külső jelenségekre született reakció, amely tudatosan viszonyul a történelmi-politikai kontextusához. A költő, esszéista Edward Hirsch társadalmilag érzékeny és politikailag elkötelezett költészetről beszél,⁹ Bibi Jonsson svéd irodalomtörténész egy fokkal továbbmegy, és Göran Greidert idézve úgy véli, a politikai költészet azért születik, hogy használják valamire, azaz egész egyszerűen használati líra (brukslyrik).¹⁰ Kissé finomabban fogalmaz Henning Hagerup norvég esszéista és kritikus, szerinte azt érdemes politikai lírának tekinteni, mely kimondva is témájává teszi a költészet és társadalom közötti viszonyt.¹¹

Izgalmas és termékeny megközelítéseknek találom Rancière és Adorno gondolatait, jelen tanulmányban azonban a kifejezetten politikai célzattal született költészetet és annak a konkrét politikai eseményekhez való viszonyát vizsgálom, a hangsúly tehát nem az inherens, hanem a konkrét politikusságon van. A tévedések elkerülése érdekében az alábbiakban elemzendő szövegeket aktuálpolitikai lírának fogom hívni, ami természetesen nem zárja ki, hogy akár rancière-i értelemben is politikainak tételezzem őket.

Aktuálpolitikai líra alatt azokat a verseket értem, amelyek kortárs közéleti eseményekre reagálnak, és ez szövegszerűen is tetten érhető bennük egy helyszín, egy esemény, egy politikai aktor vagy bármilyen más jól dokumentálható utalás révén. Ez alapján tehát Petri György *Egy törvényre* című, az 1990-es címerváltoztatásról szóló verse inkább aktuálpolitikai költészet, mint Orbán Ottó 1999-es, *A dán királyi főszámvevő jelentése a Fortinbras & Fortinbras cég átvilágításáról* című verse, amelyet szintén nyílt politikai szerepvállalásként szokás értelmezni.¹²

7 Jacques RANCIÈRE, *The Politics of Literature*, Substance 2004/1., 10.

8 Jacques RANCIÈRE, *Dissensus. On Politics and Aesthetics*, Continuum, London – New York, 2010, 148.

9 Edward HIRSCH, *A poet's glossary*, Houghton Mifflin Harcourt, Boston – New York, 2014, 476.

10 Bibi JONSSON, *Nationalism och nazism i parnassens marginal: Om svensk politisk poesi och kampsång*, Nordisk Poesi 2019/1., 23.

11 Henning HAGERUP, *Ikke solen men en brann: Om politisk lyrikk = Vinternotater*, Tiden Norsk Forlag, Oslo, 1998, 181.

12 Vö. KÁLMÁN C. György, *Verselemzés*, Magyar Narancs 2012. 02. 13., https://magyar-narancs.hu/elso_valtozat/verselemzes-78734.

Fontos azonban, hogy az aktuálpolitikai címkében szándékaim szerint semmiféle negatív értékítélet nincs. Szokás ugyanis ezt a fajta költészetet valamiféleképpen alacsonyabb rendű irodalomnak tekinteni, azon az alapon, hogy hamar aktualitását veszítheti.¹³ Ebben a hozzáállásban egyrészt az a kissé idealisztikus gondolkodásmód jelenik meg, hogy a líra nemesebb annál, semmint hogy bemocskolja aktualitások, pláne politikai aktualitások, másrészt az, amely szerint a vers a jövőnek íródik, vagy legalábbis a jövőben válik nagy, meghatározó művé, „igazi költészetté”. Ez utóbbi ráadásul nem számol azzal, hogy minden irodalmi műnek sajátja bizonyos mértékű temporalitás. Természetesen kár lenne tagadni, hogy egy aktuálpolitikai vers könnyedén válhat elavulttá, de a politikai utalások semmilyen módon nem jelentik automatikusan azt, hogy egy szöveg rövid ideig marad érvényes. Arról nem is beszélve, hogy miért lenne feltétlenül értéktelenebb az a szöveg, amely egy hónapig számít relevánsnak?

Az aktuálpolitikai vers továbbá nem feltétlenül propagandaszöveg vagy buzdítódal. A norvég származású amerikai költő, Robert Bly szerint például a politikai költészet „nem írja elő nekünk, hogy tegyünk meg bizonyos dolgokat”, hanem csupán abban segít, hogy tudatosabban álljunk hozzá egyes problémákhoz.¹⁴ A szintén amerikai költő, Adrienne Rich pedig úgy vélekedik, igazi politikai verset nem lehet propagandisztikus célokkal írni. Mivel költészetről van szó, az csakis abból az igényből születhet, hogy a költő végiggondolja a saját hozzáállását az igazságtalansághoz, az ellenállás értelmét, valamint hogy felismerje a fájdalma, a félelme vagy a haragja forrását.¹⁵

Palesztina, Bagdad, Sylvi Listhaug

Az egyik legszembetűnőbb különbség a norvég és magyar politikai líra között, hogy előbbiben jóval több szövegnek adja központi témáját egy-egy aktuális külpolitikai esemény. Az okok mélyebb feltárása egy másik tanulmány tárgya lehetne, itt csupán az egyik lehetséges, inkább

13 Ehhez lásd akár csak Elek Tibor hozzászólását a politikai költészetről szóló ÉS-vitában. ELEK Tibor, *A létező magyar politikai költészetről*, Élet és Irodalom 2011/48., <https://www.es.hu/cikk/2011-12-04/elek-tibor/a-letezo-magyar-politikai-kolteszetrrol.html>.

14 Robert BLY, *Leaping up into Political Poetry = Poetry and Politics. An Anthology of Essays*, szerk. Richard JONES, Morrow, New York, 1985, 134.

15 Adrienne RICH, *Power and Danger: Works of a Common Woman = On Lies, Secrets, and Silence. Selected Prose 1966–1978*, W. W. Norton, New York – London, 1995. [EPUB verzió]

vitaindítóként funkcionáló magyarázatot említtem Eirik Vassenden 2004-es „*Valóságról*”, „*politikáról*” és „*háborúról*” című esszéje nyomán. Álláspontja szerint a norvég irodalmi térben „radikálisnak” lenni vagy lázadni az elit ellen nem ad különleges státuszt, mivel az irodalomnak nagyjából az összes szintjén mindenki „radikális”. Ahogy Vassenden fogalmaz, a norvég kulturális életet vezető politikai robotpilóta mindig kissé a középtől balra húz. Az tehát, hogy külföldön történnek fontos politikai események (Vassenden elsősorban a háborút tekinti ilyennek), lehetőséget ad a norvég irodalomnak a „mi ellenük” nézőpont kipróbálására, valamint a heroizmusra, amelynek a kiélését a hazai politikai közeg – több okból kifolyólag – nem igazán teszi lehetővé.¹⁶ Ezek nyomán könnyű lehet belátni, hogy Magyarországon miért elsősorban „hazai ügy” a politikai irodalom, elég csak az elmúlt években újra és újra felbukkanó *kulturkampf* kifejezésre és a részeként lezajló vitákra gondolni. A különbségeknek természetesen nem elhanyagolható mértékben vannak egyéb, például irodalomtörténeti vagy irodalomszociológiai okai is, de ezekre itt most nincs lehetőségem kitérni.¹⁷

A következőkben konkrét versek példáján keresztül igyekszem bepillantást nyújtani a norvég aktuálpolitikai költészet közelmúltjába. Az első szöveg a *Tolv linjer om en Jaffa-appelsin* [Tizenkét sor egy jaffanarancsról] című vers Jan Erik Vold-tól, akit nyugodtan nevezhetünk a kortárs norvég irodalom élő legendájának, illetve ő az egyik legtöbbet idézett szerző, ha politikai líráról van szó. Vold viszonya a politikai irodalomhoz olyan szempontból különleges, hogy a norvég irodalmi teret tekintve erősen átpolitizált hetvenes években többé-kevésbé apolitikus lírát írt, míg az apolitikus kilencvenes években megjelent versei egyértelműen sorolhatók a társadalmilag elkötelezett irodalomhoz.¹⁸ Erősen politikai ez a szöveg is, amely a 2003-as *Diktet minner om verden* [A vers a világra emlékeztet] című kötetében jelent meg:

Egy jaffanarancs
nem
jaffa-
narancs. Az íze olajfáké,

16 Eirik VASSENDEN, *Om „virkelighet”, „politikk” og „krig”* = *Den store overflaten*, N. W. Damm & Søn, Oslo, 2004, 32–52

17 A kérdéshez izgalmas adalékokkal szolgál magyar részről: HORVÁTH Györgyi, *Utazó elméletek: angolszász politizáló elméletek kelet-európai kontextusban*, Balassi, Budapest, 2014.

18 Henning Howlid WÆRP, *„Virkeligheten, den dusjen”*. Jan Erik Vold gjennom fire tiår, Nordlit 2001/1., 125.

amelyeket gyökerestől
tépnek ki
az ellenség
kotrógépei. Ez

nem
igaz. Az viszont igen,
hogy a törött keresztnek
hosszú karjai vannak.¹⁹

A vers belső összefüggései az olvasó részéről olyan közéleti háttértudást feltételeznek, amely nélkül erősen megkérdőjelezhető a szöveg termékeny befogadása. Természetesen továbbra is a szöveg elemei állnak a középpontban, de ezek az elemek nem feltétlenül csak egymáshoz való viszonyulásaik által kapnak jelentést.²⁰ Ha nem vagyunk tisztában azzal, hogy Jaffa Tel-Aviv része, és nincs tudomásunk az izraeli–palesztin konfliktusokról, akkor a vers első és második mondata között csak nagyon nehézkesen tudunk bármiféle kapcsolatot teremteni. Nem arról van azonban szó, hogy a fikció szférájában létező műalkotás megértéséhez a valóság szférájához kell fordulnunk, hanem arról, hogy a fenti versre is a valóság részeként érdemes tekintenünk, ahogy az már Rancière kapcsán is felmerült.

Ez tehát azt jelenti, hogy egyetlen szféra létezik, és a szöveg ebben fejt ki a hatását, azaz ebben harcol a jelentések megváltoztatásáért, vagyis Rancière-rel szólva beleavatkozik az érzékelhető felosztásába és rekonfigurációjába. A jaffanarancs mint az Izraelből származó népszerű narancsfajta apolitikussága íródik felül azzal, hogy a vers második mondata egyértelműen a Palesztina területén erőszakkal létrehozott izraeli telepekre utal. Az elbizonytalanító harmadik mondat azonban éppen azt illusztrálja, amit Claus Madsen ír vers és valóság viszonyáról: a szöveg valóság, és nem a nyelv a végső célja, mindazonáltal tisztában van a nyelv és valóság közötti viszony problematikusságával, és közvetíti a nyelv valóságért és jelentésért folytatott küzdelmét.²¹

19 Jan Erik VOLD, *Diktet minner om verden*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 2005, 4.

20 Erről lásd Erick BJERG HAGEN, *Autonomiestikken i litteraturforskningen. Enda en gang*, Klassekampen 2004. 01. 17., <https://arkiv.klassekampen.no/8570/article/item/null/autonomiestikken-i-litteraturforskningen--enda-en-gang>.

21 Claus MADSEN, *Den ny autonomi. Lyrikkens relationer til virkelighed i lyset af nykritik, strukturalisme og formalisme = Nye positioner i samtidslyrikken. Modernisme i nordisk lyrik 10*, szerk. Rasmus DAHL VEST – Eirik VASSENDE, Alvheim & Eide, Bergen, 2019, 49–50.

Az „[e]z nem igaz” kijelentés azonban erős kettősséget hordoz magában. Bár a versbeszélő látszólag visszavon egy állítást, és ezáltal mintegy megsemmisíti a vers addigi kijelentéseit, tisztában kell lennie az-
zal, hogy utólagos korrekció nem szünteti meg teljesen a befogadás
során már megképződött kapcsolatot a jaffanarancs és a gyökerestől
kitépett olajfák között. Ez a kijelentés ráadásul a szöveg líraiságát is
visszavonja, hiszen ha a beszélő versként tekintene a szövegre, nem lenne feltétlenül szüksége a helyesbítésre, mivel egy versnek, szemben egy politikai kijelentéssel, egyébként is nehezen lehetne számonkérni az igazságtartalmát. Ez a gesztus tehát felfogható a politikusság erősítéseként is.

Az utolsó mondat, az első kettővel ellentétben, egy objektíve akár valósnak is tetelezhető kijelentést tartalmaz, abban vizont különbözik az eddigiektől, hogy nehezebb egyértelmű aktuálpolitikai utalásra lelni benne. Fenyegetésként is értelmezhető baljós sorokkal zárul a vers, és ez a sokféle interpretációra való nyitottság mintha annak mondana ellent, hogy az aktuálpolitikai tartalom a „költészet” rovására megy.

Épp ezért gondolom kissé félrevezetőnek politika és költészet szembeállítását abban az értelemben, ahogy azt például Atle Kittang is megemlíti a *Politika és költészet – egy önellentmondás?* című esszéjében: a költészet jelentséggazdag, sok konnotációval dolgozik, kontemp-lációra késztet, miközben a politika jellemzően az egyértelmű állás-pontok terepe.²² Miért kellene azonban a költészet ilyen, a politika pedig olyan legyen? Illetve Jan Erik Vold versénél maradva, miért ne lehetne az aktuálpolitikáról összetettebb módokon, akár „klasszikus” lírai minőségben beszélni?

A politikáról való beszédet más szempontból világítja meg a követ-kező vers, a *Guernica 1937 – Bagdad 2003*, melyben a középgeneráció egyik legmeghatározóbb költője, Steinar Opstad dolgoz fel szintén köz-el-keleti témát. Opstad meglehetősen ritkán érinti verseiben a közélé-tet, ha mégis, akkor szinte kizárólag nemzetközi eseményekre reflektál.

A 2009-es *Avhymninger* [Himnuszتانítások] című kötet *Avdu-kinger* [Leleplezések] ciklusában megjelent írás egy, a 2009-es kötet-be kerüléshez képest már nem is annyira kortárs politikai eseményt elevenít fel:

22 Atle KITTANG, *Politikk og lyrikk – ei sjølvmotseiing?* = *Dikteunstens relasjonar: estetikk, kultur, politikk*, Gyldendal, Oslo, 2009, 223.

Amikor az USA külügyminiszterének
 Irak megszállását kellett volna megindokolnia,
 észrevették, hogy az emelvény mögött
 Picasso *Guernicája* lóg,
 és még időben gondoskodtak arról,
 hogy le legyen takarva

Picasso egy lovat és egy bikát festett,
 akiknek feje megcsönkített testek
 fölé magasodik,
 de nem volt hajlandó elmagyarázni a szimbolikát,
 azt mondta: a ló az ló, a bika az bika,
 olyannak festem a dolgokat, amilyennek látom őket

A *Guernica* nem akadályozta meg
 a külügyminisztert abban, hogy elmondja a beszédét
 A letakart kép metaforája lett annak,
 amit tudnunk kellett volna,
 amit meg kellett volna értenünk

Írok, tehát én is részese vagyok mindennek,
 és ez azt is jelenti,
 hogy nem vagyok megbízható tanú,
 vagy másképpen:
 az, hogy szeretek és szenvedek, nem bizonyít semmit²³

A vers abban is különbözik a Vold-szövegtől, hogy az aktuálpolitikai tartalom nem csak utalásszinten, hanem egészen konkrét módon van jelen benne. Az esemény valós, 2003. február 5-én Colin Powell amerikai külügyminiszter tényleg úgy adott sajtótájékoztatót az ENSZ New York-i székházában az iraki háborúról, hogy a *Guernica* mögötte lógó faliszőnyeg-reprodukcióját letakarták egy kék függönnyel. A szöveg időtállóságát, amelynek bizonyítéka a hat év eltérés Powell sajtótájékoztatója és a vers kötetbe kerülése között, éppen ez az explicit politikusság is biztosítja. A *Guernica 1937 – Bagdad 2003* ugyanis nem elsősorban a befogadó aktuálpolitikai háttértudására épít, hanem a történelmi és művészettörténeti ismereteire, amennyiben magától értetődőnek veszi,

23 Steinar OPSTAD, *Az elégett naplóból. Válogatott versek*, ford. VAJNA Ádám, Balatonfüred Városért Közalapítvány (Tempevölgy), Balatonfüred, 2020, 38–39.

hogy az olvasó tisztában van Pablo Picasso képének jelentőségével és történelmi kontextusával. A *Guernica* éppen a politikaiként értelmezett művészeti alkotás időtállóságának egyik legékeesebb példája, melynek befogadástörténetét végigkísérték a közéleti viták.²⁴ Opstad ekphraszisként is értelmezhető írásában ezt használja fel. A vers ráadásul izgalmas módon nyúl a műfaji konvenciókhoz, a Laura M. Sager Eidt által bevezetett négy ekfráziskategóriából hármát is magába foglal, ráadásul a kevésbé összetettől a bonyolultabb ekfrázistípus felé haladva. Az első versszak *járadékos ekfrázis* (attributive ekphrasis), vagyis olyan jelenetre való utalás, amelyben műalkotást mutatnak be vagy említenek meg; a második versszak *ábrázoló ekfrázis* (depictive ekphrasis), azaz a kép konkrétabb leírása; a harmadik versszak pedig *értelmező ekfrázis* (interpretive ekphrasis), amelybe a műalkotásról alkotott reflexiók tartoznak.²⁵

A vers azonban nem csupán háborúellenes aktuálpolitikai költészet, és ez a negyedik versszakban válik egyértelművé. Opstad már a *Guernica* említésével is látványosan tematizálja művészet és politika viszonyát, az utolsó versszakban viszont kifejezetten explicitté teszi azt. Sőt, első látásra mintha éppen visszavonná a megszólalás jogosságát azzal, hogy kijelenti, „nem vagyok megbízható tanú”. Itt érdemes azonban visszatérni a második versszak Picassójához, aki nem hajlandó egyértelműsíteni a szimbolikát, és azt állítja, „olyannak festem a dolgokat, amilyenek látom őket”. Mintha Picasso éppen azért nem szeretné megmagyarázni a művét, mert – akárcsak a vers beszélője – tudja magáról, hogy nem megbízható tanú. A *Guernica* nem azért lesz tehát politikai, mert a művész kijelentéseket tesz (azaz kimondva is tanúként lép fel), hanem attól válik azzá, ahogyan a nézők befogadják. Ugyanígy az, hogy a versbeszélő (vagy éppen a költő) szeret és szenved, nem bizonyít semmit. Az viszont már igen, ami a befogadás során létrejön. A versbeszélő Picassóhoz hasonlóan olyannak festi le a dolgokat, amilyenek látja őket, a többi nem rajta múlik.

Opstad és Vold verse is olvasható tehát olyan szöveggént, amely végeredményben az aktuálpolitikai költészet problémáit is tematizálja, és ez alól nem lesz kivétel Nils-Øivind Haagenen *Jeg kan ikke snakke for avisredaktørene eller skuespillerne eller musikerne eller teaterfolket* [Nem

24 Erről lásd David COHEN, *Hidden Treasures. What's so controversial about Picasso's Guernica?*, Slate 2003. 02. 06., <https://slate.com/news-and-politics/2003/02/what-s-behind-the-un-cover-up-of-picasso-s-guernica.html>.

25 Laura M. SAGER EIDT, *Writing and Filming the Painting Ekphrasis in Literature and Film Editions*, Rodopi B.V., Amsterdam – New York, 2008, 45–56.

beszélhetek az újságok szerkesztői vagy a színészek vagy a zenészek vagy a színházi emberek nevében] című verse sem. A szöveg Haagensen 2019 őszén megjelent, erősen átpolitizált *Det uregjerlige* [Az önfejtűek] című kötetéből való, és válaszként íródott egy Sylvi Listhaugtól származó idézetre, aki a norvég jobboldali Fremskrittspartiet [Haladás Párt] 2013-tól több miniszteri posztot is betöltő politikusa. Ez az idézet nem is klasszikus mottóként, hanem külön oldalon, a vers előtt olvasható, és Listhaug önéletrírásából, a *Der andre tier* [Ahol mások hallgatnak] című könyvből származik: „[a]z újságok szerkesztőiről, a politikusokról, a PR-osokról, az írókról, a színészekről, a zenészekről, a színházi emberekről beszélek, azokról, akik piedesztálra emelik magukat, és úgy érzik, jobbak mindenkinél”.²⁶ Erre reflektál már a vers címe is, az első sor pedig folytatja a mondatot:

de beszélhetek az írók nevében

beszélhetek a nevükben
mert a fél életem azzal telt
hogy velük beszélek

mint újságíró
mint kolléga
mint barát
és mint kiadó²⁷

Az előző két verssel kapcsolatban kevés szó esett arról, hogy az aktuálpolitikai versekben megszólaló hang hogyan pozicionálja magát, valamint hogy kihez és miért beszél. Természetesen egyik itt szóba kerülő írás sem a romantikus gyökerű képviselői tradíciót folytatja, de ezzel sokat még nem állítottunk, lévén, hogy 21. századi szövegekről van szó. Egyéb általánosító kijelentéseket azonban első pillantásra nehéz lenne tenni, hiszen például Vold versében a beszélő teljesen háttérbe szorul, Opstadnál viszont éppen előtérbe kerül, míg a másik két kérdésre nem kapunk egyértelmű választ. Ami Haagensennél különleges ebből a szempontból, hogy a kihez (Sylvi Listhaug) és a miért (cáfolat, meggyőzés) is kimondásra kerül. Az előző két vershez képest

26 Idézi Nils-Øivind HAAGENSEN, *Det uregjerlige*, Forlaget Oktober, Oslo, 2019. [EPUB verzió]

27 *Uo.*

tehát ez a szöveg sokkal közelebb kerül a politikai beszédhez, amelynek inkább jellemzője, hogy valamire való válaszként, és egyértelműen a cáfolat vagy a meggyőzés céljából születik.

A fenti bevezető sorok után a szöveg azzal folytatódik, hogy a versbeszélő feleleveníti néhány személyes emlékét más norvég írókkal, például hogy Per Pettersonnal üldögél kis asztaloknál, aki amikor új könyve jelenik meg, mindig elmondja, hogy ez alkalommal nem sikerült, most el fogják kapni a kritikusok, de aztán sosem lesz így; vagy például hogy Jan Erik Vold felhívja Stockholmból telefonon, és meghallgattatja vele az esőt, majd azt kérdezi, szép, ugye; esetleg hogy Vigdis Hjorth arra kéri egy közös felolvasásukon a közönséget, hogy „olvassanak, amit akarnak / éljenek úgy, ahogy akarnak”.²⁸ A vers tehát személyes élményekkel igyekszik cáfolni az elitizmus, a beképzeltség vádját, és miután kijelenti, hogy az írók éppen azért írók, mert mindekire felnéznek, a következő sorokkal zárul:

az írók felesleges
jelentéktelen
alkalmatlan
gyerekek

akik megpróbálnak csendben ülni a székükön

és ez nem találó megfogalmazás
és ez nem túlzás

ez húsz év az életemből
valószínűleg a húsz legjobb
(még ha ez nem is mond sokat)²⁹

Az írók ilyenfajta lefokozása meglepő gesztus egy egyértelműen közéleti kötetben, amely verseinek nagy része valamiféle aktuálpolitikai eseményre való reflexió, számos szövegben kerülnek elő konkrét események vagy politikai aktorok, és minden vers alatt pontos dátum jelzi a szövegen kívüli valósághoz való kapcsolatot. A vers ezzel azt az alapvető kérdést tematizálja, hogy milyen joggal és kinek a nevében beszél, beszélhet a költő, ha politikai állításokat tesz. A címben kizárja

²⁸ Uo.

²⁹ Uo.

a mások nevében való beszéd gyakran szinte elvárásként megfogalmazódó lehetőségét,³⁰ és bár végeredményben egy csoport tagjaként annak nevében szól, ennek a csoportnak azonban éppen a politikai megszólaláshoz (sőt, gyakorlatilag bármiféle megszólaláshoz) való jogát kérdőjelezi meg. Igaz, ezt a gesztust kiegészíti az „akik megpróbálnak csendben ülni a székekön” sor, amelyet akár úgy is értelmezhetünk, hogy az írók valamiféle belső kényszer hatására, de legalábbis akaratuk ellenére nyilvánulnak meg. Hogy nem ők tehetnek arról, hogy beszélniük kell.

Végeredményben valami hasonló történik itt, mint Opstad versében: a hangsúly arról, hogy mit mond a szerző, áttevődik arra, hogy mit szól a befogadó. Mintha a lényeg egyik elemzett versben sem a megszólaló személye vagy véleménye lenne. Voldnál, mint már említettem, a beszélő teljesen háttérbe vonul. Opstadnál hiába lép elő és vonja vissza látszólag az állítását, a picassói csendben maradás gesztusával jelzi, hogy ne a művészre figyeljünk. Haagensen versében hasonló válszút elé kerülünk: vagy hiszünk a beszélőnek, és a politikai költészet mint olyan megkérdőjeleződik, vagy a beszélő állításából azt a következtetést vonjuk le, hogy ne rá figyeljünk, ne azzal foglalkozzunk, ki és milyen jogon tesz állításokat. Figyeljünk arra, hogy mint befogadók, hogyan viszonyulunk a versekben érintett politikai problémákhoz.

30 Erről lásd Jay PARINI, *Why Poetry Matters*, Yale University Press, New England – London, 2008, 117; ill. Edward HIRSCH, *How to Read a Poem. And Fall in Love with Poetry*, Harcourt, New York, 1999, 180.

Horváth Márta – Szabó Erzsébet (szerk.)

Hogyan olvassunk krimi?

*Új perspektívák a detektívtörténet
kutatásában*

Ráció Kiadó
Budapest, 2019

P. Szathmáry István

GYILKOS AZ ELMÉNKBEN

Magyarország egészen bizonyosan az a hely, ahol több magyar nyelven írt tanulmányt lehet olvasni a krimiről, mint magyar nyelven írt krimi. Ám tulajdonképpen ezzel nincs is (akkora) baj. Krimet (pontosabban jól megírt krimi) persze élvezettel olvashatunk úgy is, ha egy árva sort sem olvastunk a műfaj elméleti vonatkozásairól. És abban az esetben is, ha az ember (jól megírt) tanulmányokat olvas a mindmáig népszerű zsánerről. A Ráció Kiadó gondozásában megjelent *Hogyan olvassunk krimi?* című kötet ez utóbbi élvezethez kínál fogyasztánivalót.

A gyilkos a kreatív alkotó, a nyomozó csupán kritikus – mondta G. K. Chesterton (maga is a zsáner szorgos iparosa). Ez a frivol bonmot is (amit kifordíthatunk így: a kritikus nyomozó „csupán”) mutatja, a krimi mint műfaj eo ipso kínálja magát, hogy az irodalomértés analógiájaként szolgáljon. És szolgál is becsülettel hosszú ideje. Ahogy rögtön a kötet bevezető írásában is olvashatjuk: „Bár a detektívtörténet egy viszonylag merev sémára építkező műfaj, mégis olyan sokoldalú szövegtípus, hogy a legkülönbözőbb irodalomelméleti megközelítések fedezték fel a maguk elméleti premisszáinak igazolását benne” (7).

Jelen kötet is hozzájárulás ehhez a termékeny együttműködéshez a kreatív gyilkosok és a figyelmes nyomozó-kritikusok között. Elméleti premisszaként ez esetben a kognitív poétika kínálkozik, mely többek között azzal kíván új megközelítést adni, hogy „[v]izsgálódásainak középpontjában nem az irodalmi szöveg és nem a szerző, hanem a szövegre, a szövegjegyekre, a szöveg felépítésére egy bizonyos módon reagáló (naiv, természetes) befogadó áll” (7–8). Az már önmagában vitára sarkalló kitétel lehetne, hogy kit és mit is értünk naiv vagy természetes befogadó alatt, és naivitásunk vajon mennyire tartható fenn rendszeres krimifogyasztóként, ám az ezen való töprengés szétfeszítené jelen írás kereteit. Talán érdekesebb a tanulmánykötet azon törekvését középpontba állítani, mely az olvasó morális előfeltevései és a szövegek közötti találkozási pontok, valamint az így létrejövő – esetleges – feszültségek mentén vizsgálja a krimiket. Hiszen – ahogy az a kötetben többször is megerősítést nyer – „a detektívtörténet cselekménye az (erkölcsi, jogi és episztemológiai értelemben) felborult világrend visszaállításának története, ami jól példázza a modern ember gondolkodását, aki bízik az igazság megismerhetőségében és a világ rendjének helyreállíthatóságában” (7).

Nem követve szigorúan a tanulmánykötet felépítését, érdemes elsőként – a fenti gondolatmenetet szem előtt tartva – Horváth Márta tanulmányát (*Morális ítélet és detektívtörténet – A kétféle jog problémája Agatha Christie Gyilkosság az Orient expresszen című detektívregényében*) játékba hozni. Christie-t szokás – nem alaptalanul – a detektívtörténetek királynőjeként aposztrofálni, és tény, hogy az angol szerző művei jelentik a szélesebb közönség számára is azt, amit a szakirodalom „klasszikus detektívtörténetként” emleget. Nála szilárdul meg és véglegessedik számos olyan ismérv és karakterjegy, amelyek mindmáig meghatározzák – az időközben született számos moduláció és szárba szökkenő alműfaj dacára is – a zsáner alapvonásait. Ám – érvel a kritikus-nyomozó – a dolgok ez esetben sem feltétlenül azok, aminek elsőre látszanak.

Mert bár Christie híres regénye messze nem kísérletező, posztmodern krimi, ám „egy olyan zárlattal, mely éppen a morális ítélet szempontjából nem simul tökéletesen a klasszikus mintázatba” (91). Hogy ezt kellően alátámassza, Horváth a regény elemzését megelőzően hosszasan taglalja a morális ítélkezés hátterében álló kognitív képességeket és azok evolúciós eredetét. És ebben a törekvésben érhető tetten a kötet majdnem egészére jellemző aszimmetria, mely a kötelező – és gyakran

hasznos gondolatokat megfuttató – elméleti felvezetések és a konkrét elemzések közötti hangsúlyeltérésekből fakad. Persze mindez annak is következménye, hogy konferenciakötetet tartunk a kezünkben, amely esetén a nyomozó-kritikus talán a kelleténél is jobban rákényszerül arra, hogy bizonyítási eljárását komoly retorikai teljesítménnyel támasz-sza alá, azonban az említett aránytalanság enyhítésével izgalmasabb végeredményt kaptunk volna.

Ezzel együtt Horváth írása izgalmas, különösen a konkrét regényelemzésre fókuszáló részei. Mivel nem illik krimik poénját lelőni, nem árulom el, a szerző szerint milyen morális dilemmák ütközőpontja Christie híres műve, annyi azonban elmondható, hogy a tanulmány valóban érdekfeszítően tárgyalja az olvasó különféle morális ítélkezéseinek működését fikción belül és túl, elsősorban az igazságérzet mint alapvető emberi irányultság szempontjából. Éppen az a fókuszáltság a legizgalmasabb a kötet által alkalmazott kognitív megközelítés esetében, mely módot nyújt arra, hogy az olvasó valós és fikciós tapasztalatai közötti izgalmas kölcsönhatásokat járja körbe. Ugyanakkor kérdés számomra – amit az egyébként alapos elemzés nem érint –, hogy mennyire lehet általánosnak és a befogadói horizonteltolódástól független adottságnak venni a mindenkor olvasók morális viszonyulásait. Magyarán: mennyire lehet generális, mert evolúciósan adott sajátosságnak tekinteni a morális értékítéletek működését, és mennyire befolyásolja azokat az adott olvasók szociokulturális háttere.

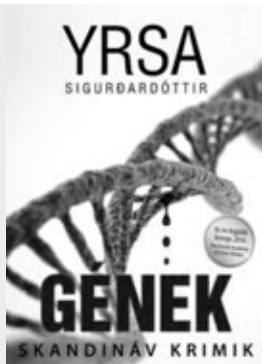
Ha a Christie-krimi esetében óvatosan jártunk el, akkor Dennis Lehane *Viharsziget* című, filmfeldolgozást is kapott regénye esetében ez az előzékenység még inkább indokolt. Nehéz lenne ugyanis nem spoilerezni egy olyan szöveg esetében, amelynek tétje éppen az – érvel Szabó Judit *Csavar a végén* című tanulmányában –, hogy az olvasó kénytelen felülbírálni az előzetes előfeltevéseit, mindenekelőtt azt, hogy hagyományos bűnregényt vagy thrillert olvas, és ehelyett a „belső elvárásokra támaszkodva, azaz az elbeszélésből kiindulva próbálja a történet kauzális láncolatát rekonstruálni” (38). Hogy ezt az állítást alátámaszsa, a tanulmány szerzője részletesen foglalkozik a meglepetés kognitív alapú elemzésével, nem egy tanulságos és továbbgondolásra érdemes szempontot felmutatva.

Bár a krimi igen könnyen azonosítható műfaji sajátosságokkal bír, a krimiolvasás-nyomozás mint kód arra csábít, hogy a kategorizálási szigorból engedve az elemző (nyomozó) más műfajba, sőt más műnem-be sorolt művek felé is a krimiolvasás során hasznosított tapasztalatokkal

felvértezve közeledjen. Így válhat a krimi-szakirodalom egyik állandó hivatkozási pontjává Szophoklész *Oidipusz király* című tragédiája vagy Dosztojevszkij *Bűn és bűnhődése*. Mégis talán nem árt ezen a téren az óvatosság. Mindenesetre valami hasonlóra vállalkozott Simon Gábor is, aki *A bűn felfedezése* című tanulmányában, ahogy írja, megpróbálja „bemutatni azt a családi hasonlóságot, amely Arany János balladái és a klasszikus detektívtörténetek között felfedezhető” (53). A tét ebben az írásban tulajdonképpen nem a krimiértés elmélyítése, hanem a ballada műfajelméleti problémáinak körbejárása.

A *Hogyan olvassunk krimi*? egyik kétségbevonhatatlan erőnye a sokféle, látszólag széttartó érdeklődés összegereblyézése egy olyan elméleti keret által kijelölt térben, ami kellően rugalmas ahhoz, hogy beleférjen például a krimi gyerekirodalmi vonatkozásainak vizsgálata (Szilvássy Orsolya: *Émile, Emil és a detektívek*), egy Tourette-szindrómás muszájnyomozó furcsa kalandjainak – és ezáltal ennek a betegségnek a történetsszervezés szintjét meghatározó szerepének – a bemutatása (Farmasi Lilla: *„Sőbb a temminél”*). De jut hely a még mindig népszerű skandináv krimik egyik reprezentáns szerzőjének, Karin Fossumnak (Domsa Zsófia: *„...mi emberek azt hisszük el, amit akarunk”*), és olyan műfajteremtő íróknak is, mint Edgar Allan Poe (Benyovszky Krisztián: *Manipuláció és szerepjátszás Edgar Allan Poe Te vagy az! című bűnügyi történetében*).

Ha már az elején szóba került a magyar nyelvű krimik terén tapasztalható viszonylag csekély kínálat, érdemes külön megemlíteni Kálai Sándor írását, aki sajátos és termékeny megközelítésben, a paratextusok felől olvassa össze a kortárs Kondor Vilmos Bűnös Budapest sorozatát és az 1927-ben megjelent, anonim szerzőségű regényciklust, a Rókus kórház rejtelsei című sorozatot. A helyszűke miatt nem említett vagy részletesen nem tárgyalt további tanulmányokkal együtt a *Hogyan olvassunk krimi*? innovatív és friss szemléletű – nem mellesleg az olvasási étvágyat is fokozó – kézikönyv nem csupán a nyomozó-kritikusok, de az ártatlan szemtanúk, a lelkes krimiolvasók számára is.

Yrsa Sigurðardóttir

Gének

Fordította Németh Anikó Annamária

Animus
Budapest, 2017

Ficsor Benedek

PUHÁRA FAGYOTT TESTEK

„A motor barátságos duruzsolással kelt életre. Helgi egészen megnyugodott, mire útnak indult. Ezt most sikerült megúsznia. Igen ám, de alighogy kihajtott az utcára, fékezni kényszerült: közvetlen szomszédjuk két kislány, Stefán és Bárdur ott álldogált az úttest kellős közepén. Helgi előrehajolt, és látta, hogy mezítláb vannak, és pizsamát viselnek. A hőmérséklet fagypont alatt volt, emellett cudar szél fújt. Elment az eszük a szüleiknek? [...] Megfordult a fejében a lehetőség, hogy kikerüli a két fiút, és továbbhajt. [...] Ekkor a kisebbik fiúból fájdalmas zokogás tört elő. A fészkes fenébe! Nem hajthat el csak úgy egy síró kölyök mellett. Vagy mégis? [...] Jobbra tekerte a kormányt, és amilyen lassan csak lehetett, továbbhajtott. Amikor elhaladt a testvérek mellett, azok csak álltak, a döbbenettől elnyílt szájjal. A kisebbik nem akart hinni a szemének: a torkán akadt a zokogás. Még elég kicsik voltak, és abban az illúzióban ringatták magukat, hogy a felnőttek egytől egyig jó emberek. [...] Nos, bőven van még mit tanulniuk” (26–27).

Helgi, egy biztonságtechnikai cég alkalmazottja, nyugtalanul aludt, éjjel különös zajok verték fel, reggel pedig úgy érezte, mintha nem tért volna teljesen magához. Sietnie kellett, ha nem akarta lekésni az értekezletet, amelynek sikerén egy kormányzati megrendelés múlhat, tette ebben a kontextusban jelenik meg a regény második fejezetének elején. Az irodalomba mesekönyvszerzőként belépő – civilben mérnökként

dolgozó – izlandi Yrsa Sigurðardóttir a banális helyzet szegényes eszköztárának felhasználásával érzékenyen építi fel a nyugtalanító szituációt: a gyermeki fantázia és a felnőtt valóság összeütközése tragikus, és belengi a határvidékek – az emberi reakciók szélsőségeinek – misztikumát. A *Gének* egyik kulcsjelenete, ahogy a fagyban és cudar szélben mezítláb álldogáló testvérpárt sorsukra hagyja az értekezletre igyekvő férfi. Abból a szempontból mindenképpen az, hogy a szerző ezzel a cserbenhagyással ragadja meg talán leghitelesebben a gyermeki lét biztonságában rejlő káoszt. A hátralévő bő négyszáz oldalon pedig megkapó lelkesedéssel bontja le a jelenet állítását, hogy a génekbe kódolt szükségszerűség jelöli ki és határozza meg a narratívát.

A nagyjából háromszázezer potenciális olvasóval bíró kortárs izlandi irodalom sokszínűsége és sikere akár paradoxonként is feltűnhetne a sziget költészete és prózája történetének ismerete nélkül. Snorri Sturlusontól, a *Prózai Edda* szerzőjétől a Nobel-díjas Halldór Laxnessen át a *Mennyi és Pokol*-trilógia alkotójáig, Jón Kalman Stefánssonig Izland világirodalmi jelentősége megkérdőjelezhetetlen. Az ország legnépszerűbb irodalmi exportcikkei között immár – a skandináv krimi konjunktúrájának eredményeként – a bűnügyi szerzők is helyet kaptak: Arnaldur Indriðason mellett elsősorban a horror és thriller zsánerében is otthonosan mozgó Yrsa Sigurðardóttir.

Az északról érkező bűnügyi történetek újabb paradoxonnal szembesítenek: hangsúlyosan szociografikus megalapozottságú nyomozásuk egy olyan társadalom terméke, amely számára szinte ismeretlen a bűnelkövetés a krimikben megjelenő narratívája. „Néha hallunk hírt hasonló esetekről, külföldi nagyvárosok alvilági köreiből szokott ilyen-mi megtörténni, de az izlandi gyilkosok jellemzően nem vetemednek ilyen szélsőséges erőszakra. (...) Izlandon senki sem halt meg azért, mert megkínozták, de még maradandó sérülést sem szenvedett ilyen okból” – érzékelteti a *Gének* büntetnének súlyát a rendőrségi patológus. „Izland szerintem túlságosan kicsi ország ahhoz, hogy egy perverz csak úgy vaktában válasszon magának áldozatot egy ilyen borzalmas gyilkossághoz” (79) – vonja le a következtetést a kórboncnok.

Ha elfogadjuk Borges állítását, hogy „a bűnügyi történet speciális olvasótípust hozott létre”,¹ akkor a skandináv krimi esetében szükségesnek látszik tovább szűkíteni a kört, az északi zsáner kinevelte és most már feltételezi a saját különleges olvasótípusát. Ez a bűnügyi történetek

1 Jorge Luis BORGES, *A krimi*, ford. TÓTH Éva = *Jorge Luis Borges válogatott művei IV. – Az öt kastély*, szerk. SCHOLZ László, Európa, Budapest, 2009, 104.

műfaji jellegzetessége miatt sem tűnik túlzásnak, hiszen a rejtély megfejtése szorosan összefonódik az olvashatóság problémájával. A nyomozás a műfaji meghatározások szerint² kétszeres értelmezési folyamat, amelyben a bűntény a szöveg strukturális analógiájaként tételeződik, így az elkövetés módját rekonstruáló nyomozó és az ő munkáját követő olvasó pozíciói egymásba csúsznak. Egy nordikus gyilkost ez alapján főként egy nordikus olvasó képes elkapni, Yrsa Sigurðardóttir prózája pedig eminens módon érvényesíti a műfaji kódokat, jó érzékkel játszva rá a sztereotípiákra a történetvezetés és a karakterábrázolás terén.

Kelet-európai olvasóként elsőre talán – nem is annyira irodalomtudományi indíttatásból – megkérdőjelezzük az északi bűnügyi történetek valóságreferenciáját, ha arról esik szó, hogy a világ legfejlettebb, legvidámabb és legnyitottabb demokráciái is ugyanúgy elvesznek a bürokrácia útvesztőiben, mint mi magunk. Ezzel minden bizonnyal a skandináv szerzők is tisztában vannak, a hatásadásnak tűnő gesztuson túl azonban azért is válhatott kedvelt eszközzé körükben az éles társadalomkritika, vagyis az arctalan rendszerrel folytatott banális küzdelem, és a küzdelmet folytató kisember banális létezésének realista ábrázolása, mert a kisszerűség, akárcsak a komor, fagyos és szürke környezet, tökéletes háttérként szolgál a cselekménynek. Kiemeli a bűntényt, és megerősíti az elkövető vagy épp a nyomozó kontúrjait. A szöveg alapján hasonlóan vélekedhet Yrsa Sigurðardóttir is, aki a hatóságok működésének aprólékos feltárása során az érdektelenség, az unalom és korrupció mélyrétegeiből még némi karkai abszurditást is a felszínre hoz.

A *Géne*ekkel indult (egyelőre hat-, magyar nyelven háromrészes) sorozat – Freyja és Huldar esetei – a gyermekvédelem, a rendőrség és a bizzarr gyilkosságok háromszögében pozicionálja magát. A gyerekpszichológus Freyja, és Huldar, a nyomozó első ízben egy brutális emberölés szemtanújának védelme érdekében kénytelenek összefogni. A közös munkát az egy éjszakás kalandjuk emléke nehezíti: a férfi hazudott a munkájáról, és bár a kémia megvolt kettejük között, a bizalom végleg elveszett. A nagyobb jó érdekében azonban félre kell tenniük a személyes problémáikat, hiszen egy hétéves kislány megmentésre vár. Margrét az ágy alatt lapult, miközben a gyilkos kivégezte az édesanyját. Látni csak pillanatokra látta az elkövetőt, de a hangját mindvégig hallotta, a tettes ugyanis részletesen kifejtette motivációját a lemeszárolni

2 Lásd például Dömötör Edit, *A tömeg embere és az embertömeg*, Kalligram, 2005. március–április.

kívánt nőnek. Csakhogy erről a kislány nem beszél, Freyjára és Huldarra vár, hogy rekonstruálják a bűntény „hanganyagát” úgy, hogy a gyermeknek ne okozzanak további lelki sérülést.

Amikor egy második áldozat is előkerül, akivel a tettes ugyanolyan bestiális kegyetlenséggel végzett – a gyilkos fegyver mindkét esetben egy-egy ártatlannak tűnő háztartási eszköz volt –, a térbeli nyomozás hirtelen időbeli távlatot nyer. És ezzel el is érkezünk a skandináv krimik újabb elteveszthetetlen attribútumához: a múltba vezető nyomokhoz. Az északi történetek esetében a bűntény jellemzően egy ősbűn következménye, vagyis a gyilkosság egy determinált rendszer terméke, a jelen idejű szereplők – a hatóság – számára azonban hiányzik az ok-okozatiság. Freyja és Huldar nem tudhatták, hogy mi köze lehet a gyilkosságokat évtizedekkel megelőző prologusban felbukkanó három kisgyermeknek az áldozatokhoz, így az előre kijelölt narratívát sem beszélhetik el a sajátjukként. A nyomozás tétje látszólag az, hogy vajon egymásba illeszthető-e a detektívként fellépő szereplők és az elkövető története. Amihez meg kellene tanulniuk a nyomok alapján a másikat olvasni: „[...] a vágyként felfogott értelmezés azt jelenti, hogy a bizonyíték mindent elmond nekünk, kivéve azt, hogy hogyan kell olvasni: úgy olvasni, hogy általa a Másikhoz jussunk”.³

A feltárás – ahogy a legtöbb krimiben – a *Gének* esetében is volta-képpen ismétlés, az elkövetés módjának újrajátszása a rekonstrukcióban. Az ismétlés és az emlékezés ugyanaz a mozgás, csak ellenkező irányban, mert amire emlékezünk, az volt, vagyis visszafelé megismétlődik; a tulajdonképpeni ismétlés ezzel szemben előre emlékezik – írja Kierkegaard *Az ismétlésben*.⁴ Ez alapján a nyomozó előre emlékezik, és így, ismét a dán filozófust idézve, az életet választja. Csakhogy a regényben az emlékezés és az ismétlés fogalmai összekeverednek. A gyilkos a tette elkövetésekor egyszerre utal vissza az ősbűnre, és jelöli ki a detektívek útját a gyilkossággal, vagyis az időben mindkét irányba emlékezik, egyszerre állítva a halált és az életet, kellemetlen helyzetbe kényszerítve a pozíciójuk meghatározottsága – vagyis a tudáshiány – miatt csak rekonstrukcióra képes üldözőit.

Bár az üldöző a regény kontextusában túlzásnak tűnik. Sigurdardóttir ugyanis a klasszikus krimi narratívájából tendenciózusan kiselejtezi

3 BÉNYEI Tamás, *Rejtélyes rend. A krimi, a metafizika és a posztmodern*, Akadémiai, Budapest, 2000 (Modern filológiai füzetek 57.), 132.

4 Søren Aabye KIERKEGAARD, *Az ismétlés. Félelem és reszketés. Filozófiai morzsák. A szorongás fogalma. Előszók*, ford. Soós Anita – GYENGE Zoltán, Jelenkor, Pécs, 2014, 7.

a valódi nyomozói munkát. Freyja és Huldar teszik a dolgukat, gyűlnek a nyomok, ám ezeknek a Másik olvashatósága szempontjából semmi jelentőségük nincs. Mintha a rejtély elveszítette volna jelentőségét, és az olvasás aktusa kizárólag az ismétlést célozná. Még hozzá annak egy újabb szintjét: a génekben megismételt emberi létezés determinizmusát. Melynek során – akárcsak a gyilkos – egyszerre mindkét irányba emlékezünk.

Azzal, hogy a nyomozás intellektuális játékát felfüggeszti a létezési módra irányuló kérdések kedvéért, a szerző a hard-boiled, vagyis a kemény krimik világát idézi meg. A mások mellett Dashiell Hammett és Raymond Chandler nevéhez köthető alműfaj műveiben a nyomozó, az elkövető és a társadalom léthelyzete gyakran felülírja a bűntény rejtélyét. A kemény krimivel való rokonságot erősíti az elkövetés módja is, amely a holttestet mint „a vágy tárgyát” tételezi, hiszen „az illedelmes, viktoriánus holttesteknél sokkal érzékibbek a kemény krimik széttrancsírozott, darabokra szabdalt tetemei”.⁵ Sigurðardóttir szinte tobzódik a szelíd háztartási eszközökkel elkövetett kegyetlenségben és annak a szemtanúkra gyakorolt hatásában.

A hasonlóságok ellenére azonban a *Gének* mégsem hard-boiled, mivel csupán kölcsönzi a műfaji kódokat, gondosan beillesztve azokat a klasszikus detektívtörténet illedelmes élő testei közé. Ha a kemény krimik nyomozói megkérdőjelezhető tisztaságú antihősök – ami a skandináv krimik esetében sem ismeretlen: a depressziós Kurt Wallandertől az alkoholista Harry Holéig –, akkor Freyja és Huldar sokkal inkább egy „puha krimi” szereplői, akiknek az egyetlen folt a múltján az együtt töltött éjszaka és Huldar nikotinos rágói (és persze ne legyünk igazságtalanok: Freyja testvére börtönben ül). Bármilyen kegyetlen ok-okozatúságot állít fel Yrsa Sigurðardóttir a gyilkossággal, a szövegben felsejlő, alapvetően gyermeki világ lebontja a szükségszerűvé tett pusztítást. A másik olvasása – amely a gyilkos leleplezéséhez vezet – tehát olyan jótékony szétolvasás, amely a gesztusban meg is kérdőjelezi az olvasott narratíva legitimációját.

A regény – korábban idézett – tanulsága, hogy a gyermekeknek „bőven van még mit tanulniuk” a felnőttekről, nem a különös szituációból a munkahelyére menekülő férfi, hanem a fagyoskodó gyermekek nézőpontja. És ha a gyilkos elfogása végső soron a génekben megismételt – előre emlékező – sors, a létezés meghatározottságának kritikája,

5 BÁNKI ÉVA, *A bűn nyelvét megtanulni. Tanulmányok a kemény krimiről*, Napkút, Budapest, 2014, 62.

akkor ebben a konstellációban a determinizmus jelképezi az autóban ülő felnőttet, a nyomozók pedig a mezítlábas gyermekeket. Hiba lenne ugyanakkor a puhaságot a szerző nemével összefüggésbe hozni, és valamiféle női bűnügyi látásmódot feltételezve szembeállítani a *Géneket* a keménység férfias attribútumaival. Yrsa Sigurðardóttir szövegében a puhaság a fagyos realizmusba ágyazott kegyetlenséget kikezdő, a gyilkos narratíváját a megfejtéssel dekonstruáló attitűd. Nem szükségszerű, állítja, hogy egyszerre mindkét irányba emlékezzünk, hiszen bár a gének sok mindent meghatároznak, az ősbűn nem vezethet teljes determinizmushoz. A cudar szélben fagyoskodó gyermekeknek felnőve nem kell kikerülniük a cudar szélben fagyoskodó gyermekeket, lehetnek akár pszichológusok vagy nyomozók is, akik felülírják a kíméletlen kauzalitást.

Megan Abbott

Fogd a kezem

Fordította Nagy Mónika

Agave Könyvek
Budapest, 2020

Dézsi Fruzsina

HA FELDOBOD, FEMINISTA, HA LEESIK...

Megan Abbott legújabb magyarul megjelent regénye, a *Fogd a kezem* már a borítójával sokat ígér – legyenek pontosak: merészen sokat. Az amerikai lapokból idézett kritikák egytől egyig tökéletes marketing-szlogenek, amelyek a „véres ambíció és a keserű gyilkosságok sokrétű meséjét” kínálják, a várakozásokat pedig az sem csendesíti, hogy az

író 2007-es *Queenpin* című munkájáért megkapta a krimi legjelentősebb irodalmi elismerését, az Edgar Allan Poe-díjat. Voltaképpen nem is túloz akkorát a borító, hogy azt közönségcsalogató füllentésnek lehessen bélyegezni: valóban van itt sötét psziché és veszélyes megszállotság, folyik a vér is biztonsággal, csak hát mindemellett ott tátongnak a nincsek is.

A hiányosságok különösen az egyre erősödő sorozatkultúrán szocializálódott olvasó számára lehetnek szembeszökők, hiszen számukra a thriller- és krimidramaturgia régen kiszakadt a lineáris ok-okozati összefüggések rendszeréből, az új mozgóképes retorikáknak köszönhetően pedig képzeletük felkészült a vakmerő narratív magasugrásokra. Igazán sajnálatos hát, hogy a legújabb dramaturgia elemeiből Megan Abbott semmit sem kívánt regénye keretei közé építeni, annak ellenére sem, hogy nagyon is komplex témája remek terepet szolgáltat a narratív kísérletezéshez. Kit Owens és Diane Fleming gimnáziumtól a csúcslaboratóriumokon át a PMDD-kutatásig (premenstruális dysphoria) egyre szorosabban összefonódó életútja egyszerre feszegeti a nőket érintő identitásproblémákat, a gyerekkorban beprogramozott viselkedési mechanizmusokat, illetve a családon belüli verbális és fizikális erőszakot. Adott hát minden lehetőség egy reflektált szövegfolyam létrehozásához, így igencsak meglepő, hogy az író tántoríthatatlanul hűséges maradt a populáris lányregények konvencióihoz: a *Fogd a kezem* nem elsősorban fordulatos thriller, hanem privát sóvárgások, feldolgozatlan lelki traumák és meggyökeresedett sztereotípiák nyelvi klisékkel kidíszített archívuma, amelyből nemcsak a várákozás feszültségét gyomlálták ki megkapó következetességgel, hanem a meglepetés erejét is.

Ennek a történet egyszerűségén túl a legfőbb és leginkább zavarba ejtő oka az ezerszeresen súlyozott mondatok halmozása: az író láthatólag minden megnyilatkozásával a legmélyebb és legsötétebb titok felfedésére készül – különösen igaz ez a fejezetek riasztóan tolatkodó kezdő-, illetve zárósoraira, amelyek mesterkélt misztikussága kevéssé hat ösztönzően az olvasóra: „El tudod képzelni, milyen az, ha valaki bevall neked egy gyilkosságot? Mit jelent hallani, tudni róla, magadban hordozni? Akaratodon kívül cinkostárssá válsz. Bűnpártolóvá. Mit tennél? Elmennél a rendőrségre? Bűnbánatra szólítanád fel? Együttéreznél vele? Imádkoznál? Vagy elmenekülnél?” (168) Az efféle átgondolatlan megoldások ellenére a fejezetek múltat és jelent váltakoztató időszervezetében remekül lehetne variálni a titkok és elhallgatások cserekereskedelmét, ám a lehetőségek e tekintetben is kiaknázatlanok, ugyanis

mindvégig megmaradunk a világra rácsodálkozó létállapot csinos metaforáinál és ügyeskedő szimbólumainál. A regény voltaképpen rögzült szófordulatok váratlanul széles tárháza, és bár ez a forma megadja ugyan az akadálytalan közlés és olvasás primer örömét, a redukált lexikában azonban túl sok marad az ismétlésekre épülő köznapi kommunikáció salakanyagából. Éppen ezért a fejezetek a legritkább esetben írnak fölül a korábban kialakított olvasatot: a főszereplő a benyomások felületén csúszkál, önmaga kijelentéseibe is bele-belebotolva.

Mindezek ellenére Megan Abbott mégiscsak tanúságot tesz írói képzettségéről: a felismerések jelen idejű rögzítésében és a gyermekien naiv léttapasztalat ábrázolása területén. A cselekmény ugyanis legfőképpen Kit Owens egyre csapongóbb és kiszolgáltatottabb öntudatában zajlik, és olyan pillanatokban kulminál, amikor is a komoly küzdelmek által megszilárdított életstratégiák sorozatos csődöt mondanak. Hiszen nem lehetnek mintáink arra, hogy mit tegyünk akkor, amikor a szemünk előtt vesztí életét az az ember, akitől néhány pillanattal korábban éppen a miénk függött. A lány hűséges, állhatatos jelleme erősen épít egyfajta példamutató morális pátozusra, ebből is következik, hogy számára az egyetlen szabad világ a tudomány demokratikusnak tetsző beszédtere maradt, ám a női lét problematizálásának napi praxisától még itt sem tud tökéletesen függetlenedni. De hát hogyan is tudna, mikor az otthonának tekintett laboratóriumban is a női test és psziché kölcsönhatását vizsgálják? Mindez ugyancsak erősíti a másfajta, feminista szempontból érzékeny thriller ajánlatát, a kihagyott ziccerek – mint például a biológiai nemen alapuló informális hierarchia vagy a női testtapasztalat autentikus ábrázolása –, azonban itt is zárójelbe teszik a látszólag vonalvezetőként szolgáló szociologikus és egyben pszichologikus olvasatot.

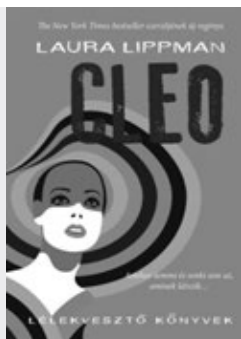
A problémafelvetés és az ábrázolás hitelességét azonban maguk a női szereplők kezdik ki leginkább: nincs ugyanis egyetlenegy olyan alak sem a regényben, aki ne volna a tökéletes szépség fizikális megtestesítője. Ahogy megjelennek ezek a figurák a futópályán, a gimnáziumban vagy a laboratóriumban, nyomban működésbe lépnek azon rögzült társadalmi minták, amelyek a női nemhez a bűvölet, a gyönyör és az erotika fogalmait csatlakoztatják. A szemlélés tárgyiasító élvezete minden karakter automatizmusa, így a női szölamok meg sem kérdőjelezik igazán a patriarchális világ alapfeltevéseit, még akkor sem, amikor szemmel láthatólag éppen ez a kritikai attitűd volna az aktuális történetszál fő motivációja. Sőt: nemegyszer újraterezték azokat

a pszichés berögződéseket, amelyek ellen ezek a kemény anyagból gyúrt karakterek egész életüket feltéve küzdenének. A hol tompított, hol nyíltan kimondott erotikus élvezet voltaképpen átszővi a regényt, a gazonadagon adagolt elnyomó nyelvi és viselkedési formák pedig maguk alá gyűrik a főszereplőt is. Megjegyzendő, hogy éppen Kit Owens külső attribútumairól tudunk meg a legkevesebbet, ám nála is hamar egyértelművé válik, hogy a többi női szereplő iránt érzett szimpátiája nemcsak a példaértékű tudományos tevékenységben gyökerezik, hanem a fizikai azonosulás vágyában is. Ez a fajta idealizálás a legtöbb esetben pusztán csak kívülállóság-érzetet kelt, ám az olyan természetes testi jelenségek, mint például az izzadás esztétizálása, amellet, hogy az ösztönök és önkéntelen reakciók lealacsonyító voltát hangsúlyozza, egyszersmind érvényteleníti a természetes nőiségről sugározni vágyott képet is. Erre remek példa Kit és Diane első találkozása, amelyről előbbi a következő benyomásokat rögzíti: „A tábor első napja volt, mellettem futott, és képtelenség elfelejteni egy olyan testtartást, mint az övé. A lábai kilométerekre nyúltak, mintha lebegnének. Akármilyen meleg volt is, csupán verejtékcseppek finom sora jelent meg a hajvonala körül, akár egy glória” (30). Ennélfogva a menstruációhoz kapcsolódó szélsőséges pszichológiai folyamatok és a gyilkosságok vérszimbolikájának egybejátszatása sem túl szerencsés, sőt ezekben az esetekben az író gyakorta pusztán félig sikerült retorikai alakzatokba kergeti önmagát és olvasóit.

A fentiekhez hasonló imaginárius testkép szüntelen kifejeződése némileg elvesz a PMDD-kutatás, illetve a gyilkosságok súlyából is: a cselekvés szempontjából hiába tűnnek fel aktív félként ezek a mármár földöntúli szépséggel rendelkező női alakok, tetteik mégiscsak a rombolás, a félelem(keltés) és az elhallgatás fogalmait rajzolják körül – vagyis a pusztító szépség típusfigurái mozgatják a szálakat: „Az arca üdvözült, egy megnyírt, szőke szent, a szeme megszentelten ragyog. Mintegy elragadtatásban” (120). Éppen e miatt az idealizáltság miatt nem tűnik igaznak a két fiatal kutató kapcsolata sem. Az már az első pillanatban egyértelmű, hogy Diane felbukkanása nem pusztán intellektuális, de egyfajta erotikus, legalábbis testközeli élményt jelent Kit számára – a táborbeli szobatársai „Madam Lesbifer”-nek kezdik nevezni, amikor vigasztalón bebújik a megtört Diane mellé az ágyba. Később, amikor a gimnázium, majd kutatóéveik során újra látják egymást, Diane-t ismételten a női szépség és titokzatosság tökéletes képeként regisztrálja, miközben kapcsolatuk valójában rivalizálással,

elhallgatásokkal és szüntelenül záporozó keresztkérdésekkel van kövezve. Kettejük példaképe, dr. Severin ugyancsak a gyönyörű, határozott, veszedelmes nő legszokványosabb attribútumait viseli magán. „Időnként lopva dr. Severinre pillantok. Kifejezetten hosszú és komoly arcára, mindig élénkre festett szájára. A mai rúzszt placentavörösnek mondanám, a fogai pedig fehérek, akár egy cápáé. Mozgása egy tábornok fürge hatékonyságát idézi, és még soha senki nem látta őt enni, egy csésze kávé inni vagy esernyőt fogni” (28). A tökéletes nőnek tehát, ahogyan azt már korábban is lejegyeztük, csak teste van, de fizikai szükségletei nincsenek, vagy legalábbis nem mutatja azokat – ráadásul mindkét lány egész életében arra törekedett, hogy „csinos severines” legyen, így a nők elfogadásáért folytatott tudományos küzdelmük, ha ideologikusan nem is hamis, de legalábbis felemásnak tetszik.

Megan Abbott tematikusan komplex, meglepően izgalmas kérdéseket felvetni kívánó thrillerében tehát nem az a legnagyobb melléfogás, hogy mire a százhuszonhetedik oldalon fény derül a nagy, sötét titokra, a legtöbb olvasó már pontosan lekottázza az egész regényt a múltban elkövetett bűnöktől kezdve a jövőbeli paralel gyilkosságokig, hanem hogy a szöveg minden önmagának feldobott lehetősége ellenére csupán látszólag problémaérzékeny. A két lány életútja közötti különbségek és összecsengések fejtegetése leginkább önismétlő narrációhoz vezet, ez a fajta állélektaniség pedig olyan mértékig eluralja a regénybeli diskurzust, hogy a tényleges pszichológiai jelenségekhez aligha férhetünk hozzá valódi mélységükben. A túlretorizált dicséretes és a mesterkéltséggel feszültségkeltés kevercséből nehéz kihámozni, hogy mi az, amiről igazán szólni szeretne a regény: valóban a női elme sötét komplexitását igyekezne megragadni? A kifordult vágyakról lenne itt szó? Vagy a női kapcsolatok egyszerre bensőséges és elvadult voltáról? Netalántán pusztán arról, hogy legyen mivel töltenünk a kétórás vonatutakat? Az utóbbira hajlanék.

Laura Lippman

Cleo

Fordította Kós Krisztina

Tericum Kiadó

Budapest, 2020

Frei Gabriella

BALTIMORE-I ÉBREDÉSEK

A *Family Guy* egyik epizódjában Peter Griffin eltűnik a vadonban, és amikor neje, Lois két hónap után érdeklődik a hatóságoknál, kiderül, hogy mivel azt hitték, a férfi fekete, addig nem is keresték. A satíra ugyan túloz, de az ehhez hasonló poénok pusztá létezése is sokat elmond arról a hozzáállásról, amelyet Laura Lippman is bemutat második, magyarul is megjelent krimijében, a *Cleo*-ban, és amely a történet idején, a hatvanas években még természetesnek számított.

A *Cleo* középpontjában álló rejtélyes eset alapja valós: a harminchárom éves, afroamerikai Shirley Parker holttestét 1969 júniusában találták meg a baltimore-i Druid Hill Park tavának szökőkútjában, és máig nem derült ki, hogyan kerülhetett oda. (A regény eredeti címe *Lady in the Lake*, vagyis „hölgy a tóban”). Néhány hónappal később eltűnt, majd holtan került elő egy fehér kislány, Esther Lebowitz is, akinek esetét – Shirley-ével ellentétben – már a kezdetektől felkapta a média. Lippman művében Shirley-ből Cleo, Estherből Tessie lett, a körük szőtt cselekmény pedig teljes egészében fikció, amelyben végül egy Maddie Schwartz nevű nő lopja el a show-t.

Ennek a „lopásnak” pedig maga Cleo sem örül, aki síron túli narrációjával keretbe foglalja a regényt. (Összesen tízszer szólal meg, hogy kommentálja ügyének alakulását.) Nincs jó véleménye Maddie-ről, hiszen ő – bár kettőjükben sok a közös – mégiscsak egy kiváltságos fehér nő, aki csupán azért firtatja egy idegen halálának körülményeit,

hogy elérje a céljait. Olyan célokat, amelyeket már húsz éve elnyomott magában. „Egész jó életed lett” (22), mondja neki gimnáziumi osztálytársa, Wallace Wright egy baráti vacsorán, Maddie pedig hirtelen úgy érzi, ebből az „egész jó életből” azonnal ki kell szabadulnia. Wallie látogatása saját tizenhét éves, ambiciózus énjével, feldolgozatlan traumáival, fájó titkaival szembesíti, ezért úgy dönt, mindent előlről kezd, és megvalósítja az álmát: újságíró lesz.

Férjét, fiát és unalmasan rendezett háztartását hátrahagyva a vonzerejét ügyesen bevető, Erin Brockovich-szerű figurává alakul, aki egy addig ismeretlen miliőbe csöppenve saját szakállára kezd nyomozni. A tizenegy éves Tessie Fine tragédiája teremt számára lehetőséget, hogy bekerüljön a *Star* szerkesztőségébe, ahol olyan zavaró tényezővé válik, aki azért néha hoz némi hasznot is. De míg Tessie történetéből a lap is profitál, az erkölcstelennek kikiáltott, fekete Cleo Sherwood ügye már kevésbé tűnik számukra gyümölcsözőnek. Róla inkább a Baltimore Afro-American (röviden: The Afro) hasábjain lehet olvasni, de az igazsághoz ott sem jutnak közelebb. (A The Afro a valóságban is írt Shirley Parkerről, legutóbb 2017-ben szólaltatták meg az asszony egyik fiát.)

Maddie megragadja az alkalmat, hogy rajta kívül senki nem csap le a sztorira, amelynek a bolygatásával másokat is veszélybe sodor. Többek között rendőr barátja, Ferdie, egy állítólagos látnok, és maga a baljós megjegyzéseket közbe-közbeszúró áldozat is azt szeretné, ha leállna. Hiszen „a dolgok rendje” is az lenne, hogy a családján kívül senkit ne érdekeljen Cleo végzete.

„Egy színes bőrű lány voltam csupán, aki rossz emberrel ment randizni, és soha nem látták többet. A történetem végén léptél a képbe, és a saját történeted kezdetévé tettél. Miért kellett ezt csinálnod, Madeline Schwartz? Miért nem tudtál a gyönyörű házadban, a tűrhető házasságodban megmaradni? Miért nem hagytál engem a szökőkút mélyén? Ott biztonságban voltam. Mindenki nagyobb biztonságban volt, amíg én odalent voltam” (15).

Mi, olvasók is feltehetjük a kérdést: Maddie-t miért érdekli vajon annyira Cleo? Biztosan nem azért, mert Miss Marple babérjaira tör. Ahogyan – minden noiros elem és fordulat ellenére – a regény sem a tipikus krimi címére pályázik. Főszereplője végre maradandót akar alkotni, Lippmant pedig elsősorban az ő fejlődéstörténete foglalkoztatja, amihez a két bűntény csupán háttérként szolgál. Ahogyan Maddie átalakul, Baltimore-ban is érezhető a változás. Valami új már készen áll arra, hogy – Cleo oszladozó testéhez hasonlóan – felszínre kerüljön.

A harminchét éves, immár egyedülálló asszony a noir hagyományainak megfelelően nem makulátlan hős. Nem mindig könnyű vele szimpatizálni, látva, hogy viszonylag egyszerűen túljut azon, ha valakinek fájdalmat okoz. Sajnálja ugyan, de nem annyira, hogy letegyen saját terveiről. Ha észreveszi, hogy tetszik egy férfinak, ezt biztosan a maga javára fordítja, és nem áll tőle távol az önfelmentés sem. Mentalitására persze a múltban gyökerező dolgok adnak magyarázatot: a rosszul végződött tinédzserkori szerelem és a valóság előli menekülés olyan állapotba hibernálta őt, amelyből csak radikális lépések árán olvaszthatta ki magát. Amikor pedig kijutott a fényre, maradt benne némi hidegség.

A szerző rajta keresztül az amerikai nők hatvanas évekbeli helyzetét, szűkös, de lassan bővülő lehetőségeit ábrázolja. Maddie érzéseiről, múltjáról és az általa bejárt útról Lippman mindvégig harmadik személyben ír, a mellék- és epizódszereplők azonban egyes szám első személyben nyilvánulnak meg a regényben. Ezzel a módszerrel Lippman a könyv első kétharmadában – Cleón kívül – tizennyolc különböző szemléletet, sorsot, megküzdési stratégiát villant fel a korabeli Baltimore-ból. Képet ad arról, hogyan látták, milyen skatulyákba zárták egymást az emberek (különösen a nők), illetve arról is, hogy miként viszonyult környezete az elszánt Maddie-hez. Általában nem kevés ítélkezéssel. („Erre most jön egy ilyen háziasszony, aki úgy képzei, hogy csak simán betáncikál a Starba, és egykettőre újságíró lesz belőle. [...] Ő csak a riporter élettel járó kellékekre vágyik: a nevét akarja olvasgatni a lapban, és le akar ülni keresztbe tett lábbal egy férfi íróasztalára cigarettával a kezében” (142).

Feltűnhet, hogy nincs az elbeszélők között Maddie exférje, kamasz fia és szeretője, valamint a Cleo életében kulcsszerepet játszó két férfi sem. Csupa meghatározó figura, akiket a szerző tudatosan csak Maddie vagy Cleo szemével láttat. Ezzel is a két nő oldalára kívánja állítani az olvasót, az ő igazságuk felé billenteni a mérleget.

A narrátorok között akadnak a cselekményt vagy Maddie jellemrajzát érdemben gazdagító, de kevésbé hangsúlyos, csupán a társadalomképhez vagy a hangulathoz hozzáadó karakterek is. Némelyik szöveg önálló novellaként is megállná a helyét, ilyen például a Cleóval megcsalt Mrs. Taylor epizódja. „Elegáns a házam, kifogástalan a konyhám. Mindent megtettem, amit egy férfi az asszonyától elvárhat. Csak gyerekeket nem tudtam szülni. A férjem megbocsátotta a testem fogyatékoságát, így én is megbocsátom az övét” (245).

Egyre kellemetlenebb olvasni, ahogyan a tökéletesség látszatába kapaszkodó, saját érdemeit és háza kincseit soroló asszony belső monológjába újra és újra betolakodnak a legnagyobb kudarcai, a végére pedig szinte már azt is el tudjuk róla képzelni, hogy a férje szeretőit elásta a kertben. Az övéhez hasonló személyes drámákból nincs hiány: Tessie szájalomra méltó gyilkosa úgy függ a „Mamától”, mint maga Norman Bates, Cleo kislány nem érti, miért hagyta el az anyja, az akaratos kislány, Tessie pedig már nem viheti véghez nagyratörő terveit.

A női megszólalók, legyenek bármilyen határozott elképzeléseik, alapvetően beletörődnek koruk játékszabályaiba, és e kereteken belül, a másik nem gyengeségeit felhasználva próbálnak érvényesülni. (A szavakból kirajzolódó társadalmi környezet Maddie döntéseit, megkérdőjelezhető húzásait is árnyalja.) Kiemelkedik közülük a borszíne miatt is hátrányt szenvedő rendőrnő, aki már huszonkilenc éve szolgál, és egy percig sem átlátja magát azzal, hogy a tiszteletére rendezett ünnepség valójában róla szól. „Az egész csak arra szolgál, hogy megmutassák: időnként mást is tesz a rendőrség a négerekkel, mint hogy szétloccsantja a fejüket” (114) – világosítja fel Maddie-t tapasztalt kollégája.

A „törvény asszonya” körüli gyorsan elillanó felhajtás nem véletlenül juttatja eszünkbe a napjainkban sem ritka, pusztán demonstratív, kisebbségek melletti kiállást, amikor pedig Maddie később megjegyzi, hogy a zavargásokban „általában nem a fehéreknek esik bajuk”, már nem először ugorhatnak be a Black Lives Matter mozgalom körüli viták sem. Cleo mellett Ferdie, a Maddie-vel viszonyba keveredő fiatal rendőr a történet legfontosabb afroamerikai szereplője, aki abban reménykedik, hogy a munkahelyén talán lassan jobb lesz a helyzet. (Mert hiába fotózza a sajtó bőszen a veterán kolléganőt, ha a mindennapokban kocsihoz és pozícióhoz is csak a fehérek juthatnak.) A toleráns, segítőkész, a maga módján lovagias Ferdie a regény legszerethetőbb karaktere, miközben alakja kidomborítja Maddie természetének számító oldalát, sorsa erősíti az üzenetet: tetteinkkel akaratlanul is döntő hatással lehetünk mások életére.

Ferdie optimizmusa nem egészen alaptalan: amikor a *Cleo* játszódik (a Lippmant ihlető valós büntényekhez képest kicsit korábban, 1965 októbere és 1966 novembere között), már az afroamerikaiak életében is várható némi javulás, nincs már messze a Legfelsőbb Bíróság *Loving vs. Virginia*-ügyben hozott 1967-es döntése sem, amellyel alkotmányellenesnek minősítette a vegyes házasság tilalmát. (Ezzel Maddie és Ferdie elől is egy jelentős akadály gördült volna el.)

Az alapos társadalomábrázolásban helyet kap a melegek („baltimore-i aggregények”) helyzete, a városi zsidó közösségek sokfélesége és egymáshoz való viszonyulása is. („A szüleim szerint a neológok nem is rendes zsidók” [58]). A kényes témákat – mint az abortusz vagy a homoszexualitás – Lippman eufemizmusnak ható körülírásokkal, szemérmes célozgatásokkal, sejtetésekkel kerülgeti. Bizonyos dolgokat nem, vagy alig mond ki, ezzel is érzékeltetve, hogy akkoriban ilyen-mikről nem beszéltek nyíltan. („Mindenki tudta, hogy miféle férfiak szoktak éjszaka a hüllőházban találkozgatni. Olyanok, akik a magukhoz hasonlókat szeretik” [126].) A Kós Krisztina fordításában meg-elevenedő könnyed, hétköznapi nyelvezetű szöveget számos korabeli popkulturális utalás színesíti. Külön csemege az olyan alkotások említése, mint a *Perry Mason* vagy a *Viasztetek*, amelyeknek ismerjük már a 21. századi feldolgozásait is.

Laura Lippman egy ideig maga is újságíró volt a *Baltimore Sun*-nál – ahogy az író Tess Monaghan-sorozatának főhőse is egykori riportter –, és ebből a művéből is kitűnik, hogy behatóan ismeri ezt a közeget, annak minden trükkjével, jellegzetes figurájával együtt, és azt is tudja, hogyan tartsa fenn az érdeklődést egy sztori iránt. Az információkat megszűszelgeti, hagyja kicsit nyugodni, majd – fokozatosan, részletekkel bővítve – újra előveszi. Ez a technika alkalmas arra, hogy végig úgy érezzük, valamit még nem tudunk, valami hamarosan ki fog derülni, és már nincs messze a megrendítő leleplezés.

Ha pedig maga Stephen King írja a *New York Times*-ban, hogy a *Cleo* nagy fordulatára még ő sem számított, akkor az tényleg váratlan lesz. Hogy mennyire kielégítő, az viszont attól is függ, milyen elvárásokkal kezdtünk neki a könyvnek. Nem mindegy ugyanis, hogy a legsötétebb bűnügyek vonzottak, és az olyan pillanatokat értékeltük a legjobban, mint Tessie holttestének drámai felfedezése („Zöld lódenkabátjával és barna harisnyájával Tessie Fine szinte teljesen beleolvadt a környezetébe. Csak vörös fürtjei lángoltak, mint az évszakot tévesztett vadvirágok, és a cipője csillogott a lemenő nap utolsó sugaraiiban” [70]), vagy sokkal több érzelmi energiát fektettünk Maddie történetébe.

Bárhogy is legyen, a *Cleo* gazdag és mozgalmas korrajza valamit egyértelművé tesz: a változás nem megy egyik pillanatról a másikra, és nem zajlik le olyan gyorsan, mint Maddie Schwartz belső forradalma. A hatvan éve kezdődött társadalmi folyamatok még ma is tartanak, a *Family Guy* pedig nem is mindenben túloz olyan sokat.

Oyinkan Braithwaite
Hugicám, a sorozatgyilkos

Fordította Szieberth Ádám

Athenaeum
Budapest, 2019

Makai Máté

VÉRESEN KOMOLYTALAN?

Íme egy krimi, amely a szó hagyományos értelmében nem krimi. Ugyan történnek benne gyilkosságok, melyeknek a körülményeivel, miként a tettesével is a nulladik pillanattól fogva teljes mértékben tisztában vagyunk, illetve adott a szituáció: a gyilkos és a tulajdonképpeni tettestárs dinamikus kettőse. Egyikük látszólag a címszereplő, a másik az elbeszélő. Joggal kérdezheti az olvasó, hogy innen hova tovább? Szerencsére azonban van hová.

A nigériai–brit Oyinkan Braithwaite első regénye, a *Hugicám, a sorozatgyilkos* számos jelölésben részesült, a Women's Prize for Fiction, illetve a Booker-díj shortlistjére is felkerült 2019-ben a kötet. A könyv tehát már az olvasást megelőzően is ígéretesnek tűnik, és viszonylag újszerűnek mutatkozik abban a tekintetben, hogy nem a gyilkos kiléte utáni nyomozás klasszikus formuláját alkalmazza. Egyből megmutatja ugyanis a gyilkosságot, a nyomok eltüntetését, a kvázi tettestársat és vele együtt magát a gyilkost is, majd inkább a kontextus feltárására, a miértekre helyezve a hangsúlyt, a nyomozás irányultságát megfordítva tárja fel a körülményeket. A kérdés ebben az esetben is az, hogy ki a gyilkos – ám átvittebb értelemben. A megismerés tárgya ezúttal inkább az illető személyisége és története, tehát a regény tulajdonképpeni nyomozása a lehetséges indítékok megértésére vonatkozik. Braithwaite könyve azonban egy különleges szűrőn, a szerető, gondoskodó nővérén

keresztül tárja fel az esetet, így a hangsúlyok a gyilkosról, akinek karaktere valójában faék-egyszerűségű, sőt sztereotipikus, jellemzően a narrátor figurájára tevődnek át.

A gyilkos Ayoola az elbeszélő bájos, szexi, minden férfit megbolondító hűga, aki csinál magad divattervezőként árulja ruháit az interneten, és ez idáig három pasiját tette el láb alól. Korede pedig őrzi kettejük titkát: azt, hogy az áldozatok nyomait együtt takarították el, holttestüket pedig együtt dobták a lagosi lagunába. Korede Ayoola tökéletes ellentéte: felelősségteljes, rendezett, házias, kevésbé nőies, ahogy ő mondaná, „szögletes” külsejű főnövéraspiráns egy kórházban, ahol a szerelme, Tade is dolgozik. A konfliktus abban a pillanatban jelentkezik, amikor a véreskezű kishűg kiveti a hálóját Tade-re, majd fel is szedi őt. Ezt az önmagában mozgalmas, szó szerint drámai szituációt már csak meg kell írni, a helyzet annyira eladja magát.

Braithwaite kurta mondatokból építkező, rövid fejezetre tagolt, kreatívírás-kurzusokon iskolázott prózája könnyed, időnként talán túlzottan is könnyű lektúrt varázsol belőle. A jelző minden szinten szó szerint értendő. A kriminális vonal szinte csak háttér, magától értetődő szűzséelem, a könyvet pikk-pakk fel lehet falni, eközben pedig éppen annyit tudunk meg a benne szereplő család történetéről, amennyit a műfaj puhább verziójába bele lehet sűríteni. Ami a könyv előnye, az a hátránya is tehát: nem azt látjuk ugyanis, ahogy a szereplő az ártatlanságból a bűn felé gyalogol, hiszen a helyzet kezdettől ismert. A hűgica sorozatgyilkos. Nővére ezzel kapcsolatos szorongásai felszínre kerülnek ugyan, de alig vehetők komolyan. Ordító zsánermegoldásnak tűnik ez, ugyanakkor Braithwaite nem a szokványosnak nevezhető krimisablont írja újra, így nem is a gyilkos tulajdonképpeni személyének megismerése lesz az olvasó jutalma.

De mégis ki ez a gyilkos?

A burokban felnőtt, kivételezett Ayoola mindig is a család szeme fénye volt, míg az idősebb Koredének szinte semmi önbizalma nincs. Persze az anyjuk torzító, kettős mércét alkalmazó nevelési módszere önmagában még nem sok mindenre ad magyarázatot, ám a regény egyes fejezeteiben megidézett apa története már annál inkább. Különös, egzotikus jelleget kölcsönöz a nigériai hétköznapiak egy-egy elemének a kötetbe emelése is, ezek esetenként fontos információkkal szolgálnak a család belső viszonyainak feltérképezésekor. Korede és Ayoola családja egy törzsi hagyományokkal keveredő modern, 21. századi városi kultúrában él, ahol a törzsi jelképek, szokások és hatalmi

viszonyok érezhetően jelen vannak és hatással bírnak az emberi kapcsolatokra. Ez a legpregnansabban Korede egyik visszaemlékezésében jön elő, melyben a családot törzsfőnöki rangú, Mercedes limuzinnal közlekedő gazdag férfi látogatja meg. Tisztsége feljogosítja a férfit arra, hogy rituális, misztikus botja (mely még valódi, törzsi kellék) érintésével a feleségévé tegye a lányokat, amit persze ők nem hagynának, emiatt szorongva töltik fiatal éveiket. Amikor a férfi már-már bejelenti az igényét Ayoolára, a nővére közbelép. A lányok apja – akit visszaemlékezéseiben Korede elnyomó, a feleségét nyíltan, a saját házukban alanyi jogon megcsaló, házasságszédelgő férfiként mutat be – kénye-kedve szerint dicséri vagy éppen megveri a csinos Ayoolát, attól függően, hogy milyen udvarló érkezik hozzájuk. Szép párhuzam, hogy Korede ilyenkor odaáll, hogy kérje a testvérének szánt üteseket, ahogy a későbbiekben vele szenvedni el a gyilkosságokkal járó megpróbáltatásokat is.

Az egymástól élesen elütő szabályok szerint élő szubkultúrák, tradíciók keveredéséből fakadó konfliktusok Braithwaite könyve szerint aktívan formálják a modern Nigéria hétköznapijait. Hozzáveszi még mindehhez az országot uraló korrupciót is, amit a könnyedén lefizethető rendőrök példáján keresztül mutat be. Bicskanyitogató, hogy a gyanúba keveredett Korede átvizsgálás céljából eltulajdonított és az intézkedés közben is láthatóan sokat használt autóját csak pénz ellenében szolgáltatják vissza neki a rendőrök. Érdemes ezeket a szociográfiai adalékokat komolyan venni és hitelesnek tekinteni, hiszen a szerző a cselekménybonyolítás mellett a miliő bemutatására is hangsúlyt fektet, és a társadalomkritikai élel sem marad adós. Noha éppen csak a felszínét érinti a dolgoknak.

Braithwaite nem esik túlzásba a háttértörténetet illetően sem. Nem pszichologizál túlzottan – bár ezt alkalmanként azért megtehetné –, nem köti össze erőltetett módon a nyilvánvaló dolgokat, és alapvetően óvatosan, jó arányérzékkel bánt a közbevetett történetmorzsákkal. Rossz szájízthagyhat azonban maga után, hogy egy-egy, a hétköznapiakat bemutató töltelékjelenet, például az, amelyik Korede kórházi kollégáival való vesződéseit írja le, kicsit talán unalmasra, sablonosra sikerült. Szerencsére kevés ilyen fejezettel találkozni a könyvben, a jelenetek rövidségéből fakadóan pedig egyik sem túlságosan részletező.

Korede karakterét, aki elbeszélőként szükségszerűen a regény fókuszába kerül, hűgánál komolyabban megismerhetjük. Az olvasó sokkal inkább az ő történetének lesz a részese. És ez nem is csak az

elbeszélői pozícióból adódik. Az elejétől fogva nyilvánvaló, hogy az egyik fő kérdés itt Ayoola esetleges lelepleződése lehet, illetve végső soron az, hogy Korede feladja-e őt. A nő a végsőkéig fedezi kishúgát, sőt – ahogy arról esett már szó – segít neki a hullák elrejtésében, ezzel pedig a saját szabadságát is kockára tenné, amennyiben bárkinek is beszélne az igazságról. Abban a pillanatban pedig, amikor Ayoola a testvére szerelmét szemeli ki, az elbeszélőnek kettejük között kell választani.

Korede és Ayoola viszonya első látásra sablonos módon leírható jó és rossz szembeállításaként, de a bántalmazó apa sztoriját ismerve a kép már árnyaltabbnak mutatkozik: Ayoola maga is szenvedő fél volt, Korede pedig éppúgy tanúja a húga sorozatos gyerek- és tinédzserkori megaláztatásainak és megveréseinek, ahogy a későbbi gyilkosságainak is. Ezekben a helyzetekben ő a megfigyelő, nincs azonban szuperpozícióban, mert eleve részese az eseményeknek, a bűnrészesség révén pedig maga is elszenvedője a tettek következményeinek. Ha krimiként olvassuk a könyvet, őt tekinthetnénk nyomozónak, pedig aligha minősülhet annak. Még egy fiktív, az elkövetőbe beleszerető magándeaktívvel sem összevethető a karaktere, hiszen teljes egészében ismeri az elkövető történetét, épp emiatt talán az egyedüli szereplője a regénynek, aki bármiféle megértéssel viszonyulhat iránta.

Arra azonban, hogy Ayoola hogyan és miért ölte meg az udvarlóit, ő maga banális magyarázatot ad. Lényegében azt, hogy így adódtak a helyzetek. Megtudjuk, hogy Ayoola a háztartási balesetben elhunyt apa rituálisan gondozott, nagy becsben tartott kését hordja magával – legutóbbi áldozatát is ezzel ölte meg, mintha csak hangsúlyozni kívánná a bántalmazás örökségét. Azt viszont, hogy Ayoola lényegében az elnyomó apa férfiszerepét kéri számon áldozatain, és rajtuk keresztül áll bosszút a gyerekkori pofonokért, a regény nem mondja ki. Persze az olvasó azért sejtí ezt. És talán nem túlzás azt állítani, hogy ez egy kissé könnyedén adódó ok. Braithwaite viszont, csiszolt dramaturgiai képességeinek köszönhetően, a laposkás vagy túlzottan magától értetődő magyarázatokat okosan rendezi el. Így, még ha egyszerű is a kép, dinamikusán áll össze, és a regény észrevétlenül elolvastatja magát.

Annak, aki a krimik hangulatára vágyik, ugyanakkor könnyedén szórakoztató, nem túl megterhelő olvasmányt szeretne, tökéletes választás Braithwaite kötete. A szokatlanul új környezet és a könyvben elrejtett kultúrmozzsák pedig izgalmas adalékként szolgálnak a világ egy számunkra egzotikus szegletéről. Szigorúan mérlegre helyezve

azonban kettős a tapasztalatunk. Mert bár érezhetően jó tollú, képzett író könyvéről van szó, aki egy cseppnyi fölösleget nem vetett papírra, és magát a történetet is jó érzéssel szövi, a csuklógyakorlatoknak tűnő szituációkkal, illetve a párbeszédekkel már nehezebben birkózik meg – ami pedig az átélhetőség és a komolyan vehetőség rovására megy. De ez persze csak az érem másik oldala – felfogható mindez könnyedséggént is.

Eva García Sáenz de Urturi

A fehér város csöndje

Fordította Vajdics Anikó

Európa Könyvkiadó
Budapest, 2020

Pápay György

HOSSZÚ HÉTVÉGE GYILKOSSÁGOKKAL

Eva García Sáenz de Urturi semmit sem bíz a véletlenre. Talán így lehetne legtömörebben jellemezni a spanyol író 2016-ban megjelent, nagy sikert aratott bűnügyi regényét, amelyből – egyáltalán nem meglepő módon – hazájában film készült, maga a könyv pedig nemzetközi szinten is kedvező fogadtatásra talált. *A fehér város csöndje* – amely ugyan egy trilógia nyitódarabja, mégis önmagában olvasható kerek egész – biztos kézzel vonultatja fel mindazokat a műfaji elemeket, amelyeket egy kortárs krimiől elvárhatunk. Ami egyfelől természetesen elismerést érdemel, másfelől viszont az olvasónak időnként az az érzése támad, hogy a szerző titokban felütötte a krimi nagy szakácskönyvének 21. szakra optimalizált kiadását, hogy annak instrukcióit híven követve

olyan fogást találjon fel, amely garantáltan megfelel a lehető legszélesebb közönség ízlésének.

Kissé talán túlfeszítve az analógiát már az alaphelyzetet is elég ilycsiklandónak mondhatjuk: a baszkföldi Vitoria városát rettegésben tartó gyilkosságsorozat feltételezett elkövetője, a televíziós műsorokból ismert régész – aki újabban Twitteren tartja a kapcsolatot követőivel – húsz év elteltével szabadul a börtönből. A színpadias gyilkosságok azonban már szabadlábba kerülése előtt újrakezdődnek, ami az őt annak idején rács mögé juttató (ex-)rendőr ikertestvérére tereli a gyanút. Az egyre szövevényesebbé váló törtélemben a vitoriai rendőrség nyomozójának, a Kraken becenévre hallgató Unai López de Ayalának kellene rendet vágnia, aki hamarosan személyesen is érintetté válik az ügyben, miközben problematikus szerelmi viszonyba bonyolódik csinos felettesével. Az Unai elbeszéléséből kibontakozó történetet pedig egy másik narratív szál is kíséri, amely az ikerpár családtörténetére visszatekintve fokozatosan feltárja a titokzatos elkövető mozgatórugóit.

A kellően fordulatos történet tehát adott, és mivel Sáenz de Urturi semmit sem bíz a véletlenre, mindezt olyan kulisszák közé helyezi, amelyek nélkül ma már aligha képzelhető el valódi közönségsikerre aspiráló detektívregény. Van tragikus múltú, sebzett lelkű nyomozónk, akinek nemcsak egy bűnügyet kell tisztáznia, hanem a saját érzéseit is. Van szerelmi szál, amely minden valószínűség szerint nem teljesülhet be, mégis mindvégig szurkolhatunk a kedvező végkifejletért. Nem holmi útszéli emberölésekről van szó, hanem nagyszabású gyilkosságsorozatról, amely még a nemzetközi média érdeklődését is felkelti. Ráadásul a gyilkos történelmi helyszíneken, megfjítésre váró szimbólumok kíséretében teszi közszemlére áldozatait, így némi misztikum sem hiányzik. És mindehhez háttérként ott van maga a város, Vitoria a saját hagyományaival, „egzotikumával” – a külföldi olvasó számára legalábbis –, a rá jellemző életérzéssel. A Twitter-üzenetek modernségét a helyi ünnepek atavisztikus, karneváli hangulata ellenpontosza, és a megfáradt detektív sosem mulaszt el bekapni a legközelebbi tapasbárban egy jó *pincót*, mielőtt a szűk sikátorok között a tettes nyomába ered.

A szerző – hogy utoljára éljünk ezzel a hasonlattal – jól láthatóan minden összetevőt felsorakoztat, amit a recept megkíván, ám ezeket igen visszafogottan adagolja, mintha csak azt szeretné elkerülni, hogy a végeredmény akár egyetlen olvasó számára is túl füszeresnek bizonyuljon. A gyilkosságok elkövetésének módja kegyetlennek mondható

ugyan, de éppen hogy csak, nehogy a kényesebb gyomor képtelen legyen befogadni. A misztikum csupán felszíni köd, amely hamar eloszlik; a gyilkos által használt szimbólumok inkább atmoszférát teremtenek, mint hogy a megoldáshoz vinnének közelebb. A lélektani szál sem mélyül el igazán, Unainak a nyomozást kísérő tépelődései érthetők, de ritkán bizonyulnak átélhetőnek, és női szerző ide vagy oda, a regény nőalakjai kissé sablonos, kidolgozatlan mellékszereplők maradnak (persze kérdés, mennyire érdemes számonkérni a női nézőpontot egy olyan zsáneren, amelynek mondhatni kezdettől megvan a maga nagyaszonja). Végül a háttérként szolgáló város is az marad, ami: *hátter*, amely sokat hozzátesz ugyan a történet ízéhez, mégsem válik annak igazán szerves részévé.

Nehéz másként megfogalmazni, mint hogy *A fehér város csöndjéből* – miközben krimiként kétségkívül jól működik – valahogy hiányzik a mélység. És ez nem kizárólag valamiféle, a zsáneren kívüli elvárásrendszer alapján körvonalaázható „irodalmi mélység” hiányát jelenti, bár kétségtelen, hogy aki szépirodalmi érdeklődéstől hajtva fordul a könyv felé, azt érhetik kisebb-nagyobb csalódások. Ahogy arra a magyar kiadásról született recenziók egyike is felhívja a figyelmet,¹ a történet indítása például jóval izgalmasabb narrációs játékot tenne lehetővé, mint amit végül kapunk. A főhős-elbeszélő ugyanis fejlődés következtében kómában fekszik, amit talán nem udvariatság elárulni, hiszen ez már a legelső oldalakon kiderül (ahogy azt sem nehéz kikövetkeztetni, van-e visszatérés ebből az állapotból, ha tudjuk, hogy a könyvnek van folytatása). Mindez azonban főként a hatáskeltést szolgálja, különösebb narratív funkciója nincs: a kómában töltött idő alatt történekről szintén Unai beszámolójából értesülünk, és a külső nézőpontból elbeszélte retrospektív történetiszál tovább gyengíti azt a potenciált, amellyel e sajátosan lehatárolt narrátori pozíció rendelkezik.

Mégsem ez a fajta teoretikus szemmel értékelhető mélység az, ami a regényből igazán hiányzik. A fő problémát inkább az jelenti, hogy miközben a könyvben végtelenül tragikus eseményekről olvashatunk, ezeknek mintha nem lenne valódi súlyuk. Eleve nehezen érthető, hogy valaki, akit egy hidegvérrel elkövetett gyilkosságsorozat miatt ítélték el, miért hagyhatja el húsz év után a börtönt, és miért bízhat abban, hogy a város közössége „visszafogadja” őt. Miként nehezen érthető az is, hogyan lépnek túl a regény szereplői az őket a nyomozás

1 HORNER, *Bűn és bosszú Baszkföldön*, Népszava.hu 2020. július 25., nepszava.hu/3085882_bun-es-bosszu-baszkfoldon-eva-garcia-saenz-de-urturi-a-feher-varos-csondje.

során érő, megrendítő emberi veszteségeken. Ez nem jelenti azt, hogy a szerző a *whodunnit* típusú krimik játékoságával kezelné a gyilkosságokat, és ne próbálná azok érzelmi következményeit is érzékelteni. Utóbbi azonban gyakran megreked az egyszerű pszichologizálás szintjén, a karakterek pedig minden sorscsapás ellenére haladnak tovább a maguk útján a végső meg- és feloldás felé. Ami egyfelől nehezen kárhoztatható egy krimi esetében, másfelől viszont azzal a kockázattal jár, hogy valószerűtlenné teszi a történetet.

Ennek a kritikának a jogosságát éppen a kísértő történetszál támasztja alá. Az Ortiz de Zárate-ikrek édesanyjának viszontagságos szerelmi története több szempontból is jobban kimunkált, mint a főszereplő énelbeszélése, s bár ebben nem követik egymást a látványos gyilkosságok, a tragikumnak mégis súlya van. Itt persze a befogadói elvárások határozottan elválhatnak egymástól: míg könnyen elképzelhető olyan olvasó, aki szerint mindez csupán felesleges kitérőt jelent a fő cselekményszálhoz képest, addig mások számára kellemesen ellenpontozhatja azt. Ami viszont egyúttal fokozza is a Sáenz de Urturival szembeni elvárásokat: ha ebből a regényen belüli kisregényből indulunk ki, akkor joggal mondhatjuk, hogy jobb lett volna, ha a történet egésze ehhez hasonlóan valamivel arányosabbra és – hogy maradjunk ennél a kifejezésnél – valószerűbbre sikerül.

Ráadásul az utóbbi szempont olvasótípustól függetlenül felmerülhet *A fehér város csöndjével* kapcsolatban. Míg korábban arról esett szó, hogy Sáenz de Urturi semmit sem bíz a véletlenre, addig a történet egészét illetően a legnagyobb kérdőjelet éppen az hagyja maga után, hogy az író bizonyos értelemben túl sokat bíz a véletlenre. A gyilkosságok precízen kidolgozott mintázatot követnek, amely az áldozatok személyes jellemzőin alapul, ám arra csillagászatilag kicsi az esély, hogy ebbe a mintázatba a könyv összes fontos szereplője illeszkedjen. Márpedig Sáenz de Urturi úgy működteti a regény bonyolult gépezetét, hogy a lehető legtöbb megismert karakter potenciális áldozatként is szóba jöhessen, sőt akár aktuális áldozattá váljon. Amilyen látványos időnként ez a szerzői *tour de force*, összességében olyannyira nehezen hihető – még ha arra kapunk is magyarázatot, miért kerülhetnek éppen ők a gyilkos célkeresztjébe, azt, hogy meg is felelnek az általa előzetesen felállított kritériumoknak, tényleg csak a vakszerencse (és az írói túl sokat markolás) magyarázza.

Miközben tehát *A fehér város csöndjének* sikere alapvetően érthető – vagy legalábbis egyáltalán nem érthetetlen –, a fenti megfontolások

mégis azt mondatják az emberrel, hogy ebből a receptből valamivel többet is ki lehetett volna hozni. És itt még csak nem is muszáj a zsáner egyértelmű klasszikusaira gondolnunk. Persze ízlés dolga, de például a Robert Galbraith álnéven publikáló J. K. Rowling Cormoran Strike-sorozatának talán legjobban sikerült darabja, *A selyemhernyó* igen hasonló elemekből építkezve sokkal meggyőzőbb, kevesebb homlokráncolásra készítő krimiélménnyel szolgál (ami nemcsak azért tűnik jó viszonyítási alapnak, mert szintén női szerzőről van szó, hanem azért is, mert teljesen más okokból ugyan, de megoldását tekintve Rowling első bűnügyi regénye, a *Kakukkszó* is a valószerűtlenség problémáján vérzik el). Lehet, hogy igazságtalan volna Sáenz de Urturin irodalmi szempontokat számonkérni, de annál indokoltabb mai versenytársaihoz mérni a teljesítményét, még ha könyveik békében meg is férhetnek egymás mellett a polcon.

Mindez persze nem jelenti azt, hogy *A fehér város csöndje* ne szerezhetne kellemes pillanatokat akár a kényesebb ízlésű olvasónak is, csak érdemes előre tudnunk, milyen élményre számíthatunk. A legkézenfekvőbb párhuzamként talán egy ismeretlen nagyvárosban eltöltött hosszú hétvége kínálkozik. Egy ilyen látogatásnak aligha lehet igazi mélysége – és ezt nem is várjuk tőle –, hiszen legfeljebb a turisták elkápráztatására szolgáló látványosságok felkeresésére van időnk. Ahhoz, hogy a város minden zegét-zugát megismerjük, ennél jóval hosszabban kell ott időznünk. Ebből viszont nem következik, hogy a tartós lakozás az egyetlen autentikus módja a városlátogatásnak, és egyszer és mindenkorra le kellene mondanunk az efféle kiruccanásokról. Ha pedig a következő hosszú hétvégét mégis otthon töltenénk, ebben megfelelő társunk lehet Sáenz de Urturi könyve is.

REPERTÓRIUM

2020. július–augusztus

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtököre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2020. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent köteteiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Agria, 2020. 2.	Korunk (Kolozsvár), 2020. 7., 8.
Alföld, 2020. 7., 8.	Kortárs, 2020. 7–8.
Élet és Irodalom, 2020. július 3.,
július 10., július 17., július 24.,
július 31., augusztus 7., augusztus 14.,
augusztus 19., augusztus 28.	Liget, 2020. 7., 8.
Életünk, 2020. 7.	Magyar Műhely, 2020. 2.
Forrás, 2020. 7–8.	Mozgó Világ, 2020. 7–8.
Hitel, 2020. 7., 8.	Parnasszus, 2020. 1., 2.
Helikon (Kolozsvár), 2020. július 10.,
július 25., augusztus 10., augusztus 25.	Somogy, 2020. 1.
Hévíz, 2020. 2., 3.	Székelyföld (Csíkszereda),
2020. 7., 8.
Irodalmi Jelen, 2020. 7., 8.	Tisztatáj, 2020. 7–8.
Irodalmi Szemle (Pozsony), 2020. 5., 6.	Új Forrás, 2020. 7.
	Várad (Nagyvárad), 2020. 3., 6.,
7., 8.
	Vigilia, 2020. 7., 8.

Vers

1. Ács József: *Add fel magad.* [Versciklus – Lenti 1.] = Liget, 7/112–113. p.
2. Ács József: *BÜÉK.* [Versciklus – Lenti 2.] = Liget, 7/137–139. p.
3. Ács József: *Ecsetvonások.* [Versciklus – Lenti 1.] = Liget, 7/105–106. p.
4. Ács József: *Én Gipsz Jakab.* [Versciklus – Lenti 1.] = Liget, 7/113–114. p.
5. Ács József: *Ez a maga katonája?* [Versciklus – Lenti 4.] = Liget, 7/159–163. p.
6. Ács József: *Ezernapú Jóska.* [Versciklus – Lenti 2.] = Liget, 7/121–123. p.
7. Ács József: *Ezzel kell beérnem.* [Versciklus – Lenti 2.] = Liget, 7/131. p.
8. Ács József: *Fekete-fehérben.* [Versciklus – Lenti 3.] = Liget, 7/156–157. p.
9. Ács József: *Fikciók.* [Versciklus – Lenti 4.] = Liget, 7/169–174. p.
10. Ács József: *Finálé.* [Versciklus – Lenti 4.] = Liget, 7/183–184. p.
11. Ács József: *A hivatalnokai kar.* [Versciklus – Lenti 4.] = Liget, 7/163–166. p.
12. Ács József: *Hogyan.* [Versciklus – Lenti 3.] = Liget, 7/158. p.
13. Ács József: *A húsdaráló.* [Versciklus – Lenti 1.] = Liget, 7/109–110. p.
14. Ács József: *Kellemesen hűvös.* [Versciklus – Lenti 4.] = Liget, 7/177–178. p.
15. Ács József: *Küismerni a sodrást.* [Versciklus – Lenti 3.] = Liget, 7/145–149. p.
16. Ács József: *Leszerelés.* [Versciklus – Lenti 3.] = Liget, 7/149–150. p.
17. Ács József: *Magunkról magunknak.* [Versciklus – Lenti 3.] = Liget, 7/152–155. p.
18. Ács József: *A mozgósítás.* [Versciklus – Lenti 4.] = Liget, 7/179–183. p.
19. Ács József: *Nincs mese.* [Versciklus – Lenti 1.] = Liget, 7/117–106. p.
20. Ács József: *Nyáját őrző pásztor.* [Versciklus – Lenti 2.] = Liget, 7/133–137. p.
21. Ács József: *Óvóhelyen.* [Versciklus – Lenti 2.] = Liget, 7/124–126. p.
22. Ács József: *A parancsnok hallgatott.* [Versciklus – Lenti 3.] = Liget, 7/143–144. p.
23. Ács József: *A párbuzamos valóság kulcsai.* [Versciklus – Lenti 4.] = Liget, 7/175–177. p.
24. Ács József: *A semmi ügyeletes.* [Versciklus – Lenti 2.] = Liget, 7/132. p.
25. Ács József: *Senki sebova.* [Versciklus – Lenti 2.] = Liget, 7/118–121. p.
26. Ács József: *Század állj.* [Versciklus – Lenti 1.] = Liget, 7/115–116. p.
27. Ács József: *Szerez szemet.* [Versciklus – Lenti 2.] = Liget, 7/126–130. p.
28. Ács József: *Temetőben éjszakázni.* [Versciklus – Lenti 3.] = Liget, 7/140–143. p.
29. Ács József: *Tüzzre vízre vigyázzatok.* [Versciklus – Lenti 3.] = Liget, 7/151–152. p.
30. Ács József: *Úgy tenni mintha.* [Versciklus – Lenti 4.] = Liget, 7/167–169. p.
31. Ács József: *Újoncok a reptéren.* [Versciklus – Lenti 1.] = Liget, 7/110–112. p.
32. Ács József: *Az üres papír.* [Versciklus – Lenti 1.] = Liget, 7/106–107. p.
33. ACSAI Roland: *A disznóvágásokon.* = Élet és Irodalom, augusztus 28. 14. p.
34. ACSAI Roland: *Mindenórás.* = Élet és Irodalom, augusztus 28. 14. p.
35. ACSAI Roland: *Parnasszus* 25. = Parnasszus, 2/53. p.
36. ACSAI Roland: *Per nap.* = Élet és Irodalom, augusztus 28. 14. p.
37. ÁBRA János: *Tündöklő mező.* = Forrás, 7–8/167. p.
38. ÁKNAY Tibor: *A csillagok odafent.* = Agria, 2/179. p.
39. ÁKNAY Tibor: *Ha repülnék.* = Agria, 2/177. p.
40. ÁKNAY Tibor: *Hiányoldal.* = Agria, 2/179. p.
41. ÁKNAY Tibor: *Nekem nem kell.* = Agria, 2/178. p.
42. ÁKNAY Tibor: *Nézőpont.* = Agria, 2/178. p.
43. ÁKNAY Tibor: *Pótvizsga.* = Agria, 2/180. p.
44. ÁKNAY Tibor: *Rigó billeg...* = Agria, 2/179. p.
45. ÁKNAY Tibor: *Az ösvény, mely a begyre visz.* = Agria, 2/177. p.
46. ÁKNAY Tibor: *Ülök egy felbőn.* = Agria, 2/180. p.
47. ANGA Mária: *Érted virrasztok.* = Agria, 2/16. p.
48. ANGA Mária: *Ki látta?* = Agria, 2/16. p.
49. ANTAL Attila: *Hegyközi patak partján.* = Agria, 2/21. p.
50. ANTAL Attila: *Lábadózás évszakhatáron.* = Agria, 2/21. p.
51. ANTAL József: *[Az éj palástja...]* = Vigilia, 8/610. p.
52. ANTAL József: *Életgyónás.* = Vigilia, 8/609. p.
53. ARADI Vivien: *Köszönet.* = Várad, 8/20. p.
54. BAGI István: *Ja, még nem is mondtam.* Agria, 2/249. p.
55. BAKA Györgyi: *Kereszt kontempláció.* haiduk. = Agria, 2/37. p.
56. BALÁZS Imre József: *Álruhás vágy.* = Székelyföld, 7/40. p.

57. BALÁZS Imre József: *Ébresszük fel.* = Székelyföld, 7/40–41. p.
58. BÁLINT Tamás: *Bakancspróba.* = Székelyföld, 7/42–43. p.
59. BALLA Zoltán: *Anyaföld.* = Agria, 2/240. p.
60. BALLA Zoltán: *Bajsa.* = Agria, 2/240. p.
61. BALLA Zoltán: *Hortobágyi anizksz.* = Agria, 2/240. p.
62. BALLA Zoltán: *oda és vissza.* = Agria, 2/241. p.
63. BALLA Zoltán: *öreg porta.* = Agria, 2/241. p.
64. BALLA Zoltán: *Szökés.* = Agria, 2/241. p.
65. BALLA Zoltán: *Vallomás.* = Agria, 2/241. p.
66. BALOGH Robert: *Az idegenvezető újabb levele.* = Parnasszus, 2/97–98. p.
67. BARBÓCZ Ildikó, H.: *Add meg.* = Agria, 2/194. p.
68. BARBÓCZ Ildikó, H.: *Ima Rómában.* = Agria, 2/194. p.
69. BARBÓCZ Ildikó, H.: *Vedd el.* = Agria, 2/194. p.
70. BARICZ Lajos: *Itt maradt közöttünk.* Nagycsütörtök titka. = Agria, 2/166. p.
71. BARICZ Lajos: *Megjelenik Krisztus.* = Agria, 2/167. p.
72. BARICZ Lajos: *Nagypéntek 2020.* = Agria, 2/166. p.
73. BARICZ Lajos: *Támadj bennem is fel.* = Agria, 2/167. p.
74. BAROK Márk: *Beneš.* = Várad, 7/4–5. p.
75. BAROK Márk: *Jégtelenítem.* = Várad, 7/5–6. p.
76. BARTAL Klára: *Februári erdőn.* = Agria, 2/58. p.
77. BARTAL Klára: *Homállyal játszik...* = Agria, 2/58. p.
78. BARTAL Klára: *Rózsát oltottál.* = Agria, 2/58. p.
79. BENESÓCZKY László: *Budai séta a Műgyemtemig.* = Várad, 7/25–27
80. BENŐ Attila: *(előszoba).* = Helikon, július 25. 18. p.
81. BENŐ Attila: *(Folyékony tükör).* = Helikon, július 25. 18. p.
82. BENŐ Attila: *(Hiteltelenség).* = Helikon, július 25. 18. p.
83. BENŐ Attila: *(irány).* = Helikon, július 25. 18. p.
84. BENŐ Attila: *(karantén).* = Helikon, július 25. 18. p.
85. BENŐ Attila: *(Kódex).* = Helikon, július 25. 18. p.
86. BENŐ Attila: *(Megérkezés).* = Helikon, július 25. 18. p.
87. BENŐ Attila: *(mozi).* = Helikon, július 25. 18. p.
88. BENŐ Attila: *(pirkadat).* = Helikon, július 25. 18. p.
89. BENŐ Attila: *(Szél-futamok).* = Helikon, július 25. 18. p.
90. BENŐ Attila: *(új helyzet).* = Helikon, július 25. 18. p.
91. BENŐ Attila: *(váltakozás).* = Helikon, július 25. 18. p.
92. BÍRÓ József: *A M ND NK R N MZ TV SZT KH Z.* = Agria, 2/84. p.
93. BÍRÓ Krisztián: *Hogyan nyugtassam meg anyámat a visszapillantón keresztül.* = Hévíz, 3/214–215. p.
94. BOBORY Zoltán: *Adj Uram!* = Agria, 2/56. p.
95. BOBORY Zoltán: *Imádság nélküli hajnalon.* = Agria, 2/56. p.
96. BOBORY Zoltán: *Mi.* = Agria, 2/57. p.
97. BOBORY Zoltán: *Végső tűz.* = Agria, 2/56. p.
98. BODA Edit: *Az.* = Székelyföld, 7/14. p.
99. BODA Edit: *Az élet vizes oldala* avagy: ami látszik, és ami nem. = Székelyföld, 7/13. p.
100. BODA Edit: *Illatkapszula, felejtés.* = Székelyföld, 7/16. p.
101. BODA Edit: *Kék fadongó.* = Székelyföld, 7/14. p.
102. BODA Edit: *Patkányfürt.* Rosszkezdű jegyzet a XX. századról. = Székelyföld, 7/15–16. p.
103. BOGDÁN László: *Éjszakák.* 1. A sikátor. 2. A sivatag. 3. Kör. = Helikon, július 10. 4. p.
104. BOGDÁN László: *Három töredék.* Első. Homok. Második. Az eltűnés. Harmadik. Közel a szörny. = Helikon, július 10. 4. p.
105. BOKOR Krisztián: *karbantartó.* = Helikon, augusztus 10. 10. p.
106. BOKOR Krisztián: *kontraszt.* = Helikon, augusztus 10. 10. p.
107. BOKOR Krisztián: *szintetikus.* = Helikon, augusztus 10. 10. p.
108. BOKOR Krisztián: *a törzs árnyéka.* = Helikon, augusztus 10. 10. p.
109. BORSODI L. László: *József Attila, ki...?* = Helikon, augusztus 10. 9. p.
110. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Csak te maradj velem.* = Irodalmi Jelen, 8/3–4. p.
111. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *A pillanat lángoszlopa.* = Irodalmi Jelen, 7/3. p.
112. CZIGÁNY György: *Éjjel van.* = Parnasszus, 2/118. p.
113. CZIGÁNY György: *Az emlékezés rohamában.* = Parnasszus, 2/119. p.
114. CZIGÁNY György: *Legyen a vers.* = Parnasszus, 2/118. p.

115. CZILCZER Olga: *Ismerős a villamoson.* = Liget, 8/55–56. p.
116. CZILCZER Olga: *Kávészóban.* = Liget, 8/53–54. p.
117. CSÁKY Anna: *Bánattól verve.* = Agria, 2/27. p.
118. CSÁKY Anna: *Félelem.* = Agria, 2/26. p.
119. CSÁKY Anna: *A hajnalok hercege.* = Agria, 2/26. p.
120. CSÁKY Anna: *Zuhanórepülésben.* = Agria, 2/27. p.
121. CSALA Károly: *Lassú vonulás.* = Hévíz, 2/142. p.
122. CSATÓ Anita: *Gyázmunka.* = Agria, 2/214. p.
123. CSATÓ Anita: *Gyázmunka.* = Várad, 8/31. p.
124. CSATÓ Anita: *Merülés.* = Agria, 2/215. p.
125. CSATÓ Anita: *Merülés.* = Várad, 8/30. p.
126. CSEHY Zoltán: *[A banya].* = Irodalmi Szemle, 6/34. p.
127. CSEHY Zoltán: *[Élénk kontratenor].* = Irodalmi Szemle, 6/31. p.
128. CSEHY Zoltán: *[Kedvesem fáradt utazó].* = Irodalmi Szemle, 6/29. p.
129. CSEHY Zoltán: *[Mintba csillag lenne].* = Irodalmi Szemle, 6/33. p.
130. CSEHY Zoltán: *[Amű].* = Irodalmi Szemle, 6/35. p.
131. CSEHY Zoltán: *[A nagy szakács].* = Irodalmi Szemle, 6/32. p.
132. CSEHY Zoltán: *[Ne háborogj királylány!]* = Irodalmi Szemle, 6/30. p.
133. CSEHY Zoltán: *[Túl sós lesz].* = Irodalmi Szemle, 6/36. p.
134. CSILLAG István: *Adversus deum.* = Magyar Műhely, 2/3. p.
135. CSILLAG István: *Akkor.* = Magyar Műhely, 2/1. p.
136. CSILLAG István: *Átutazóban.* = Magyar Műhely, 2/1. p.
137. CSILLAG István: *A második születésem.* = Magyar Műhely, 2/2. p.
138. CSILLAG István: *És ragyogok.* = Magyar Műhely, 2/2. p.
139. CSILLAG Tamás: *Eszter!* = Hítel, 8/45. p.
140. CSILLAG Tamás: *Hószín vánkoson.* = Hítel, 8/46. p.
141. CSOBÁNKA Zsuzsa: *Átutazó ember.* = Paraszus, 2/69. p.
142. CSOMA János, S.: *Hangulat.* = Agria, 2/257. p.
143. CSOMA János, S.: *Jó nekünk.* = Agria, 2/257. p.
144. CSOMA János, S.: *Talán.* = Agria, 2/257. p.
145. CSOMA János, S.: *Távlat.* = Agria, 2/257. p.
146. CSOMA János, S.: *Vétkes következmény.* = Agria, 2/257. p.
147. CSOMA János, S.: *Zaj.* = Agria, 2/257. p.
148. CSONGOR Andrea: *Egysznites.* = Liget, 7/69–70. p.
149. CSONGOR Andrea: *Krimivers Agathanak.* = Liget, 8/67–68. p.
150. CSONTOS Márta: *Bennem vagyok boldog.* = Hítel, 8/33. p.
151. CSONTOS Márta: *Bennem vagyok boldog.* = Várad, 6/23. p.
152. CSONTOS Márta: *Instabil tágasság.* = Agria, 2/30. p.
153. CSONTOS Márta: *Játék a szimbólumokkal.* = Hítel, 8/34. p.
154. CSONTOS Márta: *Késnek a jóbírek.* = Várad, 6/23–24. p.
155. CSONTOS Márta: *Menekülés 1.* = Helikon, július 25. 9. p.
156. CSONTOS Márta: *Menekülés 2.* = Helikon, július 25. 9. p.
157. CSONTOS Márta: *Menekülés 3.* = Helikon, július 25. 9. p.
158. CSONTOS Márta: *Merülés.* = Agria, 2/30. p.
159. CSONTOS Márta: *Mitológiai virágóra.* = Helikon, július 25. 9. p.
160. CSONTOS Márta: *Monológ a naphoz.* = Helikon, július 25. 9. p.
161. CSONTOS Márta: *Öröklakás.* = Agria, 2/29. p.
162. CSONTOS Márta: *Távollét.* = Agria, 2/29. p.
163. CSONTOS Márta: *Töprengő.* = Helikon, július 25. 9. p.
164. DEBRECZENI György: *aki igazat mond.* (részletek) = Várad, 3/20–24. p.
165. DEÁK-SÁROSI László: *Ars Magna...* = Agria, 2/271. p.
166. DEÁK-SÁROSI László: *Horatiusról.* = Agria, 2/271. p.
167. DEBRECZENI György: *kamaszkorom leg-szebb hársfavirága.* = Irodalmi Jelen, 8/14–15. p.
168. DEMETER Arnold: *Atriban.* = Irodalmi Jelen, 8/139. p.
169. DEMETER Arnold: *Börtönöd börtönöm.* = Irodalmi Jelen, 8/139–140. p.
170. DEMETER Arnold: *A fölösleges ámitások-ra.* = Irodalmi Jelen, 8/138. p.
171. DEMETER Arnold: *Tűz vagy.* = Irodalmi Jelen, 8/138. p.
172. DEMETER József: *Csoda Magyardehőn.* = Agria, 2/103–111. p.

173. DERES Kornélia: *Egy kelet-európai célnak megfelelő.* = Élet és Irodalom, július 10. 17. p.
174. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *Csillagfényképek.* = Székelyföld, 8/5–7. p.
175. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *Járvány.* = Székelyföld, 8/12–13. p.
176. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *A jó.* = Székelyföld, 8/5. p.
177. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *Kitalált történet.* = Székelyföld, 8/7–8. p.
178. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *Man-delbrot-fraktál.* = Székelyföld, 8/8–10. p.
179. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *Néma madár.* = Székelyföld, 8/11–12. p.
180. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *Rókák a hóban.* = Székelyföld, 8/10–11. p.
181. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *summer of '93.* = Irodalmi Jelen, 8/12–14. p.
182. DIÓSZEGI SZABÓ Pál: *Felfedezlek!* = Irodalmi Jelen, 8/55. p.
183. DIÓSZEGI SZABÓ Pál: *Zongorád...* = Irodalmi Jelen, 8/54. p.
184. DÖBRENTAI Kornél: *Balassi-keserves.* = Hítel, 7/76–77. p.
185. DÖBRENTAI Kornél: *A hagyaté.* = Hítel, 7/74–75. p.
186. DRÁVUCZ Zsolt: *Balaton, július.* = Irodalmi Jelen, 8/23. p.
187. DUDÁS Sándor: *A jég álma.* = Agria, 2/225. p.
188. DUDÁS Sándor: *Költő plakettek.* Janus Pannonius. Balassi Bálint. Zrínyi Miklós. Csokonai Vitéz Mihály. Berzsenyi Dániel. Kölcsey Ferenc. Vörösmarty Mihály. Arany János. Tompa Mihály. Petőfi Sándor. Vajda János. Ady Endre. Juhász Gyula. Babits Mihály. Kosztolányi Dezső. Áprily Lajos. Sinka István. Szabó Lőrinc. Berda József. Illyés Gyula. József Attila. Zelk Zoltán. Dsida Jenő. Radnóti Miklós. Faludy György. Weöres Sándor. Pilinszky János. Váci Mihály. Nagy László. Juhász Ferenc. Utassy József. = Agria, 2/225–228. p.
189. EGRESSY Zoltán: *Az őrdög hídja.* = Hévíz, 2/144–145. p.
190. ESZÉNYI Fanni: *akkor még nem tudtuk.* = Élet és Irodalom, július 31. 17. p.
191. ESZÉNYI Fanni: *Közgazdász Budapesten.* = Élet és Irodalom, július 31. 17. p.
192. ESZÉNYI Fanni: *Sally.* = Hévíz, 3/224. p.
193. FANCSALI Kinga: *messzire.* = Helikon, július 25. 12. p.
194. FANCSALI Kinga: *zöldfok.* 1. 2. 3. = Helikon, július 25. 12–13. p.
195. FARKAS Antal: *Váradí promená.* = Várad, 6/20–22. p.
196. FARKAS Gábor: *Adventus Domini.* = Agria, 2/31. p.
197. FARKAS Gábor: *Lány a kirakatban.* = Agria, 2/31. p.
198. FARKAS Gábor: *mégis kevés.* = Agria, 2/31. p.
199. FAZEKAS József: *Erős vagy.* = Agria, 2/24. p.
200. FAZEKAS József: *Íriszek.* = Agria, 2/25. p.
201. FAZEKAS József: *Pirkadni kezd.* = Agria, 2/25. p.
202. FAZEKAS József: *Tavaszi ábitat.* = Agria, 2/23. p.
203. FAZEKAS József: *Zöld felbő alatt.* = Agria, 2/25. p.
204. FECSKE Csaba: *Apostag.* = Agria, 2/143. p.
205. FECSKE Csaba: *Bátorterenye.* = Agria, 2/144. p.
206. FECSKE Csaba: *Egy betű mindig.* = Liget, 7/71–72. p.
207. FECSKE Csaba: *Bibliás.* = Agria, 2/144. p.
208. FECSKE Csaba: *Bolondgomba.* = Agria, 2/143. p.
209. FECSKE Csaba: *Boros.* = Agria, 2/145. p.
210. FECSKE Csaba: *Edelény.* = Agria, 2/144. p.
211. FECSKE Csaba: *Ernő.* = Agria, 2/145. p.
212. FECSKE Csaba: *Eszter.* = Agria, 2/143. p.
213. FECSKE Csaba: *A figyelmes.* = Agria, 2/144. p.
214. FECSKE Csaba: *Hiábavaló.* = Agria, 2/28. p.
215. FECSKE Csaba: *Holtak gazdája.* = Agria, 2/28. p.
216. FECSKE Csaba: *Istambul.* = Agria, 2/144. p.
217. FECSKE Csaba: *Jósvafő.* = Agria, 2/143. p.
218. FECSKE Csaba: *Karcok.* = Agria, 2/28. p.
219. FECSKE Csaba: *Katalin.* = Agria, 2/145. p.
220. FECSKE Csaba: *A kékszakállú neje.* = Agria, 2/143. p.
221. FECSKE Csaba: *Költőcske Mihály.* = Agria, 2/145. p.
222. FECSKE Csaba: *Kudarc.* = Agria, 2/144. p.
223. FECSKE Csaba: *Leonardo.* = Agria, 2/145. p.
224. FECSKE Csaba: *Mátradereske.* = Agria, 2/144. p.
225. FECSKE Csaba: *Miskolcon.* = Agria, 2/144. p.
226. FECSKE Csaba: *Mozambik.* = Agria, 2/145. p.
227. FECSKE Csaba: *Őszi vers.* = Székelyföld, 8/18–19. p.
228. FECSKE Csaba: *Perkupán.* = Agria, 2/144. p.

229. FECSKE Csaba: *Piroska*. = Agria, 2/145. p.
230. FECSKE Csaba: *Sarolta*. = Agria, 2/143. p.
231. FECSKE Csaba: *Találkozás*. = Székelyföld, 8/19. p.
232. FECSKE Csaba: *Tragédia*. = Agria, 2/144. p.
233. FECSKE Csaba: *Turczi*. = Agria, 2/145. p.
234. FECSKE Csaba: *Verpeletén*. = Agria, 2/143. p.
235. FECSKE Csaba: *Veszprém*. = Agria, 2/143. p.
236. FECSKE Csaba: *Virágok*. = Székelyföld, 8/18. p.
237. FECSKE Csaba: *Záróra után*. = Székelyföld, 8/17. p.
238. FEHÉR Csenge: *Reggel*. = Irodalmi Jelen, 8/143. p.
239. FEHÉR Csenge: *Tétován*. = Irodalmi Jelen, 8/143. p.
240. FEHÉR Csenge: *A vad*. = Irodalmi Jelen, 8/143. p.
241. FEHÉR Enikő: *Halgerinc*. = Hévíz, 3/249. p.
242. FEHÉR Enikő: *Tatabánya*. = Hévíz, 3/248. p.
243. FEKETE Richárd: *Esküvői album*. (részlet). = Hévíz, 2/121–122. p.
244. FELLINGER Károly: *Alsósztrégova*. = Agria, 2/67. p.
245. FELLINGER Károly: *Bátorfalun a nyuszi*. = Agria, 2/70. p.
246. FELLINGER Károly: *Dacsókeszi, Szelény*. = Agria, 2/71. p.
247. FELLINGER Károly: *Eredendő bűn*. = Székelyföld, 7/45–46. p.
248. FELLINGER Károly: *Felsőzellő, Rárósműlyad*. = Agria, 2/70. p.
249. FELLINGER Károly: *Galábocs, Óvár, Zsélye*. = Agria, 2/69. p.
250. FELLINGER Károly: *Ha úgy vesszük*. = Várad, 8/4. p.
251. FELLINGER Károly: *Három tölgyfa volt Inámon*. = Agria, 2/72. p.
252. FELLINGER Károly: *Ipolybaraszi, Tótgyarmat*. = Agria, 2/70. p.
253. FELLINGER Károly: *Ipolyhídvég, Ipolynagyfalu, Ipolyszécsényke*. = Agria, 2/72. p.
254. FELLINGER Károly: *Ipolykeszin*. = Agria, 2/72. p.
255. FELLINGER Károly: *Kiscsalomja, Nagycsalomja*. = Agria, 2/68. p.
256. FELLINGER Károly: *Kiskürtösön, Nagy-kürtösön*. = Agria, 2/69. p.
257. FELLINGER Károly: *Kis szívem remegése*. = Székelyföld, 7/44–45. p.
258. FELLINGER Károly: *Kóvár*. = Agria, 2/68. p.
259. FELLINGER Károly: *Lukanénye, Házasnénye*. = Agria, 2/67. p.
260. FELLINGER Károly: *Másik hangomon*. = Várad, 8/5–6. p.
261. FELLINGER Károly: *Megűszás*. = Várad, 8/7. p.
262. FELLINGER Károly: *Mikszáthfalva, Szklabonya*. = Agria, 2/67. p.
263. FELLINGER Károly: *Nyom nélkül*. = Székelyföld, 7/46. p.
264. FELLINGER Károly: *Postaláda*. = Várad, 8/4. p.
265. FELLINGER Károly: *Sirak, Gyürki, bús Kőkeszi*. = Agria, 2/72. p.
266. FELLINGER Károly: *Szécsénykovácsi*. = Agria, 2/70. p.
267. FELLINGER Károly: *Szerelmesfilm*. = Várad, 8/5. p.
268. FELLINGER Károly: *Terbec meg Lesznye*. = Agria, 2/71. p.
269. FERENCZ Imre: *E földi lét*. = Helikon, augusztus 10. 4. p.
270. FERENCZ Imre: *Úton*. = Helikon, augusztus 10. 4. p.
271. FERENCZ Mónika: *Antarktisz fák*. = Forrás, 7–8/74. p.
272. FERENCZ Mónika: *Könnyűvérű fák*. = Hévíz, 2/131. p.
273. FERENCZ Mónika: *Sötét*. = Forrás, 7–8/74. p.
274. FERENCZ-NAGY Zoltán: *Hidegrázás, majd éles bizsergés a vállban*. = Székelyföld, 7/65. p.
275. FERENCZ-NAGY Zoltán: *Az illat*. = Székelyföld, 7/66. p.
276. FERENCZ-NAGY Zoltán: *Ránéztem az éjszakában*. = Székelyföld, 7/66. p.
277. FERENCZ-NAGY Zoltán: *Werther?* = Székelyföld, 7/67. p.
278. FERENTZ Anna-Kata: *Körömvágás*. = Élet és Irodalom, július 31. 14. p.
279. FERENTZ Anna-Kata: *Tojás*. = Élet és Irodalom, július 31. 14. p.
280. FILIP Tamás: *Ami tenger is lehetne*. = Helikon, július 10. 8. p.
281. FILIP Tamás: *A győzelem után*. = Helikon, július 10. 8. p.
282. FILIP Tamás: *Helyette néz*. = Helikon, július 10. 8. p.
283. FILIP Tamás: *Kilátótórony*. = Parnasszus, 2/96. p.
284. FILIP Tamás: *Kontrasztanyag*. = Helikon, július 10. 8. p.
285. FILIP Tamás: *Tea és zsömlé*. = Helikon, július 10. 8. p.

286. FODOR Iza, N.: *Ellentét.* = Agria, 2/119. p.
287. FODOR Iza, N.: *Májusi bintázó.* = Agria, 2/119. p.
288. FÜRI Mária: *Barbárok.* = Várad, 6/29. p.
289. FÜRI Mária: *Kétsorosok.* = Várad, 6/29. p.
290. FÜRI Mária: *Limerik.* = Várad, 6/29. p.
291. FÜRI Mária: *Május.* = Várad, 6/30. p.
292. FÜRI Mária: *Nyár.* = Várad, 6/30. p.
293. FÜRI Mária: *Regőlő.* = Várad, 6/31–32. p.
294. FÜRI Mária: *Rondó, Strindberg után.* = Várad, 6/31. p.
295. GALDA Gábor Attila: *Misell a könyhában sámlin ül.* = Várad, 8/32. p.
296. GALDA Gábor Attila: *farkasszem.* = Várad, 8/32. p.
297. GÁTI István: *A vers veled marad.* = Parnasszus, 2/103. p.
298. GAZDAG Ági: *Fordítottan arányos.* = Élet és Irodalom, augusztus 19. 14. p.
299. GAZDAG Ági: *Kart a karba.* = Élet és Irodalom, augusztus 19. 14. p.
300. GÉCZI János: *A város.* = Parnasszus, 2/49. p.
301. G[ÉHER]. István László: *Az éneklőember.* = Parnasszus, 2/14. p.
302. GÓDZA Csilla: *Animus.* = Irodalmi Jelen, 8/141–142. p.
303. GÓDZA Csilla: *Karfonat.* = Irodalmi Jelen, 8/141. p.
304. GÓDZA Csilla: *Varakozás.* = Irodalmi Jelen, 8/142. p.
305. GÖKHAN, Ayhan: *Gyerekek, menekülés, gyerekek.* = Alföld, 7/36–37. p.
306. GÖKHAN, Ayhan: *Kórház, plüssök, kórház.* = Alföld, 7/35–36. p.
307. GÖSI Vali: *kalácsbélbe lényegült.* = Agria, 2/161. p.
308. GÖSI Vali: *Az öröklét negatíva.* = Agria, 2/160. p.
309. GÖSI Vali: *Rejtőző.* = Agria, 2/161. p.
310. GÖSI Vali: *Suttogó ábitat.* = Agria, 2/161. p.
311. GYÖRFFI Réka: *Békasóval borított parton.* = Agria, 2/22. p.
312. GYÖRFFI Réka: *Té meg én.* = Agria, 2/22. p.
313. GYÖRFFI Réka: *Túlso part.* = Agria, 2/22. p.
314. GYÖRFFI Réka: *Veled.* = Agria, 2/22. p.
315. GYÖRI László: *Az alkonyat odva.* = Életünk, 7/84. p.
316. GYÖRI László: *Ékezet.* = Életünk, 7/84. p.
317. GYÖRI László: *Hideg van.* = Életünk, 7/84. p.
318. GYÖRI László: *A Nagy Talp.* = Életünk, 7/83. p.
319. HADABÁS Ildikó, H.: *Csoda.* = Agria, 2/35. p.
320. HADABÁS Ildikó, H.: *Gyermekkori félelem.* = Agria, 2/34. p.
321. HADABÁS Ildikó, H.: *Hazatérés.* = Agria, 2/35. p.
322. HADNAGY József: *A reménytelenségen túl.* = Agria, 2/13. p.
323. HARCOS Bálint: *Hamumamu.* = Hévíz, 3/223. p.
324. HARCOS Bálint: *Majomstr.* = Hévíz, 3/222. p.
325. HEVESI Judit: *Nyaralás, az nem volt.* = Irodalmi Jelen, 8/11–12. p.
326. HORVÁTH Benji: *az élet egy valóságshow, lehet üvöltetni.* = Helikon, július 10. 1. p.
327. HORVÁTH Eve: *Anyám, ellenzékben.* = Hévíz, 2/143. p.
328. HORVÁTH Eve: *hajnali gyors.* = Alföld, 7/40. p.
329. HORVÁTH Eve: *ki-ki keresztje.* = Alföld, 7/40. p.
330. HORVÁTH Eve: *maradék remény.* = Alföld, 7/39–40. p.
331. HUBAI Gábor: *Oktogon.* = Várad, 8/33. p.
332. IANCU Laura: *Amikor imádkozom.* = Vigilia, 8/600. p.
333. IANCU Laura: *Amikor itt az indulás.* = Vigilia, 8/600. p.
334. IANCU Laura: *Amikor nászidő van.* = Vigilia, 8/599. p.
335. IANCU Laura: *A kövek útján.* = Vigilia, 8/599. p.
336. ILLÉS Renáta: *Kinyilatkoztatás.* = Várad, 6/11. p.
337. ILLÉS Renáta: *Lábtól.* = Várad, 6/11. p.
338. ILLÉS Renáta: *Tőle terhes.* = Várad, 6/12. p.
339. ILLYÉS Krisztina: *első felvonás.* = Irodalmi Jelen, 8/22. p.
340. IZSÓ Zita: *Gyász.* = Várad, 7/9. p.
341. IZSÓ Zita: *Lángültetés.* = Várad, 7/8. p.
342. IZSÓ Zita: *Mély levegő.* = Várad, 7/9. p.
343. IZSÓ Zita: *Utórengés.* = Várad, 7/7–8. p.
344. IZSÓ Zita: *Visszajátszás.* = Várad, 7/7. p.
345. JÁMBOR Ildikó: *A buzatos város.* = Agria, 2/174. p.
346. JÁNOSA Eszter: *Átmenet.* = Jelenkor, 7–8/771. p.
347. JÁNOSA Eszter: *Gyűrűsujj.* = Jelenkor, 7–8/772. p.
348. JÁSZ Attila – CSENDES TOLL: *A bölények kipusztulása.* (részletek). Nem pazaroljuk feleslegesen. A magad részéről fogalmad sincs semmiről. Sok minden gyakorlat kérdése. = Székelyföld, 7/5–10. p.

349. Jász Attila – CSENDES TOLL: *A bölények kipusztulása.* (részletek). Vannak elkerülhetetlen dolgok. Naïv indiánságodon. Valahonnan mégis jönnie kell az indíttatásnak. = Kortárs, 7–8/5–8. p.
350. Jász Attila: *(Fausztina nővér találkozása Csendes Tolla a Parnasszuson).* = Parnasszus, 2/35–36. p.
351. JENEI Gyula: *Nincs jó válasz.* = Kortárs, 7–8/23. p.
352. JENEI Gyula: *Parnasszus.* = Parnasszus, 2/51–52. p.
353. JÓNA DÁVID: *Mint buszkerék.* = Hitel, 8/55. p.
354. JÓNA DÁVID: *Párizsban járt az ősz.* = Hitel, 8/54. p.
355. JÓNA DÁVID: *A portás.* = Hitel, 8/53. p.
356. JUHÁSZ RÓBERT: *Folyásirány.* = Helikon, július 25. 10. p.
357. JUHÁSZ RÓBERT: *Könyvjelző.* = Helikon, július 25. 10. p.
358. JUHÁSZ TIBOR: *Műszak után.* = Irodalmi Szemle, 6/67. p.
359. JUHÁSZ ZSUSZANNA: *Ami zavar.* = Hitel, 8/60. p.
360. JUHÁSZ ZSUSZANNA: *Embertípusok.* = Hitel, 8/60. p.
361. JUHÁSZ ZSUSZANNA: *Fundamentum.* = Várad, 3/7. p.
362. JUHÁSZ ZSUSZANNA: *Intermezzo.* = Várad, 3/8. p.
363. JUHÁSZ ZSUSZANNA: *Megérkezés.* = Hitel, 8/61. p.
364. JUHÁSZ ZSUSZANNA: *Palástok átváltozása.* = Várad, 3/8. p.
365. JUHÁSZ ZSUSZANNA: *Visszaváltozás.* = Várad, 3/7. p.
366. KABAI GÁBOR BUDA: *5ven.* = Magyar Műhely, 2/29–30. .
367. KÁLIZ SAJTOS JÓZSEF: *Evezd csak!...* = Agria, 2/199. p.
368. KÁLIZ SAJTOS JÓZSEF: *A fű egyre nő...* = Agria, 2/199. p.
369. KÁLIZ SAJTOS JÓZSEF: *Hajnali dúdoló.* = Agria, 2/198. p.
370. KÁLIZ SAJTOS JÓZSEF: *Nagypéntek reggelén.* = Agria, 2/198. p.
371. KÁLIZ SAJTOS JÓZSEF: *Pannon kikelet.* = Agria, 2/199. p.
372. KÁLLAY KOTÁSZ ZOLTÁN: *Igaz a bír, hogy...?* = Liget, 7/73–74. p.
373. KÁLLAY KOTÁSZ ZOLTÁN: *A vezetek.* = Liget, 8/65–66. p.
374. KERBER BALÁZS: *Egy lépésre.* = Alföld, 7/5. p.
375. KERBER BALÁZS: *Most az esernyőt.* = Alföld, 7/6. p.
376. KERBER BALÁZS: *Szeme előtt.* = Alföld, 7/6–7. p.
377. KIRÁLY FARKAS: *A végtelen meghosszabbításai.* 28. 29. 30. 31. = Irodalmi Jelen, 8/8–11. p.
378. KIRÁLY FARKAS: *A végtelen meghosszabbításai.* 34. = Helikon, augusztus 25. 8. p.
379. KIRÁLY FARKAS: *A végtelen meghosszabbításai.* 35. = Helikon, augusztus 25. 8. p.
380. KIRÁLY FARKAS: *A végtelen meghosszabbításai.* 36. = Helikon, augusztus 25. 8. p.
381. KIRÁLY FARKAS: *A végtelen meghosszabbításai.* 38. = Helikon, augusztus 25. 8. p.
382. KIRÁLY FARKAS: *A végtelen meghosszabbításai.* 43. = Helikon, augusztus 25. 8. p.
383. KISS JÓZSEF MIHÁLY: *Virágos május.* = Somogy, 1/88. p.
384. KÓBOR ADRIÁNA: *Katasztrófikus atrópiák „előidőben”* (Immunoglobulin). = Magyar Műhely, 2/62–63. p.
385. KOLLÁR DÁVID: *Genézis.* = Helikon, július 10. 13. p.
386. KOLLÁR DÁVID: *Lapföld megbódítása II.* = Helikon, július 10. 13. p.
387. KOLLÁR DÁVID: *Minimal noir.* = Helikon, július 10. 13. p.
388. KOLLÁR DÁVID: *Néró.* = Helikon, július 10. 13. p.
389. KOLLÁR DÁVID: *TD emlékére I.* = Helikon, július 10. 13. p.
390. KOLLÁR DÁVID: *TD emlékére II.* = Helikon, július 10. 13. p.
391. KOMÁROMY BÉSE: *Etikett.* = Helikon, augusztus 25. 11. p.
392. KOMÁROMY BÉSE: *Hovatovább.* = Helikon, augusztus 25. 11. p.
393. KOMÁROMY BÉSE: *Majombinta.* = Helikon, augusztus 25. 11. p.
394. KOMÁROMY BÉSE: *Szegény gyilkos.* = Helikon, augusztus 25. 11. p.
395. KONCZEK JÓZSEF: *Tokaji mosolyok.* = Agria, 2/146–147. p.
396. KOPRIVA NIKOLETT: *Törödek több száz indokolatlan sétából.* = Irodalmi Jelen, 8/30. p.
397. KORPA TAMÁS: *Balkon de Cluj.* = Helikon, július 10. 18. p.
398. KORPA TAMÁS: *Bistro 1568.* = Helikon, július 10. 18. p.
399. KORPA TAMÁS: *Giacometti-szobor a Bánffy-palotában.* = Korunk, 7/50–51. p.
400. KORPA TAMÁS: *Hotel Lucy Star, Str. Giordano Bruno* 25. = Helikon, július 10. 18. p.

401. KORPA Tamás: *Kopp-kopp.* = Helikon, július 10. 18. p.
402. KORPA Tamás: *Lánykérés a Belvedereben.* = Korunk, 7/50. p.
403. KORPA Tamás: *Látogatás az örménynél.* = Helikon, július 10. 18. p.
404. KORPA Tamás: *Mielőtt a Belvederebe mentem.* = Korunk, 7/50. p.
405. KRÓMER Ágnes: *Emlékek, táska, báltizsák.* = Várad, 3/32. p.
406. KRÓMER Ágnes: *A hívás.* = Várad, 3/30. p.
407. KRÓMER Ágnes: *MRSA.* = Várad, 3/30–31. p.
408. KRÓMER Ágnes: *Örök szerelem.* = Várad, 3/31. p.
409. KRÓMER Ágnes: *Egy szép nap.* = Várad, 3/29. p.
410. KRUSOVSKY Dénés: *Könnyebb bármi.* = Hévíz, 3/212. p.
411. KRUSOVSKY Dénés: *Madarak bámulnak.* = Hévíz, 3/213. p.
412. KUKORELLY Endre: *2, 1, 6, 4, 5, 3. 7 avagy adja meg hétjegyű azonosítóját.* = Élet és Irodalom, július 17. 14. p.
413. KUKORELLY Endre: *2-hidroxipropánsav.* = Jelenkor, 7–8/746–747. p.
414. KUKORELLY Endre: *Anna emberi teste és egyebek.* = Jelenkor, 7–8/747–748. p.
415. KUKORELLY Endre: *Bevásárlás után közvetlenül.* = Jelenkor, 7–8/745–746. p.
416. KUKORELLY Endre: *Kínézet.* = Irodalmi Szemle, 6/62. p.
417. KUKORELLY Endre: *Majd öreg lesz a fű.* = Élet és Irodalom, július 17. 14. p.
418. KULCSÁR Edmond: *1974–1994.* = Várad, 3/4–5. p.
419. KULCSÁR Edmond: *Közvetlen.* = Várad, 8/34. p.
420. KULCSÁR Edmond: *Strásót alkalmazunk.* = Várad, 3/5. p.
421. KULCSÁR Edmond: *Str. Dunárii.* = Várad, 3/6. p.
422. KULCSÁR Edmond: *Törésvonal.* = Várad, 3/4. p.
423. KUSTOS Júlia: *Gyűjtogatás.* = Székelyföld, 7/11. p.
424. KUSTOS Júlia: *Váltóház.* = Székelyföld, 7/12. p.
425. KÜRTI László: *audiencia.* = Parnasszus, 2/90. p.
426. KÜRTI László: *Bálna a semmiből.* = Hévíz, 3/247. p.
427. LACKFI János: *Málnaszín kapuccsínó.* = Parnasszus, 2/40–41. p.
428. LADIK Katalin: *Lilith felhasított százjjal.* = Parnasszus, 2/22. p.
429. LAKINGER Tibor: *Antihős.* = Irodalmi Jelen, 8/51. p.
430. LAKINGER Tibor: *Éjszakai látogató.* = Irodalmi Jelen, 8/50. p.
431. LANCZKOR Gábor: *Hamis Bowie.* = Tiszatáj, 7–8/3. p.
432. LANCZKOR Gábor: *Sarjerdő.* = Forrás, 7–8/209–211. p.
433. LÁZÁR Balázs: *Akkor.* = Parnasszus, 2/91. p.
434. LÉKA Géza: *Adóbevallás – 1990.* = Hítel, 7/53. p.
435. LÉKA Géza: *Halottak napján.* = Hítel, 7/55. p.
436. LÉKA Géza: *Magyar századok.* = Hítel, 7/54–55. p.
437. LENCSE Károly: *májusi hideg.* = Agria, 2/186. p.
438. LENCSE Károly: *Mama.* = Agria, 2/187. p.
439. LENNERT-MÓGER Tímea: *Hulla hófehér.* = Irodalmi Jelen, 8/16–17. p.
440. LESI Zoltán: *Eljöttem meglátogatni.* = Irodalmi Szemle, 6/64–65. p.
441. LESI Zoltán: *Tisztelet Bizottság.* = Irodalmi Szemle, 6/63. p.
442. LILL Amália: *Tájna.* = Irodalmi Szemle, 6/26–28. p.
443. LIPCSEI Márta: *Befelé figyelés.* = Agria, 2/32. p.
444. LIPCSEI Márta: *Kövek lelke.* = Agria, 2/32. p.
445. LIPCSEI Márta: *Víruskód ült reánk.* = Agria, 2/32. p.
446. LÖVÉTEI László: *Zákeus fügefája.* Tektón bemutatása. Tektón a Királyok könyvéből olvas fel. = Hévíz, 2/110–114. p.
447. MACSOVSZKY Péter: *Versterony ötven ötvenedik mondatból.* = Irodalmi Szemle, 6/57–60. p.
448. MAGYAR Eszter Csenge: *Vár a parton.* = Irodalmi Jelen, 8/5–6. p.
449. MÁNYA Kristóf: *I. A nyár utolsó napjai.* = Székelyföld, 7/63. p.
450. MÁNYA Kristóf: *II. A nyár utolsó órái.* = Székelyföld, 7/63. p.
451. MÁNYA Kristóf: *III. A nyár utolsó percei.* = Székelyföld, 7/63. p.
452. MÁNYA Kristóf: *Magnólia-liget.* = Székelyföld, 7/64. p.
453. MARKÓ Béla: *Elmosódott írás.* = Székelyföld, 8/14. p.
454. MARKÓ Béla: *Erdélyi színek.* = Székelyföld, 8/16. p.

455. MARKÓ Béla: *Ha nincs halál.* = Székelyföld, 8/15. p.
456. MARKÓ Béla: *Holdvilág.* = Élet és Irodalom, augusztus 19. 17. p.
457. MARKÓ Béla: *Menedék.* = Élet és Irodalom, augusztus 19. 17. p.
458. MARKÓ Béla: *Nappforduló.* = Élet és Irodalom, augusztus 19. 17. p.
459. MARKÓ Béla: *Szégyen.* = Élet és Irodalom, augusztus 19. 17. p.
460. MARKÓ Béla: *Tükrökképpé válik.* = Székelyföld, 8/14–15. p.
461. MARNO János: 1954. = Hévíz, 2/105–106. p.
462. MARNO János: *Fertőtlenítés.* = Alföld, 7/3–5. p.
463. MARNO János: *A kétség.* = Alföld, 7/3. p.
464. MARTON Réka Zsófia: *A Brontë-paradigma.* = Agria, 2/154–155. p.
465. MÉHES Károly: *Éljen a vége.* = Jelenkor, 7–8/756. p.
466. MÉHES Károly: *Találkozások apámmal.* = Jelenkor, 7–8/755. p.
467. MELIORISZ Béla: *Fázik.* = Jelenkor, 7–8/751. p.
468. MELIORISZ Béla: *Majd föl.* = Jelenkor, 7–8/751–752. p.
469. MELIORISZ Béla: *Most mi.* = Jelenkor, 7–8/752. p.
470. MELIORISZ Béla: *Üres a.* = Jelenkor, 7–8/751. p.
471. MELIORISZ Béla: *Vagyunk itt.* = Jelenkor, 7–8/752. p.
472. MELLÁR Dávid: *Végtelen kapacitás.* = Irodalmi Szemle, 5/18. p.
473. MIKLYA Zsolt: *Három felem.* = Vigilia, 7/510. p.
474. MIKLYA Zsolt: *Mondatközök.* = Vigilia, 7/511. p.
475. MIZSER Attila: *Kunszt.* = Irodalmi Szemle, 6/25. p.
476. MOLDOVÁN Alexandra: *Ragasztó.* = Agria, 2/218. p.
477. MOLNÁR Zsolt: *Balaton-szeletek.* = Várad, 8/11–16. p.
478. MUSZKA Sándor: *Kérdőjelek.* = Irodalmi Jelen, 7/52. p.
479. MUSZKA Sándor: *Kijárat.* = Irodalmi Jelen, 7/53. p.
480. MUSZKA Sándor: *Séta.* = Irodalmi Jelen, 7/52. p.
481. MÜLLER Dezső: *Anyám.* = Várad, 7/15. p.
482. MÜLLER Dezső: *Rajzolás.* = Várad, 7/15. p.
483. MÜLLER Dezső: *Vétek.* = Várad, 7/16. p.
484. MÜLLER Dezső: *Visszaröppensz.* = Várad, 7/16. p.
485. MÜLLER Péter Sziámi: *Isten helyetttest keres.* = Mozgó Világ, 7–8/169. p.
486. MÜLLER Péter Sziámi: *A lelkiismeretfurdalás.* = Mozgó Világ, 7–8/172. p.
487. MÜLLER Péter Sziámi: *Üres tartomány.* = Mozgó Világ, 7–8/170–171. p.
488. NÁDASDY Ádám: *A tűzbe bámúlva.* = Irodalmi Jelen, 8/4. p.
489. NAGY Gábor: *Búcsú.* = Parnasszus, 2/99. p.
490. NAGY Gábor: *Gyűjtés.* = Hitel, 7/59. p.
491. NAGY Gábor: *Kaptárok.* = Parnasszus, 2/100. p.
492. NAGY Gábor: *Kovász.* = Hitel, 7/60. p.
493. NAGY Gábor: *Sárgarépa.* = Hitel, 7/60. p.
494. NAGY Gábor: *Televízió.* = Hitel, 7/59. p.
495. NAGY Gábor: *Vasárnap.* = Parnasszus, 2/99. p.
496. NAGY Gábor: *Zsebpenz.* = Parnasszus, 2/100. p.
497. NAGY Hajnal Csilla: *Az utolsó ember a földön.* = Irodalmi Szemle, 6/46–49. p.
498. NAGY Márta Júlia: *Móra.* = Élet és Irodalom, július 3. 17. p.
499. NAGY Márta Júlia: *Oblomova beszélget a halottakkal.* = Élet és Irodalom, július 3. 17. p.
500. NAGY Olivér: *Ég veled.* = Helikon, július 10. 12. p.
501. NAGY Olivér: *Értem?* = Helikon, július 10. 12. p.
502. NAGY Olivér: *Kicsi Hólyag Klub.* = Helikon, július 10. 12. p.
503. NAGY Olivér: *Kirívó.* = Helikon, július 10. 12. p.
504. NAGY Olivér: *Szerintem szép.* = Helikon, július 10. 12. p.
505. NAGY Olivér: *Tűlzás.* = Helikon, július 10. 12. p.
506. NAGY Zsuka: *az igazi.* = Élet és Irodalom, augusztus 28. 17. p.
507. NAGY Zsuka: *les.* = Élet és Irodalom, augusztus 28. 17. p.
508. NAGY Zsuka: *minden(ki) lóg.* = Élet és Irodalom, augusztus 28. 17. p.
509. NAGY Zsuka: *párbeszéd.* = Élet és Irodalom, augusztus 28. 17. p.
510. NAGY Zsuka: *permafroszt.* = Élet és Irodalom, augusztus 28. 17. p.
511. NAGY Zsuka: *szolárvitorlák.* = Élet és Irodalom, augusztus 28. 17. p.
512. NAGY Zsuka: *világkép.* = Élet és Irodalom, augusztus 28. 17. p.
513. NÁNIA Csilla: *fényinger.* = Agria, 2/220. p.

514. NÉMETH Gábor Dávid: *Álarcos meggy-szedő*. = Hévíz, 3/250. p.
515. NÉMETH Gábor Dávid: *Erőszakgyöngy*. = Hévíz, 3/250. p.
516. NÉMETH Gábor Dávid: *Gyömbérbirtok*. = Élet és Irodalom, augusztus 14. 14. p.
517. NÉMETH Gábor Dávid: *Tükörtörző*. = Élet és Irodalom, augusztus 14. 14. p.
518. NÉMETH István Péter: *Fortuna a Balaton felett*. = Agria, 2/99. p.
519. NÉMETH István Péter: *Három angyal*. = Hítel, 7/45. p.
520. NÉMETH István Péter: *Kínálás*. = Agria, 2/101. p.
521. NÉMETH István Péter: *L. Z. mondja*. = Agria, 2/100. p.
522. NÉMETH István Péter: *Naplósorok*. = Agria, 2/102. p.
523. NÉMETH István Péter: *Szent Antal a Balatonnál*. = Agria, 2/99. p.
524. NÉMETH István Péter: *Szépkitató*. = Agria, 2/100. p.
525. NÉMETH István Péter: *Vitorlások*. = Agria, 2/99. p.
526. NYILAS Attila: *Bányajárás*. (Részletek „Az ékeesszólásról” munkacímű mű fejezetéből). = Élet és Irodalom, július 17. 17. p.
527. NYILAS Attila: *Az első és az utolsó*. = Alföld, 7/39. p.
528. NYILAS Attila: *Esküvői tanköltemény*. = Alföld, 7/38–39. p.
529. NYILAS Attila: *A Hang*. = Alföld, 7/37–38. p.
530. NYILAS Attila: *Karantén-hetirendem*. = Parnasszus, 2/101–102. p.
531. NYILAS Attila: *A vendég*. = Parnasszus, 2/102. p.
532. OLÁH András: *amikor egymásnak fájunk*. = Vigilia, 7/520. p.
533. OLÁH András: *évszakok*. = Vigilia, 7/520. p.
534. OLÁH András: *Garancia*. = Székelyföld, 7/58–59. p.
535. OLÁH András: *Lázálmaink*. = Székelyföld, 7/57. p.
536. OLÁH András: *megkarcolva*. = Vigilia, 7/519. p.
537. OLASZ Valéria: *Mennyek kapujánál*. = Agria, 2/171. p.
538. OLÁH András: *Önzéseink*. = Székelyföld, 7/57–58. p.
539. OLASZ Valéria: *Szeretném én*. = Agria, 2/171. p.
540. OLLÉ Tamás: *1923*. = Agria, 2/213. p.
541. OLLÉ Tamás: *élni*. = Agria, 2/212. p.
542. ORCSIK Roland: *Rovarcspép*. = Irodalmi Szemle, 5/3–4. p.
543. OZSVÁTH Zsuzsa: *bideg*. = Élet és Irodalom, július 10. 17. p.
544. OZSVÁTH Zsuzsa: *megj*. = Élet és Irodalom, július 10. 17. p.
545. OZSVÁTH Zsuzsa: *néma*. = Élet és Irodalom, július 10. 17. p.
546. OZSVÁTH Zsuzsa: *Újabb vers a bizonyosságról*. = Hévíz, 2/137. p.
547. PAPP Attila Zsolt: *Városállam*. = Helikon, augusztus 25. 1. p.
548. PARTI NAGY Lajos: *Ötven kolomp*. = Irodalmi Szemle, 6/4–5. p.
549. PÁSZKÁN-VARGA Krisztina: *Gyász*. = Agria, 2/39. p.
550. PÁSZKÁN-VARGA Krisztina: *Hívogató*. = Agria, 2/39. p.
551. PÁSZKÁN-VARGA Krisztina: *Jegyzőkönyv Nagybetén*. = Agria, 2/39. p.
552. PÁSZKÁN-VARGA Krisztina: *Március*. = Agria, 2/39. p.
553. PÁSZKÁN-VARGA Krisztina: *Tolvaj könyörgő*. = Agria, 2/39. p.
554. PATAKI István: *ablakom alatt*. = Agria, 2/235. p.
555. PATAKI István: *Angy Angyalka: in eternum*. = Agria, 2/237. p.
556. PATAKI István: *Doefcoedemus*. Jajveszékiel prófétának utolsó órája. = Agria, 2/236. p.
557. PATAKI István: *báldával*. = Agria, 2/236. p.
558. PATAKI István: *bonvágy*. = Agria, 2/236. p.
559. PATAKI István: *a kutya-macsa barátságáról*. = Agria, 2/235. p.
560. PATAKI István: *mint kiscsikó*. = Agria, 2/235. p.
561. PATAKI István: *úszóedzésen*. = Agria, 2/235. p.
562. PÉNTÉK Imre: *Alkonyati zene*. = Életünk, 7/10. p.
563. PÉNTÉK Imre: *Kaszálás*. = Életünk, 7/13. p.
564. PÉNTÉK Imre: *Mezei zenészek*. = Életünk, 7/11. p.
565. PÉNTÉK Imre: *Rengetegben*. = Életünk, 7/10. p.
566. PÉNTÉK Imre: *Szívdobogva*. = Életünk, 7/11. p.
567. PÉNTÉK Imre: *Talán a tuskó is*. = Életünk, 7/13. p.
568. PÉNZES Tímea: *Súlyok*. = Élet és Irodalom, július 3. 14. p.
569. PÉNZES Tímea: *Tőcsa*. = Élet és Irodalom, július 3. 14. p.

570. PETŐCZ András: *Pygmalion munka közben.* = Irodalmi Jelen, 7/22. p.
571. PETŐCZ András: *A sápadtarcú meg a fekete hajú.* = Kortárs, 7–8/65–66. p.
572. PETŐCZ András: *A szobrász, ha öreg.* = Irodalmi Jelen, 7/23. p.
573. PETRŐCZI Éva: *Gyászdal, külvil.* = Életünk, 7/21. p.
574. PETRŐCZI Éva: *A hetvenötödik év – Szerb Antal emlékére.* = Vigilia, 7/518–519. p.
575. POZSGAI Györgyi: *Fény-karátok.* Fényjáték. Mai pillanatunk. Hulló fény. Napfény-mosoly. Szárnyak nélkül. Szélvihar. Belső mozgás. Emlék. Idő. Súlytalanul. = Agria, 2/124–125. p.
576. PUSZTAI Zoltán: *Órvény.* 1. 2. 3. = Élet és Irodalom, augusztus 7. 14. p.
577. RADNAI István: *A kárpit felhasadt.* = Agria, 2/33. p.
578. RADNAI István: *Rondó.* = Agria, 2/33. p.
579. REGŐS Máttyás: *Nyári reggel le a begyőről.* = Irodalmi Jelen, 8/18–19. p.
580. REPKŐ Ágnes: *Koncert.* = Várad, 7/23–24. p.
581. REPKŐ Ágnes: *Kör, vonal.* = Várad, 7/23. p.
582. REPKŐ Ágnes: *Még egy óda a hiábavalóságboz.* = Várad, 7/22. p.
583. REPKŐ Ágnes: *Mindegy.* = Várad, 7/24. p.
584. REPKŐ Ágnes: *Ócskavas történelem.* = Várad, 7/21. p.
585. REPKŐ Ágnes: *A virrasztás délutánja.* = Várad, 7/21–22. p.
586. RÉV Tamás: *Ugyanaz a kő.* = Hévíz, 3/238. p.
587. RUMI Enikő: *Horatio Oliveira.* = Várad, 6/13. p.
588. RUMI Enikő: *Huszadik századi Cyrano de Bergerac.* = Várad, 6/13–14. p.
589. RUMI Enikő: *Nappali.* = Várad, 6/13. p.
590. RUMI Enikő: *Orfeo.* = Várad, 6/14. p.
591. RUMP Tímea: *Tescovina határa.* = Várad, 8/35–36. p.
592. SAITOS Lajos: *És szólt a tárogató.* = Agria, 2/200. p.
593. SAITOS Lajos: *Kertemből.* = Agria, 2/201. p.
594. SAITOS Lajos: *Kertemből.* = Várad, 8/26. p.
595. SAITOS Lajos: *Kézfogások.* = Agria, 2/200. p.
596. SAITOS Lajos: *Tetszés szerint továbbítható.* = Agria, 2/201. p.
597. SAITOS Lajos: *Trianon szindróma.* = Agria, 2/200. p.
598. SAJGÓ Szabolcs: *mennyei egyszeregy.* = Agria, 2/15. p.
599. SAJGÓ Szabolcs: *meztelen Isten.* = Agria, 2/15. p.
600. SAJGÓ Szabolcs: *nem trendi.* = Agria, 2/14. p.
601. SAJGÓ Szabolcs: *pontosabbak.* = Agria, 2/14. p.
602. SAJGÓ Szabolcs: *születések.* = Agria, 2/14. p.
603. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *A hit útja.* = Agria, 2/18. p.
604. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Keresztanyám-nak.* = Agria, 2/19. p.
605. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Nagymama.* = Agria, 2/20. p.
606. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Nil novi sub sole.* = Agria, 2/19. p.
607. SEBESTÉNY-JÁGER Orsolya: *Szonett a gyermekhez.* = Agria, 2/20. p.
608. SERFŐZŐ Simon: *Órájuk.* = Agria, 2/17. p.
609. SERFŐZŐ Simon: *Szálfa magasság.* = Agria, 2/17. p.
610. SERFŐZŐ Simon: *Vajon ügyünk.* = Agria, 2/17. p.
611. SERFŐZŐ Simon: *Vizeink.* = Agria, 2/17. p.
612. SIMON Bettina: *Boldog.* = Jelenkor, 7–8/773–774. p.
613. SIMON Bettina: *Szabad.* = Jelenkor, 7–8/773. p.
614. SIMON Bettina: *Szerelmi költészetéről.* = Jelenkor, 7–8/774. p.
615. SIMON Márton: *Arcvázlat.* = Élet és Irodalom, július 24. 17. p.
616. SIMON Márton: *H.* = Élet és Irodalom, július 24. 17. p.
617. SIMON Márton: *Kint a strandon.* = Élet és Irodalom, július 24. 17. p.
618. SIMON Márton: *Könyörgés a skarlát íbiszekhez.* = Élet és Irodalom, július 24. 17. p.
619. SIMON Márton: *Útjának talán.* = Élet és Irodalom, július 24. 17. p.
620. SIMONFY József: *begy.* = Várad, 6/25. p.
621. SIMONFY József: *kezemen.* = Várad, 6/26–28. p.
622. SIMONFY József: *lesz-e.* = Várad, 6/25–26. p.
623. SIPOS Erzsébet: *Mindig Trianon.* = Agria, 2/85. p.
624. SIROKAI Mátyás: *[Humusz].* = Forrás, 7–8/38. p.
625. SIROKAI Mátyás: *[Nővényi].* = Forrás, 7–8/38. p.
626. SIROKAI Mátyás: *[Pupillák].* = Forrás, 7–8/38. p.
627. SKOBRÁK Máté: *Kandiscukor.* = Hévíz, 2/132. p.
628. SOMOS Béla: *Szemérmetlen.* = Hitel, 8/29. p.
629. SOÓS Amália: *Forever.* = Székelyföld, 7/61–62. p.

630. Soós Amália: *Moirák kórusa*. = Székelyföld, 7/61. p.
631. Soós Amália: *Nullapont*. = Székelyföld, 7/60. p.
632. Soós Amália: *Rapszódosz-össz*. = Székelyföld, 7/60. p.
633. Soós Amália: *Télidill*. = Székelyföld, 7/62. p.
634. SOPOTNIK Zoltán: *Röggwie*. = Tiszatáj, 7–8/4. p.
635. STANKOVICS Marianna: *Csak am i*. = Magyar Műhely, 2/16. p.
636. STANKOVICS Marianna: *Magánhangzók*. = Magyar Műhely, 2/17. p.
637. STANKOVICS Marianna: *Nemzedék*. = Magyar Műhely, 2/17. p.
638. STANKOVICS Marianna: *A tízezredik reggel kérdései*. = Magyar Műhely, 2/17. p.
639. SUHAI Pál: *Húsvét után*. = Agria, 2/38. p.
640. SUHAI Pál: *Nyárvég*. = Agria, 2/38. p.
641. SUHAI Pál: *Szemüvegvegre*. = Agria, 2/38. p.
642. SURBÁN FRANG Zoltán: *1956. október 23.* = Hítel, 8/71. p.
643. SURBÁN FRANG Zoltán: *Arckép*. = Hítel, 8/65. p.
644. SURBÁN FRANG Zoltán: *Esti könyörgés*. = Hítel, 8/74. p.
645. SURBÁN FRANG Zoltán: *Groteszk*. = Hítel, 8/69. p.
646. SURBÁN FRANG Zoltán: *A háború kitörésének hírére*. = Hítel, 8/65. p.
647. SURBÁN FRANG Zoltán: *Hazatérés*. = Hítel, 8/68. p.
648. SURBÁN FRANG Zoltán: *Hungária*. = Hítel, 8/66. p.
649. SURBÁN FRANG Zoltán: *Kádár János megátkozása*. = Hítel, 8/72. p.
650. SURBÁN FRANG Zoltán: *Képek, indulatok*. részlet. = Hítel, 8/70. p.
651. SURBÁN FRANG Zoltán: *A Ma vége*. = Hítel, 8/69. p.
652. SURBÁN FRANG Zoltán: *Magány*. = Hítel, 8/70. p.
653. SURBÁN FRANG Zoltán: *Mikor*. = Hítel, 8/73. p.
654. SURBÁN FRANG Zoltán: *Nyáresti üzenet*. = Hítel, 8/69. p.
655. SURBÁN FRANG Zoltán: *Sírok között*. = Hítel, 8/73. p.
656. SURBÁN FRANG Zoltán: *Szilveszter 1945-ben*. = Hítel, 8/68. p.
657. SURBÁN FRANG Zoltán: *Találkozás háború után*. = Hítel, 8/67. p.
658. SURBÁN FRANG Zoltán: *Végre mégis*. = Hítel, 8/66. p.
659. SÜTŐ Csaba András: *megnéztem újra*. = Parnasszus, 2/79–80. p.
660. SZABÓ Fanni: *Színazonosság*. = Irodalmi Jelen, 8/21–22. p.
661. SZABÓ Gergely: *Föld*. = Helikon, július 10. 10. p.
662. SZABÓ Gergely: *pont*. = Helikon, július 10. 10. p.
663. SZABÓ Gergely: *Rés*. = Helikon, július 10. 10. p.
664. SZABÓ Gergely: *tél*. = Helikon, július 10. 10. p.
665. SZABÓ Gergely: *tó*. = Helikon, július 10. 10. p.
666. SZABÓ Gergely: *tűz*. = Helikon, július 10. 10. p.
667. SZALAI Zsolt: *Ugrálás*. = Parnasszus, 2/82. p.
668. SZÁLINGER Balázs: *Költő & hadvezér*. = Somogy, 1/7. p.
669. SZÁLINGER Balázs: *Zrínyiújvári dal*. = Somogy, 1/5–6. p.
670. SZALLÓS Kis Csaba: *beszédtanulás*. = Helikon, augusztus 25. 10. p.
671. SZALLÓS Kis Csaba: *éden*. = Helikon, augusztus 25. 10. p.
672. SZALLÓS Kis Csaba: *fabula*. = Helikon, augusztus 25. 10. p.
673. SZALLÓS Kis Csaba: *kék*. = Helikon, augusztus 25. 10. p.
674. SZALLÓS Kis Csaba: *minimal*. = Helikon, augusztus 25. 10. p.
675. SZALLÓS Kis Csaba: *örökletes*. = Helikon, augusztus 25. 10. p.
676. SZALLÓS Kis Csaba: *pacsirtadal*. = Helikon, július 10. 13. p.
677. SZALLÓS Kis Csaba: *torkomban gombóc, nyelvem a préri*. = Helikon, július 10. 13. p.
678. SZEDER H. Réka: *Egy augusztusi éjjelen*. = Irodalmi Jelen, 8/6–7. p.
679. SZEDER H. Réka: *Délután*. = Irodalmi Jelen, 7/122. p.
680. SZEDER H. Réka: *Egy kortársversen ügyködöm*. = Irodalmi Jelen, 7/121. p.
681. SZEDER H. Réka: *A mi kis országunk*. = Irodalmi Jelen, 7/122–123. p.
682. SZEDER H. Réka: *Nézőpont*. = Irodalmi Jelen, 8/7–8. p.
683. SZEDER H. Réka: *Női fortély*. = Irodalmi Jelen, 8/8. p.
684. SZEDER H. Réka: *Óda a Férfiakhoz*. = Irodalmi Jelen, 8/7. p.
685. SZEDER H. Réka: *Szavak a Taügetoszon*. = Irodalmi Jelen, 7/121. p.
686. SZÉKELY Szabolcs: *60*. = Parnasszus, 2/66. p.

687. SZÉKELY Szabolcs: *Vers a buszra-várni-versről.* = Parnasszus, 2/67. p.
688. SZELES Judit: *Svéd csajok.* = Forrás, 7–8/100–101. p.
689. SZELES Judit: *Végszó.* = Forrás, 7–8/101. p.
690. SZENTMIHÁLYI SZABÓ Péter: *Trianon sebei.* = Agria, 2/83. p.
691. SZIGETI Lajos: *Don-kanyar.* = Hitel, 8/30. p.
692. SZIJJ Ferenc: *Élménybeszámoló.* [Ritka események ciklus]. = Jelenkor, 7–8/750. p.
693. SZIJJ Ferenc: *Fekete holdvilág.* [Ritka események ciklus]. = Élet és Irodalom, augusztus 7. 17. p.
694. SZIJJ Ferenc: *Futkosás.* [Ritka események ciklus]. = Élet és Irodalom, augusztus 7. 17. p.
695. SZIJJ Ferenc: *Hóesés.* [Ritka események ciklus]. = Jelenkor, 7–8/749. p.
696. SZIJJ Ferenc: *Írás.* [Ritka események ciklus]. = Élet és Irodalom, augusztus 7. 17. p.
697. SZIJJ Ferenc: *Kinek könnyebb.* [Ritka események ciklus]. = Jelenkor, 7–8/749. p.
698. SZIJJ Ferenc: *Nevek.* [Ritka események ciklus]. = Jelenkor, 7–8/749. p.
699. SZIJJ Ferenc: *Távolságtartás.* [Ritka események ciklus]. = Élet és Irodalom, augusztus 7. 17. p.
700. SZIJJ Ferenc: *Terepasztal.* [Ritka események ciklus]. = Élet és Irodalom, augusztus 7. 17. p.
701. SZIJJ Ferenc: *Az utolsó fáradtság.* [Ritka események ciklus]. = Jelenkor, 7–8/750. p.
702. SZIJJ Ferenc: *A világ legkritikább eseményei.* [Ritka események ciklus]. = Jelenkor, 7–8/750. p.
703. SZIKRA János: *Járja a férfi szál bottal.* = Hitel, 8/14–15. p.
704. SZIKRA János: *Sárga madarak.* = Hitel, 8/14. p.
705. SZIKRA János: *Vadméz.* = Hitel, 8/13. p.
706. SZILÁGYI András: *Átmosott.* = Várad, 3/9. p.
707. SZILÁGYI András: *A kifeszített.* = Várad, 3/9. p.
708. SZILÁGYI András: *Mint még soha.* = Várad, 3/10. p.
709. SZILÁGYI András: *Nincs valóság.* = Várad, 3/10. p.
710. SZILÁGYI Z. Ákos: *Bárcsak.* = Várad, 6/4. p.
711. SZILÁGYI Z. Ákos: *Dániel 9,27.* = Várad, 6/4. p.
712. SZILÁGYI Z. Ákos: *Gyűrődés.* = Várad, 6/5. p.
713. SZONDA Szabolcs: *darabélet.* = Irodalmi Jelen, 8/24. p.
714. SZONDY-ADORJÁN György: *Bármiszaurusz.* = Székelyföld, 8/50–52. p.
715. SZONDY-ADORJÁN György: *A beszédünk vége.* = Helikon, július 25. 15. p.
716. SZONDY-ADORJÁN György: *Féregjárat.* = Helikon, július 25. 15. p.
717. SZONDY-ADORJÁN György: *Gyanú.* = Helikon, július 25. 15. p.
718. SZONDY-ADORJÁN György: *Őszi foncsor.* = Helikon, július 25. 15. p.
719. SZÖCS Margit: *Gyakran ébredsz arra.* = Helikon, augusztus 10. 14. p.
720. SZÖCS Margit: *Hasonmásaim.* = Helikon, augusztus 10. 14. p.
721. SZÖCS Margit: *A hídön még nem keltem át.* = Helikon, augusztus 10. 14. p.
722. SZÖCS Margit: *Kísérlet.* = Helikon, augusztus 10. 14. p.
723. SZÖCS Margit: *A mai nap egy aktív vulkán.* = Helikon, augusztus 10. 14. p.
724. SZÖLLÖSI Mátyás: *Árokpart.* = Parnasszus, 2/68. p.
725. SZÖLLÖSI Mátyás: *Szegénylős álmok.* = Élet és Irodalom, július 10. 14. p.
726. SZTERCEY Szabolcs Benedek: *Napfogyatkozás.* = Székelyföld, 8/45–47. p.
727. SZTERCEY Szabolcs Benedek: *A schengeni családmódel.* = Székelyföld, 8/47. p.
728. SZÜK Balázs: *Éjszakai Nap.* = Agria, 2/131. p.
729. SZÜK Balázs: *Niké hajója...* = Agria, 2/131. p.
730. SZÜK Balázs: *Után.* = Agria, 2/131. p.
731. TÁBOR Ádám: *Covidnyári nyitás.* = Élet és Irodalom, július 24. 14. p.
732. TÁBOR Ádám: *Egységbeesés.* = Élet és Irodalom, július 24. 14. p.
733. TÁBOR Ádám: *Járván.* = Élet és Irodalom, július 24. 14. p.
734. TÁBOR Ádám: *Négy évszak.* Évelő. A kérdés. Ősz és tél közt. = Parnasszus, 2/26–27. p.
735. TAIKSZ Gergő: *Lényegében súlytalan.* = Liget, 8/72–73. p.
736. TAIKSZ Gergő: *Távolodóban a középponttól.* = Liget, 8/69–71. p.
737. TAR Károly: *A jelenések vége.* = Várad, 7/17. p.
738. TAR Károly: *Szeletelt gondok.* = Helikon, augusztus 25. 4. p.
739. TERÉK Anna: *Miféle idő, miféle ész.* = Irodalmi Szemle, 6/61. p.
740. TERÉK Anna: *Szaturnusz.* = Jelenkor, 8/714–715. p.

741. TOLVAJ Zoltán: *Jubileumodra*. = Parnaszszus, 2/64–65. p.
742. TOMAJI Attila: *Fekete arc*. = Vigilia, 7/509. p.
743. TOMAJI Attila: *Trauma*. = Parnaszszus, 2/94–95. p.
744. TOMPA Gábor: *Kilátások*. = Székelyföld, 8/49. p.
745. TOMPA Gábor: *Körtűnet*. = Irodalmi Jelen, 7/16. p.
746. TOMPA Gábor: *Levéltári jegyzet*. = Székelyföld, 8/48–49. p.
747. TOMPA Gábor: *Pillanatkép: 1920. VI. 4.* = Székelyföld, 8/48. p.
748. TOMPA Gábor: *Provokáció a Múzsához*. = Irodalmi Jelen, 7/15. p.
749. TOROCZKAY András: *U*. = Élet és Irodalom, július 31. 17. p.
750. TÓTH Anna: *Nincs titok*. = Vigilia, 7/521. p.
751. TÓTH Anna: *Nyári anziks.* = Vigilia, 7/521. p.
752. TÓTH Imre: *Mostantól nyugdíjra nem gyűjt*. = Mozgó Világ, 7–8/173. p.
753. TÓTH Imre: *Szingularitás*. = Mozgó Világ, 7–8/173. p.
754. TÓTH László: *Három nekirugaszkodás*. = Parnaszszus, 2/109. p.
755. TÓTH Réka Ágnes: *Napfogyatkozás*. = Hévíz, 2/123–124. p.
756. TÖNKÖL József: *Azelőtt*. = Életünk, 7/66. p.
757. TÖNKÖL József: *Bennem elfáradtak az öregek*. = Agria, 2/287–288. p.
758. TÖNKÖL József: *Emberfia*. = Agria, 2/286. p.
759. TÖNKÖL József: *Fölrepülhetnék*. = Életünk, 7/66–67. p.
760. TÖNKÖL József: *Őszi képeslap Szombatbelyről*. = Életünk, 7/65–66. p.
761. TÖNKÖL József: *Száraz esők jönnek majd*. = Agria, 2/285. p.
762. TÖNKÖL József: *Szél ha volnál a világon*. = Életünk, 7/65. p.
763. TÖNKÖL József: *Te sírsz helyettem*. = Életünk, 7/67. p.
764. TÖNKÖL József: *Verjen az Isten*. = Agria, 2/287. p.
765. TÖRÖK Nándor: *Egy Április októberi nap, avagy jelentés a völgyből*. = Agria, 2/116–117. p.
766. TÖRÖK Nándor: *Téli fejsze*. = Agria, 2/118. p.
767. TURÁNYI Tamás: *Hangyamalom*. = Élet és Irodalom, augusztus 14. 17. p.
768. TURÁNYI Tamás: *Introitus*. = Élet és Irodalom, augusztus 14. 17. p.
769. TURÁNYI Tamás: *Szövet Judit*. = Élet és Irodalom, augusztus 14. 17. p.
770. URAKY Noémi: *Dokumentált családásaink*. = Várad, 8/39. p.
771. URAKY Noémi: *Feliratos hallgatás*. = Várad, 8/39. p.
772. URBÁN Gyula: *Elkészt orvosság*. = Kortárs, 7–8/70. p.
773. URBÁN Gyula: *Hajtvadászat*. = Kortárs, 7–8/70. p.
774. URBÁN Gyula: *Vándor-dal*. = Kortárs, 7–8/71. p.
775. VADÁSZ János: *Élet-balál játék*. = Agria, 2/152. p.
776. VADÁSZ János: *Idill* = Agria, 2/153. p.
777. VADÁSZ János: *Panaszok*. a lányé. a fiué. = Agria, 2/152. p.
778. VAJSENBÉK Péter: *Ünnepelés nélkül*. = Hévíz, 2/138. p.
779. VANYÓ Írisz: *Atomok*. = Agria, 2/221. p.
780. VÁRADY Szabolcs: *Rácz Aladáról Zsömlének*. = Jelenkor, 7–8/743–744. p.
781. VARGA Melinda: *Angyal Bergamo felett*. = Helikon, augusztus 10. 7. p.
782. VARGA Melinda: *Fák*. = Helikon, augusztus 10. 7. p.
783. VARGA Melinda: *Hit*. = Helikon, augusztus 10. 7. p.
784. VARGA Melinda: *Keddejszaka*. = Helikon, augusztus 10. 7. p.
785. VARGA Melinda: *Mindenhol*. = Irodalmi Jelen, 7/13. p.
786. VARGA Melinda: *Ne szoruljon*. = Helikon, augusztus 10. 7. p.
787. VARGA Melinda: *A tizenkét kagyló*. ikrek. = Irodalmi Jelen, 7/14. p.
788. VÁRI Fábián László: *Mitoszaimból*. Angyalok. Arcom elvesztése. Váltott gyerek. Arcom keresése. Illés oldalán. = Hítel, 7/42–44. p.
789. VAS Máté: *Jellemrajz*. = Hévíz, 3/230–231. p.
790. VASS Tibor: *Hoggyal végződő rövidebb vers*. = Irodalmi Jelen, 7/69. p.
791. VASS Tibor: *Szimzonsztáros vers*. = Irodalmi Jelen, 8/25–30. p.
792. VÉGHÉLYI Balázs: *Felvinném a csillagokat*. = Agria, 2/36. p.
793. VÉGHÉLYI Balázs: *Minden a helyén*. = Agria, 2/36. p.
794. VÉGHÉLYI Balázs: *Udvariasság*. = Agria, 2/36. p.
795. VESZPRÉMI Szilveszter: *Használati utasítás*. = Jelenkor, 7–8/776. p.
796. VESZPRÉMI Szilveszter: *Római jog*. = Jelenkor, 7–8/775–776. p.

797. VESZPRÉMI Szilveszter: *Az utolsó utcák.* = Jelenkor, 7–8/775. p.
798. VESZTERGOM Andrea: *Nyár, haZÁNKÁ.* = Irodalmi Jelen, 8/31–32. p.
799. VILLÁNYI G. András: *Tölgyes a ködben.* lát(om)ásvariációk. = Új Forrás, 7/76. p.
800. VIOLA Szandra: *Meditáció befőttesüveg-gel.* = Irodalmi Jelen, 8/19–20. p.
801. VITÉZ Ferenc: *A Fiúnak.* = Agria, 2/47. p.
802. VITÉZ Ferenc: *Fölsímered magad.* = Agria, 2/48. p.
803. VITÉZ Ferenc: *Hortus Dei.* = Agria, 2/48. p.
804. VITÉZ Ferenc: *Jósok.* = Életünk, 7/37. p.
805. VITÉZ Ferenc: *Képeslapok Kismarosra.* = Agria, 2/49. p.
806. VITÉZ Ferenc: *A Könyv.* = Életünk, 7/37. p.
807. VITÉZ Ferenc: *Látomás.* = Életünk, 7/39. p.
808. VITÉZ Ferenc: *A „lépő ember”.* = Agria, 2/50. p.
809. VITÉZ Ferenc: *Levél.* = Életünk, 7/40. p.
810. VITÉZ Ferenc: *Napharangozó.* = Életünk, 7/40. p.
811. VITÉZ Ferenc: *Szépen.* = Életünk, 7/38. p.
812. VITÉZ Ferenc: *Testből csönd.* = Agria, 2/49. p.
813. VITÉZ Ferenc: *Tükör.* = Életünk, 7/38. p.
814. VITÉZ Ferenc: *Ugatás ellen a vándor...* = Agria, 2/48. p.
815. VITÉZ Ferenc: *Új Kezdet.* = Életünk, 7/38. p.
816. VÖRÖS István: *Átkelünk a korszakhatáron.* /The waste hand/. = Liget, 7/4–23. p.
817. VÖRÖS István: *Hegyi költők öröme és bánata.* = Parnasszus, 2/37–38. p.
818. VÖRÖS István: *Korkép.* = Kortárs, 7–8/20. p.
819. VÖRÖS István: *Költőm és kora.* = Kortárs, 7–8/20–21. p.
820. VÖRÖS István: *Van-e élet a földön kívül?* = Kortárs, 7–8/21. p.
821. VÖRÖS István: *Várakozástan.* = Kortárs, 7–8/22. p.
822. WIRTH Imre: (***) = Parnasszus, 2/92–93. p.
823. WIRTH Imre: *Esti himnuszok.* = Jelenkor, 8/753–754. p.
824. ZALÁN Tibor: *Folyosók.* = Parnasszus, 2/44–45. p.
825. ZÁVADA Péter: *[Talpam alatt...]* = Forrás, 7–8/37. p.
826. ZILAHY Anna: *Echolokáció.* = Forrás, 7–8/75. p.
827. ZILAHY Anna: *Kiadrás három égitesten.* = Forrás, 7–8/75. p.
828. ZSIRAI László: *Manchester, 2020.* = Vigilia, 8/610. p.

Rövidpróza

829. ABÁFÁY-DEÁK Csillag: *Dénes.* = Helikon, július 10. 7–8. p.
830. AUX Eliza: *Tízeg számolok.* = Agria, 2/216–217. p.
831. BAKÁCSI Ernő: *Újgazdagok.* = Agria, 2/242–248. p.
832. BALÁZS Áttila: *Találkozásaim Tolnaival.* = Jelenkor, 7–8/719–723. p.
833. BALOGH Klaudia: *Gondolatok a világvégéről.* = Agria, 2/219. p.
834. BARANYI László: *Vándorsólymos hely.* = Mozgó Világ, 7–8/182–193. p.
835. BECK Tamás: *Holdkórosok.* = Hévíz, 2/133–136. p.
836. BECK Zoltán: *arcon árnyék.* = Élet és Irodalom, augusztus 14. 14. p.
837. BECK Zoltán: *a fész.* = Élet és Irodalom, július 17. 14. p.
838. BENCSIK Orsolya: *Estike.* = Jelenkor, 7–8/716–719. p.
839. BENEDEK Szabolcs: *Hazatérés.* = Élet és Irodalom, július 31. 15. p.
840. BENEDEK Szabolcs: *A legnehezebb.* = Hévíz, 2/115–120. p.
841. BEREMÉNYI Géza: *Így kezdtem.* = Hévíz, 3/205–211. p.
842. BÍRÓ Zsombor Aurél: *Jóra jön minden.* = Hévíz, 3/232–237. p.
843. BOLDOG Zoltán: *A kíséret.* = Irodalmi Jelen, 7/4–12. p.
844. BÓNA Friderika: *Bobémkálauz.* = Agria, 2/222–224. p.
845. BOZSIK Péter: *Három antikoan.* = Élet és Irodalom, július 24. 15. p.
846. BÖSZÖRMÉNYI Gyula: *A két srenker.* = Élet és Irodalom, július 10. 15. p.
847. BUNA Blanka Boróka: *Szénabordás és szalmaláng.* = Várad, 7/10–14. p.
848. COVACIU Norbert: *Hideg.* = Várad, 8/28–29. p.
849. COVACIU Norbert: *Tetőválás.* = Várad, 8/27–28. p.
850. CSABAI László: *Jóslatok.* = Élet és Irodalom, augusztus 14. 15. p.
851. CSANÁD Gábor: *Lila akác.* = Irodalmi Szemle, 6/6–9. p.
852. [DARVASI László] Szív Ernő: *Az árva rádió.* = Tiszatáj, 7–8/196. p.
853. DARVASI László: *Kati és az udvarlója.* = Hévíz, 3/216–221. p.
854. [DARVASI László] Szív Ernő: *Mit akar egy író?* = Élet és Irodalom, július 31. 14. p.

855. [DARVASI László] Szív Ernő: *Versek*. (Árvaság, 9). = Élet és Irodalom, július 10. 14. p.
856. EGRESSY Zoltán: *Majdnem Stradivari*. = Jelenkor, 7–8/763–767. p.
857. EGRESSY Zoltán: *Rőzi*. = Mozgó Világ, 7–8/174–178. p.
858. EGRESSY Zoltán: *Zongorán kísér: a szerző*. = Élet és Irodalom, július 3. 16. p.
859. ERDEI L. Tamás: *Az utolsó kép*. Korallpiros lábujjkörmök. = Székelyföld, 7/17–27. p.
860. FALUDI Ádám: *Katica néni bevágtáz az udvarba*. = Életünk, 7/14–18. p.
861. FALUDI Ádám: *Útikakukk*. = Életünk, 7/19. p.
862. FARKAS Arnold Levente: *Az örökkévalóság mosolya*. = Élet és Irodalom, augusztus 14. 15. p.
863. FECSKE Csaba: *Katona*. = Hítel, 8/56–59. p.
864. FERDINANDY György: *Üzenet*. = Új Forrás, 7/83–84. p.
865. FICSKU Pál: *A szabadság keserű íze*. (kis pálfirkák). = Mozgó Világ, 7–8/179–181. p.
866. FITOS Adrián: *Gyűjtemények*. = Irodalmi Szemle, 5/19–25. p.
867. FÖLDVÁRI-OLÁH Csaba: *Benandanti*. = Hévíz, 3/242–246. p.
868. FRIDECZKY Katalin: *Chat-monológ*. = Élet és Irodalom, július 17. 16. p.
869. GARACZI László: *Emese álma*. = Hévíz, 3/251–254. p.
870. GÉCZI János: *Alláb barmai*. = Élet és Irodalom, augusztus 19. 15. p.
871. GLEB Anita: *Pedig szeretnénk*. = Hévíz, 3/239–241. p.
872. GOTHÁRD Krisztián: *Hargitka*. = Várad, 7/18–20. p.
873. GRECSÓ Krisztián: *Engesztelő ajándék*. = Élet és Irodalom, augusztus 7. 14. p.
874. GRECSÓ Krisztián: *Megbúzták*. = Élet és Irodalom, augusztus 28. 14. p.
875. GRECSÓ Krisztián: *Nem érdekel*. = Élet és Irodalom, július 3. 14. p.
876. GYÖRFI Viktória: *Kémia*. = Élet és Irodalom, augusztus 14. 16. p.
877. HAJÓS Eszter: *Hol a Nap?* = Új Forrás, 7/85–86. p.
878. HEGEDŰS Imre János: *Ima*. = Helikon, augusztus 10. 16–18. p.
879. HEGEDŰS Imre János: *Kicsi Gazsi a Nagy Háborúban*. = Székelyföld, 8/53–65. p.
880. HERNYÁK Zsóka: *A tanyán*. = Hévíz, 2/139–141. p.
881. HILGERT István: *Nagyvárad retró*. A bára. Piros 4-es. Zuhanás. = Várad, 6/33–37. p.
882. HILGERT István: *Unalom*. = Várad, 3/25–26. p.
883. HORVÁTH Dezső: *Hét ablak világít*. = Forrás, 7–8/212–215. p.
884. HORVÁTH László Imre: *A halhatatlan ember*. = Hévíz, 2/125–130. p.
885. JUHÁSZ Zsuzsanna: *A felesleges Rómeó*. = Várad, 6/6–10. p.
886. KÁLI István: *Kontroll*. = Élet és Irodalom, augusztus 7. 16. p.
887. KÁRPÁTHY Kata, Sz.: *Incidens*. = Várad, 8/37–38. p.
888. KECÖLI K. Gergő: *Pornó*. = Élet és Irodalom, augusztus 14. 16. p.
889. KÉGL Ildikó: *Ásó, kapa, légyapít*. = Agria, 2/202–211. p.
890. KERÉKGYÁRTÓ István: *Helycsere*. = Élet és Irodalom, augusztus 7. 15. p.
891. KIS Pál István: *Kaktusz-elégia*. = Agria, 2/172–173. p.
892. KISS Tibor Noé: *Csak a napfényglóriát látom*. = Élet és Irodalom, augusztus 19. 14. p.
893. KISS Tibor Noé: *Narancssárga Škoda Zurndorfban*. = Élet és Irodalom, július 24. 14. p.
894. KISS Tibor Noé: *Vannak csodák, pedig nincsenek*. = Élet és Irodalom, július 31. 16. p.
895. KOMÁROMI Gabriella: *Talált tárgy – Gyereknapló 1956-ból*. = Somogy, 1/89–92. p.
896. KOVÁCS Áttila József: *Patrick 2245*. = Várad, 3/11–19. p.
897. KÖRÖSSI P. József: *Embernek születtek*. = Élet és Irodalom, július 10. 16. p.
898. KÖRÖSSI P. József: *Zsákutca két irányból*. A tolmács és Chira elvtárs. Miskolc. Öt román író. Kivégzés. = Élet és Irodalom, augusztus 19. 17. p.
899. KRULIK Ábel: *Töredékek*. = Új Forrás, 7/89–95. p.
900. KUTASI József: *Mindenki alszik*. = Élet és Irodalom, augusztus 28. 16. p.
901. LAKATOS-FLEISZ Katalin: *Térbes magány*. = Várad, 3/33–39. p.
902. LÉVAI Júlia Míra: *Ez csak egy hasonló*. = Élet és Irodalom, augusztus 19. 15. p.
903. MAGYAR László András: *Árverések*. = Élet és Irodalom, július 10. 16. p.
904. MÁTYÁS Győző: *Az élet egy...* = Élet és Irodalom, július 17. 16. p.
905. MÉHES Károly: *Volare*. = Élet és Irodalom, július 31. 16. p.
906. MOESKO Péter: *Magic Dance*. = Jelenkor, 8/757–762. p.
907. MOHAI Szilvia: *Madarak a tetőn*. = Irodalmi Jelen, 7/24–27. p.

908. MOHAI Szilvia: *Piros és sötétkek.* = Helikon, augusztus 25. 17–18. p.
909. MOHAI Szilvia: *A villámok ura.* = Helikon, augusztus 25. 17–18. p.
910. MOHAMED, Rashwan: *Boldog vagyok és balott.* = Somogy, 1/81–87. p.
911. MOHAMED, Rashwan: *A maszk.* = Liget, 8/57–64. p.
912. MOLNÁR Dávid: *Ketten.* = Új Forrás, 7/87–88. p.
913. MOLNÁR Erzsébet: *Béka.* = Élet és Irodalom, július 31. 12. p.
914. MOLNÁR Erzsébet: *Kakastaréj.* = Élet és Irodalom, augusztus 14. 12. p.
915. MOLNÁR Erzsébet: *Varázsdobány.* = Élet és Irodalom, július 17. 6. p.
916. MOLNÁR Krisztina: *Határátlépés.* = Élet és Irodalom, augusztus 28. 15. p.
917. MOLNÁR Vilmos: *Kőrösi Csoma Sándor és a nagyfa.* = Hítel, 7/56–58. p.
918. NÁDASDY Ádám: *A csendes milliomasok.* = Élet és Irodalom, július 31. 15. p.
919. NAGY Gabriella: *A gyanú.* = Élet és Irodalom, július 17. 15. p.
920. NAGY Zsuka: *Katt, avagy anya és a feszítvél.* = Irodalmi Jelen, 7/17–21. p.
921. ORAVECZ Imre: *Alkonynapló.* (Gyász). (Újdonság). (Az első lépés). (Közjáték). (Gikszer). (Szék). (Diszkrimináció). (Megzavart séta). (Következetlenség). (Esély). = Vigília, 7/507–509. p.
922. PAP Éva: *Nyári angyal.* = Irodalmi Jelen, 8/33–39. p.
923. PATÓCS MOLNÁR János: *Élni tudni kell.* = Agria, 2/250–256. p.
924. PETŐCZ András: *Az öregasszony, aki valamikor kislány volt.* = Élet és Irodalom, július 17. 15. p.
925. PETRŐCZI Éva: *Profán rekviem.* = Életünk, 7/20–21. p.
926. PLONICKY Tamás: *N.Z./X.* = Irodalmi Szemle, 6/38–42. p.
927. PONGRÁCZ P. Mária: *Tébolyult hullámok.* = Irodalmi Jelen, 8/40–44. p.
928. POZSONYI Ádám: *Már minden foglalt.* = Hítel, 8/31–32. p.
929. PUSKÁS Panni: *Szabadságot Margitnak.* = Élet és Irodalom, július 24. 16. p.
930. RÉV Júlia: *B. Saci.* = Hítel, 8/35–44. p.
931. RÖHRIG Eszter: *Mert a nevem koszorú.* = Jelenkor, 7–8/768–771. p.
932. SOMOGYI Tibor: *Hold úr az éjszakában.* = Helikon, augusztus 10. 12–13. p.
933. SOMOGYI Tibor: *A pók tojása.* = Helikon, augusztus 10. 12. p.
934. SZÁNTÓ T. Gábor: *A lovag.* = Élet és Irodalom, július 24. 15. p.
935. SZÁRAZ Miklós György: *Anna.* = Székelyföld, 7/28–39. p.
936. SZENTGYÖRGYI László: *Üdvözlét a Fidzsi-szigetéről.* = Székelyföld, 8/40–44. p.
937. SZERÉNYI Tamás: *Idegenben.* = Irodalmi Jelen, 8/46–49. p.
938. SZILÁGYI Zsófia Emma: *Hallod, hogy halom?! = Irodalmi Jelen, 7/124–125. p.*
939. SZILÁGYI Zsófia Emma: *Pirosodik még a papsítok?* = Irodalmi Jelen, 7/125–126. p.
940. SZOMBATI István: *Ketten az ágyánál.* = Várad, 6/15–16. p.
941. SZOMBATI István: *Vonaton.* = Várad, 6/16–19. p.
942. SZTASZKÓ Richard: *Életképek.* = Helikon, augusztus 25. 12. p.
943. SZTASZKÓ Richard: *Hazatérés.* = Székelyföld, 8/35–39. p.
944. SZTASZKÓ Richard: *Séta.* = Helikon, augusztus 25. 12–13. p.
945. SZTASZKÓ Richard: *Szfvesség.* = Életünk, 7/68–70. p.
946. SZTASZKÓ RICHÁRD: *Van, amit nem lehet.* = Várad, 8/21–25. p.
947. TANKÓ Andrea: *Kívül rekedtem magamon – avagy kettéhasadt arcok párbeszéde.* = Várad, 7/28–31. p.
948. TAR Károly: *Az idő foga.* Percről percre. Kérdőjelek. Távoli. A hintaszék halála. Három pont. Mesto. Visszaszámlálás. Hány óra? = Magyar Műhely, 2/4–11. p.
949. TÓTH Ágnes: *Titokzatos dolgok.* = Várad, 8/8–10. p.
950. TÓTH ANIKÓ, N.: *Ballag(j)unk* = Irodalmi Szemle, 6/93–95. p.
951. TÓTH ANIKÓ, N.: *Távoktató.* Tanárnő kérem. = Irodalmi Szemle, 5/27–29. p.
952. TÓTH B. Judit: *Viharsarokban.* = Élet és Irodalom, augusztus 7. 15. p.
953. TÓTH Krisztina: *Lépegető.* = Élet és Irodalom, július 3. 15. p.
954. TÚRI Zsuzsa, A.: *A bosszú.* = Agria, 2/156–159. p.
955. UGHY Szabina: *Az átlátszó nő.* = Héviz, 3/225–229. p.
956. VARGA Lili: *Reggel a tavon.* = Irodalmi Jelen, 8/52–53. p.
957. VERÉB Árnika: *Kakasok.* = Helikon, július 10. 11. p.
958. VÖRÖS István: *A kopaszok kísértek.* Két átszállás Magyarországon. = Irodalmi Jelen, 7/31–51. p.
959. ZALÁN Tibor: *Áts Féri öt napja.* 1. nap – a gyűlés. 2. nap – einstand. 3. nap – Gered

- (a leendő ET.) 4. nap – Nomocsok (meg a lehallgató szekrény). 5. nap – a nagycsata nagy napja. = Életünk, 7/1–9. p.
960. ZSIDÓ Ferenc: *Láttam a boldogságot én.* = Kortárs, 7–8/67–69. p.

Hosszúpróza

961. BENE Zoltán: *Gyilkosság.* Katonák. Franciák. Kávéház. Rendez vous. Ópium. Gyilkosság. [Regényrészlet – Igazak]. = Kortárs, 7–8/9–19. p.
962. BENE Zoltán: *Isten, ítélet.* Részlet a regényből, melyben Szórád Lőrinc Páduában tudós disputákkal és tanulással tölti napjait. = Hítel, 7/46–52. p.
963. BENE Zoltán: *Mandola története.* (Részletek). 4. fejezet Eltűnés (1995). 5. fejezet Bombázók (2015). 6. fejezet A kocka el van vetve (1995). = Irodalmi Jelen, 7/54–68. p.
964. BENE Zoltán: *Mandola története.* (Részletek). 7. fejezet Fekete humor (2016). 8. fejezet Hiány (1995). 9. fejezet Enrique Iglesias harapása (2016). = Irodalmi Jelen, 7/56–68. p.
965. CSIKÓS Attila: *Őszvér.* [Regényrészlet]. = Székelyföld, 8/20–34. p.
966. CSIKÓS Attila: *Őszvér.* Részlet a regényből. = Életünk, 7/22–36. p.
967. DANYI Zoltán: *A rózsás papírok.* [Regényrészlet]. = Jelenkor, 7–8/726–736. p.
968. FEHÉR Béla: *Banánliget.* 4. rész. (kata 4). („Tamás apostol”). (ravasz ringyó). (virágzó kaktusz). (utolsó kívánság). (illegális kifőzde). (csend és madárfütty). (kata 5). (Kis vidámság). (hőstett). (néma zenekar). (szagos remekírók). (tettenérés). (verkli szól az udvaron). (brazíl homok). (kata 6). (nőfaló professzor). (hullazsák). (Kitörés napja hadművelet). (kata 7). (buccho bandája). (zöld világ). = Kortárs, 7–8/26–64. p.
969. KOVÁCS Lajos: *Ne engedjétek el apánk kezét!* [Regényrészlet]. = Tiszatáj, 7–8/98–127. p.
970. MAGYARY Ágnes: *Napocalips.* (regény). Titkos vadászat. Első rész. = Helikon, július 10. 5–6. p.
971. MAGYARY Ágnes: *Napocalips.* (regény). Titkos vadászat. Második rész. = Helikon, július 25. 14–15. p.
972. MOLNÁR István, D.: *Szét tört dió közel egy országhatárhoz.* Részlet egy talán el sem készülő regényből. = Hítel, 8/47–52. p.
973. ORAVECZ Imre: *Alkonynapló.* (Feljajdulás). (Kétely). (Tortúra). (Állandósult búcsú).

- (A harmadik generáció). (Kezdeményezés). (Függetlenség). (Toldalak). (Félelem). (Öröm 1). = Kortárs, 7–8/3–4. p.
974. PILIZOTA Szandra] PEPE CANALEJO: *Spanglia* – Regényrészlet. I. Angelo. = Várad, 8/17–19. p.
975. SZVOREN Edina: *Gregor szobája.* (Az Ohrwurm-jegyzetektől). = Hévíz, 2/107–109. p.
976. TOLNAI Ottó: *Csombe fia.* [Regényrészlet – Szeméremékszerek]. = Jelenkor, 7–8/705–713. p.

Kevert műfajok

977. JENEI Gyula: *Járványnapló.* jegyzetversek. Első nap (03.11.) Második nap (03.12.) Harmadik nap (03.13.) Negyedik nap (03.14.) Hatodik nap (03.16.) = Irodalmi Jelen, 7/28–30. p.
978. JENEI Gyula: *Járványnapló.* jegyzetversek. Kilencedik nap (03.19.) Tizenhatodik nap (03.26.) Harmincegyedik nap (04.10.) Harmincharmadik nap (04.12.) Ötvenharmadik nap (05.02.) = Mozgó Világ, 7–8/166–168. p.
979. KOZMÁR Klára: *Kedves Zoli!* [Verses le-
vél]. = Irodalmi Szemle, 6/14. p.
980. SZAKÁLLAS Zsolt: *Antivilág.* [Prózavers]. = Magyar Műhely, 2/13. p.
981. SZAKÁLLAS Zsolt: *Cella.* [Prózavers]. = Magyar Műhely, 2/14. p.
982. SZAKÁLLAS Zsolt: *Formátlanok.* [Prózavers]. = Magyar Műhely, 2/12. p.
983. SZAKÁLLAS Zsolt: *Lankadatlan.* [Prózavers]. = Magyar Műhely, 2/15. p.
984. VÁRADY Tibor: *Péli Antal és Đurić Branko kísérletei, hogy valamennyire tatarozzák a történelmet.* (Dokumentumpróza). = Tiszatáj, 7–8/151–174. p.

Átmeneti műfajok

985. GAGYI Judit Eszter: *Sárkány.* [Képvers]. = Várad, 3/27–28. p.
986. KORDA Zsuzsa: *2-EN 1:* [Vizuális vers]. = Magyar Műhely, 2/25. p.
987. KORDA Zsuzsa: *E-L-H-I-D-E-G-Ü-L-É-S.* [Vizuális vers]. = Magyar Műhely, 2/26. p.
988. KORDA Zsuzsa: *EM(B).* [Vizuális vers]. = Magyar Műhely, 2/24. p.
989. KORDA Zsuzsa: *Nem lehet.* [Vizuális vers]. = Magyar Műhely, 2/27. p.

990. KORDA Zsuzsa: *Örökké magasabbra*. [Vizuális vers]. = Magyar Műhely, 2/28. p.
991. KORDA Zsuzsa: *Választás*. [Vizuális vers]. = Magyar Műhely, 2/28. p.
992. MÁDI Beáta: *Esik*. [Vizuális vers]. = Magyar Műhely, 2/19. p.
993. MÁDI Beáta: *A fal*. [Vizuális vers]. = Magyar Műhely, 2/18. p.
994. MÁDI Beáta: *Írok*. [Vizuális vers]. = Magyar Műhely, 2/19. p.
995. MÁDI Beáta: *Tóparti csend I*. [Vizuális vers]. = Magyar Műhely, 2/19. p.
996. MÁDI Beáta: *Tóparti csend II*. [Vizuális vers]. = Magyar Műhely, 2/20. p.
997. MÁDI Beáta: *A vonal*. [Vizuális vers]. = Magyar Műhely, 2/19. p.
998. NEMES Z. MÁRIÓ: „Für den liebenden ist der tod eine brautnacht”. [Képvers]. = Irodalmi Szemle, 6/44–45. p.
999. RÓZSA Boglárka: *Fénykép*. [Képvers]. = Magyar Műhely, 2/21. p.
1000. RÓZSA Boglárka: *Kagyló*. [Képvers]. = Magyar Műhely, 2/22. p.
1001. RÓZSA Boglárka: *Menj*. [Képvers]. = Magyar Műhely, 2/22. p.
1002. RÓZSA Boglárka: *Papírrepülő*. [Képvers]. = Magyar Műhely, 2/23. p.
1003. RÓZSA Boglárka: *Rólunk*. [Képvers]. = Magyar Műhely, 2/21. p.

Közönség előtti előadásra szánt művek

1004. BALÁZS Attila: *Magyarfausz 2*. (Ami a könyvből kimaradt: eredeti drámai formájában csak itt!) = Székelyföld, 7/47–56. p.
1005. BOGYÓ Noémi: *Gondolkodó és Fruska*. = Irodalmi Szemle, 6/16–23. p.
1006. FORGÁCS Miklós: *Ma már nem mész sebová*. (1. rész). (Prózaopera-prózaoperett-

- prózaoratórium). Czajlik József ötlete és rendezői koncepciója alapján. = Irodalmi Szemle, 5/61–77. p.
1007. GION Nándor – ANDRÁS Ferenc: *Ámuldozó szemek*. Irodalmi forgatókönyv. = Hítel, 7/5–41. p.
1008. KELECSÉNYI László: *IMAGINE 1.9.5.9*. Szemszédett szórakoztatás szünettel. [Dráma]. = Kortárs, 7–8/72–93. p.
1009. KISS Csaba: *Júdás*. [Dráma.] = Alföld, 7/8–34. p.
1010. NAGY Hajnal Csilla: *Másnap*. (Részlet). Kamaradarab. = Irodalmi Szemle, 5/49–59. p.
1011. OLÁH András: *A szultán foglya*. Történelmi monodráma a nándorfehérvári várkapitányról, Szilágyi Mihályról. = Életünk, 7/71–82. p.
1012. SPIRÓ György: *Sajnálatos események*. (tragédia). = Mozgó Világ, 7–8/64–115. p.
1013. SZOMJAS György: *PUSZTA* egy vég és egy kezdet. (néma, fekete-fehér kalandfilm). = Hévíz, 2/146–152
1014. TERÉK Anna: *Otpor*. (Részlet a Csönd c. darabból). = Irodalmi Szemle, 5/45–48. p.

Képregények

1015. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Ahol a hegyi bódok*. = Helikon, július 10. 22. p.
1016. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Feszültségvezetés*. = Helikon, július 25. 22. p.
1017. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Könyvhét, ha lesz*. = Helikon, augusztus 25. 22. p.
1018. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Új körülmények*. = Helikon, augusztus 10. 22. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

DÉZSI FRUzsINA (1995) szerkesztő, kritikus.

ERHARDT DOMONKOS (1991) animációsfilm-rendező, képregényalkotó

FALVAI MÁTYÁS (1984) író, kommunikációs szakember

FICSOR BENEDEK (1983) újságíró

FREI GABRIELLA (1984) jogász, újságíró

GAZDA ALBERT (1966) újságíró, szerkesztő

KÁLAI SÁNDOR (1974) kultúrakutató, a Debreceni Egyetem oktatója

KÁNYÁDI ANDRÁS (1971) irodalomtörténész, a párizsi Institut National des Langues et Civilisations Orientales oktatója

MAKAI MÁTÉ (1986) újságíró, író, rockzenész

PÁPAY GYÖRGY (1978) publicista, kritikus, az Ellensúly folyóirat szerkesztője

P. SZATHMÁRY ISTVÁN (1978) szerkesztő, grafikus

TÖRÖK LAJOS (1970), irodalomtörténész, a Károli Gáspár Református Egyetem oktatója

VAJNA ÁDÁM (1994) költő, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem doktorandusza

Velence

Az Etyek-Budai borvidék
játékos kincse

rozé cuvée

zöld veltelini

vörös cuvée

cserszegi
füszeres

rajnai rizling-
chardonnay

2020
424 oldal
3750 Ft

A 16. század végére minden készen állt arra, hogy a reformáció az erdélyi románok körében is sikereket érjen el. A reformátorok által oly kedvelt szövegeket (káté, evangéliumok, zsoltárok, énekeskönyvek) immár románul is lehetett olvasni. Volt erőteljes kálvinista szellemiséget sugalló prédikációskötet. Volt protestáns szellemű agenda, melyben először írták le románul a hívek hétköznapi életét is nagymértékben befolyásoló egyházi szertartások (keresztelés, esküvő, temetés, úrvacsora) rendjét. Volt román reformált püspökség, melynek első püspökeit név szerint is ismerjük. Ennek ellenére sem tudott megerősödni a román kálvinista egyházszervezet Erdélyben. Ehelyett egy jellegzetesen hibrid (transzkulturális) román egyházszervezet alakult ki. Egyrészt, voltak a magyar püspök fennhatósága alatt működő román kálvinista gyülekezetek, másrészt pedig a román vladika alá tartozó és a görög rítust továbbra is megtartó esperességek. Miért halt el a kezdeti látványos sikerek után a reformáció a 18. század után az erdélyi románok között, és miért lehetett ugyanakkor sikeres a katolicizmussal való unió? Az erdélyi fejedelmek a reformáció segítségével valóban el akarták magyarosítani a 17. században már egyre inkább elszaporodó erdélyi románokat? Kirill Lukarisz valóban kálvinista pátriárka volt-e? Ilyen és ehhez hasonló kérdéseket tárgyal a jelen kötet egy olyan témában, amelyben több mint félévszázada nem jelent meg magyar nyelven monografikus feldolgozás.

2020, 254 oldal, 2750 Ft

2020-ban jelent meg *Képregénykultúra, műfajok, gyakorlatok* címmel a *Képregénytudomány* sorozat negyedik kötete. Amint a sorozat első két könyve is egy-egy konferencia anyagát gyűjtötte egybe, úgy jelen kötet is részben a Pécsi Tudományegyetemen megalapított Képregénytudományi Kutatóközpont és a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány együttműködésének eredményeként megszervezett, 2018-ban a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetemen megtartott konferencia válogatott írásait kínálja olvasásra. Az ott elhangzott szövegek írott változatai mellett a kötetben olyan tanulmányok is helyet kaptak, melyek kapcsolódnak a kutatóközpont munkásságához, és olyan fiatal kutatók a szerzői, akik eddigi tanulmányaik egy részét a képregény vizsgálatának szentelték. A tanulmánygyűjtemény a címe által feltételezett ígéret teljesítésére törekszik: változatosságot kínál mind a képregénymédia kulturális változatait, mind a vizsgált műfajokat és gyakorlatokat tekintve.

VADÁSZ *fegyverek* fegyver/VADÁSZOK

- KIÁLLÍTÁS
- KONFERENCIA
- FEGYVERBEMUTATÓ

2020. OKTÓBER 17 – DECEMBER 27.

A MAGYAR NEMZETI MÚZEUM
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

HALÁSZ
KASTÉLY
KÁPOLNÁSNYÉK

János Vitéz

KACSÓH PONGRÁC
DALJÁTÉKA

BUDAPESTI

OPERETT SZÍNHÁZ

PETŐFI SÁNDOR ELBESZÉLŐ
KÖLTEMÉNYE UTÁN ÍRTA: BAKONYI KÁROLY
ZENÉJÉT HELTAI JENŐ VERSEIRE ÍRTA: KACSÓH PONGRÁC
ÁTDOLGOZTA: DÉNES ISTVÁN

KARMESTER:
PFEIFFER GYULA/SÁNDOR SZABOLCS
RENDEZŐ-KOREOGRÁFUS:
BOZSIK YVETTE

DOLHAI ATTILA
BORDÁS BARBARA, LANGER SOMA
BODROGI GYULA, FISCHL MONIKA
OSZVALD MARIKA, ERDŐS ATTILA, FARAGÓ ANDRÁS

DÍSZLETTERVEZŐ: CZIEGLER BALÁZS
JELMEZTERVEZŐ: BERZSENYI KRISZTINA

WWW.OPERETT.HU | OPERETTSZINHÁZ

Vörösmarty Mihály

EMLÉKHÁZ

„RAGYOGJON EMBERMÉLTÓSÁG SUGÁRA”

Megnyílt az újjászületett
Vörösmarty Emlékház
Kápolnásnyéken.

Látogatható: Március 15-től december 1-ig hétfő
kivételével minden nap 10-18 óráig,
december 2-től március 14-ig bejelentkezés alapján.

info@vorosmartyemlekhaz.hu
www.vorosmartyemlekhaz.hu

ISSN 1585-3829

9 771585 382195

20005

Ára: 600 Ft

